

Introduksjonsordningen
Inkludering, ansvarliggjøring og symbolsk vold

Heidi Anderssen

Masteroppgave

Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Tromsø

Våren 2007

Innhold

Forord	4
1.0 Innledning: Tema og problemstilling	5
1.1 Perspektiv.....	7
1.2 Begrepsavklaring.....	9
1.3 Oppgavens struktur.....	11
2.0 Å studere offentlige tjenester med et konstruktivistisk utgangspunkt	12
2.1 Konstruksjonens perspektiv- situerhet.....	13
2.2 Et diskursivt perspektiv.....	15
2.2.1 Diskurs- Språkets strukturering av virkeligheten.....	15
2.2.2 Hvordan diskurser virker og maktens betydning.....	17
2.2.3 Subjektposisjonene i en diskurs.....	19
2.2.4 Narrativer.....	20
2.3 Oppsummering.....	22
3.0 Metode	23
3.1 Kvalitativ undersøkelse.....	23
3.1.1 Gjennomføringen av undersøkelsen.....	25
3.1.2 Annet erfaringsmateriale.....	27
3.1.3 Studier på hjemmebane.....	28
3.1.4 Utfordringer ved narrativer i intervjusituasjonen.....	30
3.1.5 Validitet og reliabilitet.....	31
3.1.6 Etikk.....	33
3.2 Diskursanalytisk strategi.....	34
3.2.1 Avgrensning - Fra transkripsjon til diskurs.....	35
3.2.2 Oppsummering.....	36
4.0 Sosialt arbeid som profesjon	37
4.1 Sosialarbeidere og konstruksjonen av klienten.....	41
4.3 Oppsummering.....	43
5.0 Introduksjonsordningen	43
5.1 Bakgrunnen for innføring av Introduksjonsordningen.....	43
5.2 Om Introduksjonsloven.....	45
5.3 Forventninger til koordinatoren.....	46
5.4 Oppsummering.....	47
6.0 Narrativer fra Introduksjonsordningen	47
6.1 «.. Vi har jo ofte et annet perspektiv enn det sosialkontoret har..».....	50
6.2 «..Det er slik at jeg tar en del avgjørelser..».....	53
6.3 «..På fagspråket vårt heter det realitetsorientering..».....	56
6.3.1 Den urealistiske deltakeren.....	57
6.3.2 Den ansvarlige deltakeren.....	60
6.3.3 Deltakeren som ressursperson.....	61
6.3.4 Den ressurssterke innvandrerkvinnen.....	63
6.4 «.. Vi har holdt deres hånd hele tida..».....	67
6.5 «..Det verste som kan skje er at de blir passivisert..».....	69

6.6 Oppsummerende refleksjoner. Fra ansvarliggjøring til umyndiggjøring.....	73
6.6.1 De diskursive praksisene og hvordan de virker.....	74
6.6.2 Konstruksjonens utgangspunkt: Moralsk universalisme, doxa og symbolsk vold	76
6.6.3 Konstruksjonen av innvandrerkvinnen.....	77
6.6.4 Konstruksjonen av «den andre».....	79
7.0. Avslutning.....	80
7.1. Oppsummering av funn: retten til å konstruere gyldig virkelighet.....	81
7.1. Å studere offentlige tjenester i et diskursivt perspektiv.....	83
7.2. Introduksjonsordningen – en umulig oppgave?.....	85
Litteraturliste.....	87
Vedlegg1. intervjuguide.....	94

Forord

Så er dagen kommet da oppgaven skal leveres. Det har vært en lang, arbeidskrevende og utrolig lærerik prosess. Det er mange som skal ha en takk for å ha bidratt med tanker, korrigeringer og oppmuntringer. Først og fremst må jeg takke koordinatorene på Introduksjonsordningen i Oslo kommune. Uten dere hadde jeg ikke kunnet gjennomføre dette prosjektet. Dernest fortjener mine veiledere en stor takk: Jørgen Ole Bærenholdt og Vibeke Vågenes var mine veiledere i begynnelsen av prosessen, men ikke minst Tone Bleie som har vært min veileder gjennom skriveprosessen og har hjulpet meg med utfordrende og konstruktive tilbakemeldinger, fortjener en takk. I tillegg skylder jeg også en stor takk til særlig Trygve og til mamma, men også resten av familien og venner, for både korrekturlesing og store mengder tålmodighet.

Berkeley, mai 2007

1.0 Innledning: Tema og problemstilling

Siden 2004 har Introduksjonsordningen for nyankomne flyktninger og innvandrere vært obligatorisk i alle norske kommuner¹. Introduksjonsordningen skal minst inneholde norskopplæring, samfunnskunnskap og tiltak som forbereder til videre opplæring eller tilknytning til yrkeslivet (Introduksjonsloven: lov av 04.07.2003.nr.80). De nyankomne flyktningene på programmet får en kontaktperson i kommunen, en koordinator, som følger dem opp i de to årene programmet varer. Koordinatorene på Introduksjonsordningen skal bistå og veilede flyktninger i deres dagligliv og i deres prosess mot å "klare seg på egen hånd" i det norske samfunnet.

Proessen fram mot implementeringen av Introduksjonsloven har vært preget av flere prøveprosjekter og ulike former for introduksjonsordninger for flyktninger. Allerede Stortingsmelding nr. 17 (1996- 1997) er rettet mot å undersøke sammenhengen mellom kvalifiseringstiltak og stønader. Fokuset på hvilken politikk og hvilket verdisyn som skal ligge til grunn for innvandringspolitikken har imidlertid vært, og er fortsatt i endring. Stortingsmelding nr. 49 (2003- 2004), som er av de sentrale lovforarbeidene til Introduksjonsloven, beskriver det verdisynet som skal ligge til grunn for innvandringspolitikken.

«Regjeringen er grunnleggende positiv til kulturelt, religiøst og verdimeessig mangfold. Regjeringens verdigrunnlag, og politikken for mangfold gjennom inkludering og deltakelse, er uforenelig med rasisme og diskriminering. Regjeringen mener at innvandrede foreldre har et selvstendig ansvar for å fremme sine barns muligheter i det norske samfunnet(...)Regjeringen mener at en innsats for like muligheter i utdanning er det viktigste man kan gjøre for å forebygge at store sosiale og økonomiske forskjeller vil følge etniske skiller i framtiden(...) blant utfordringer framover er å sikre innpass og like muligheter i arbeid.»

(Stortingsmelding nr. 49 (2003- 2004) Regjeringen Bondevik II)

Introduksjonsloven er dermed ikke kun et virkemiddel for å få innvandrere til å delta i det norske samfunnet, istedet for å kun være passive mottakere av sosialhjelp. Økonomisk selvhjulpenhet er fremdeles sentralt, men ønsket om et samfunn med aksept for ulikhet i levesett er en del av det overordnede verdisynet. I Stortingsproposisjon nr. 1 (2006- 2007) videreføres verdisynet med denne formuleringen.

«Regjeringen vil motarbeide et klassedelt samfunn hvor personer med innvandrerbakgrunn har dårligere levekår og vil føre en aktiv inkluderingspolitikk som sikrer innvandrere og etterkommere av disse like muligheter som andre.»

¹ Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven) av 4.7.2003 nr. 80

Introduksjonsordningen er dermed myndighetenes instrument i innvandrings- og inkluderingspolitikken, der idealer knyttet til inkludering, deltakelse, aksept for mangfold, samt motarbeidelse av et klassesdelt samfunn skal prege politikken. Dette innebærer at koordinatorene skal bidra til å gjennomføre integreringsarbeidet i tråd med dette overordnede verdisynet. Koordinatorenes arbeid har karakter av å være sosialt arbeid, som tradisjonelt har vært preget av sterke idealer og et eksplisitt verdisyn (Weihe og Qureshi 2001). Eksempelvis uttrykker FO/ IFSW (Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere) i sin verdierklæring at «i solidaritet med alle som er underprivilegerte søker profesjonen å redusere fattigdom og frigjøre sårbare og undertrykte mennesker for å fremme sosial inkludering».

(sitert i Weihe og Qureshi 2001: 4)

Denne oppgaven vil i stor grad studere nettopp hvordan slike verdisyn gjør seg gjeldende ved utføring av sosiale tjenester. Slike verdisyn er forankret i *diskurser*, og er dermed fundert på en felles oppfatning og bevissthet (Hammer 2001). Diskursteorien har, ifølge Marianne Gullestad (2002), etablert et premiss om at representasjoner av verden er tolkninger og dermed *konstruksjoner*, og at noen fremtrer som selvfølgelige, og er derfor hegemoniske. Måten virkeligheten tolkes på, bidrar til å skape betingelser for hvordan det er mulig å handle innenfor organisatoriske og materielle rammer (Gullestad 2002: 46- 47). Ifølge Signe Ylvisaker (2004) innebærer måten man utøver sosialt arbeid på, at man er konstant engasjert i *narrativ konstruksjon* av sitt arbeid. I slike narrativer konstrueres både sosialarbeideren og klienten (Ylvisaker 2004). Et konstruktivistisk perspektiv betyr at det ikke finnes en virkelighet som oppleves likt for alle, verden består av konstruksjoner (Jun 2006). Den diskursanalytiske tilnærmingen er dermed ikke mest opptatt av hvorfor ting er som de er, men hvorfor de fremtrer slik de gjør (Neumann 2001).

Ved en diskusjon av virkelighetsforståelser er det nødvendig å ikke bare beskrive de virkelighetsforståelsene som blir studert, men også inkludere forskerens eget ståsted (Haraway 1987). Mitt ståsted er at jeg også er kommunalt ansatt, noe som innebærer at det er mye ved denne typen arbeid jeg tar for gitt, og som del av det norske samfunnet har jeg også blinde, doksiske felt. Marianne Gullestad (1984) viser at når noe blir tatt for gitt, blir det ofte ikke analysert. Med dette mener hun at de dagligdagse og nære tingene i verden er «virkeligheten» slik den fremstår for oss. Det fremstår som så selvsagt at man ikke tror det kunne vært på noen annen måte, og således reflekterer man heller ikke over hvorfor det er blitt sånn, det blir et *doxa* (Gullestad 1984). Hun foreslår derfor å bruke *underliggjøring* i analyser av et objekt. Med underliggjøring menes å se det

velkjente med nye øyne, for slik å kunne avdekke doxa (Gullestad 2002:59). Hensikten er å reflektere over det kjente på nye måter. Diskursanalyse brukes dermed til å analysere mening, og at mening må gjenfinnes i språket og det sagte, ettersom man ikke får tilgang inn i den enkeltes hode (Neumann 2001).

Når koordinatorene konstruerer deltakeren tar de ikke bare utgangspunkt i diskurser, de bidrar også til å skape diskurser. Ylvisaker mener en analyse av sosialarbeidernes fortellinger, *narrativer*, om arbeid rettet mot klienter av ikke-vestlig bakgrunn, kan bidra til å undersøke hvordan sosialarbeidere konstruerer diskurser om denne klientgruppen (Ylvisaker 2004:8).

På bakgrunn av dette har jeg kommet fram til følgende problemstilling:

Hvilke narrativer forteller koordinatorene på Introduksjonsordningen om flyktninger og arbeidet med disse? Hvilke konstruksjoner finnes i disse narrative og hvilke diskurser peker de på?

En antakelse som ligger til grunn for problemstillingen er at det overordnede målet med Introduksjonsordningen er integrering. Den definisjonen av integrering som ligger til grunn for denne målsetningen innebærer økonomisk selvhjelpenhet og deltakelse i yrkeslivet, samtidig som den enkelte bør ha evne til å sørge for at også egne barn blir integrert. Hvordan arbeid med en slik overordna målsetning blir utført på Introduksjonsordningen har utgangspunkt i koordinatorens interaksjoner med deltakeren og fortolkningen av deres situasjon. Jeg ønsker derfor å se på hvordan koordinatorene beskriver arbeidet med deltakerne, for å undersøke hvilken virkelighet de konstruerer gjennom sine narrativer. Ved å undersøke disse konstruksjonene vil jeg dermed kunne si noe om hvorvidt en slik ordning fungerer etter hensikten, altså det verdisynet som ønskes etablert fra politisk hold; *like muligheter, aksept for mangfold og inkludering*. En del av problemstillingen er dermed også å undersøke om disse konstruksjonene er forenelige med det verdisynet som ønskes etablert og også om en diskursanalyse er en gunstig måte å undersøke dette på.

1.1 Perspektiv

Jeg har et diskursivt «foucaultiansk» perspektiv i oppgaven, men støtter meg også på blant annet Potter og Wetherells sosialpsykologiske bidrag til diskursteorien. Den teoretiske forståelsen er konstruktivistisk og jeg forsyner jeg meg fra flere samfunns – og humanvitenskaper.

Diskursbegrepet er ifølge Neumann (2001), med sin strukturelle tilnærming til det språklige, delvis

pessimistisk. Især Foucault gir det hele en uunngåelig klang av opprettholdelse gjennom skjeve maktbalanser (Neumann 2001). Nå skal det sies at det finnes mange måter å studere det kommunale tjenesteapparatet på, og eksemplene på utvikling og fornyelse er mange. Når oppgaven allikevel har et slikt perspektiv, er det fordi det er et virkemiddel i denne fremstillingen, men det er langt i fra en hel objektiv sannhet. Når man mener verden er sosialt konstruert inntar man et perspektiv der det ikke finnes kun én sannhet eller én virkelighet². Berger og Luckmann (1966) beskriver hvordan man konstruerer virkeligheten gjennom at man objektiverer subjektive prosesser og slik bygges den intersubjektive verden. Muligheten til å definere sannheter er imidlertid ikke likt fordelt mellom grupper og klasser, noen har makt til å definere virkeligheten i større grad enn andre.

Fordi det finnes en maktinteresse i diskursbegrepet, må det problematiseres hvordan denne makten virker. Ifølge Foucault er det slik at når offentlig styring er basert på lover og prinsipper som skal beskytte det sanne og rettferdige, er disse begrepene kun fabrikasjoner laget for å opprettholde de dominerende interessers maktposisjon (Danaher, Shirato og Webb 2000). Det er gjennom de historiene som *ikke* blir fortalt, gjennom det som *ikke* blir sagt, at man kan se alternative måter å organisere virkeligheten på. Jeg gjør altså ikke noe forsøk på å si at noe er mer sant enn noe annet, men stiller et spørsmålsteget ved rådende oppfatninger.

For å få med seg alt i en diskursanalyse har Foucault insistert på at man må «lese alt og få med seg alt». Dette er naturligvis ikke gjennomførbart, man må gjøre en avgrensning (Neumann 2001). Foucault har et perspektiv der kunnskap og sannhet blir forankret historisk (Danaher, Schirato og Webb 2000), og har store spenn i tid som bakgrunn for å studere utvikling av diskurser. Mitt perspektiv blir istedet rettet mot samtidige forhold. Jeg benekter ikke at de verdiene og diskursene Introduksjonsordningen baserer seg på, bør ses i lys av en historisk utvikling. For å vise hvilket spenningsfelt koordinatorenes arbeid virker innenfor, søker jeg allikevel heller mot å forklare koordinatorens fortolkningsrammer relatert til profesjon og det verdisynet som ligger til grunn for ordningen.

Det er også et politisk aspekt i denne oppgaven. Kommuner er politisk styrte organisasjoner, lovforarbeidene er udiskutabelt politiske, og både Ylvisaker (2004) og Lipsky (1980) argumenterer

²Konstruktivisme finnes i mange utgaver, fra en konstruktivisme som aksepterer at noe ikke er konstruert til den mer radikale konstruksjonisme (selv om jeg finner at begrepene konstruksjonisme og konstruktivisme brukes om hverandre). Konstruktivisme er gjerne kritisert for å være relativistisk og antirealistisk (Hellesnes 2001). Jeg mener en konstruktivisme er et vitenskapsfilosofisk ståsted, som i denne oppgaven er fruktbar i forsøke på å illustrere spenningsforholdet mellom koordinatoren og deltakeren. Jeg påstår ikke at verden nødvendigvis er sosialt konstruert, heller at en slik fremstilling er et nyttig verktøy.

for at politikken skapes i møtet med brukere av offentlige tjenester. Politiske dokumenter så som stortingsproposisjoner o.l. blir også referert i oppgaven. Diskursperspektivet som utgjør det analytiske rammeverket har dessuten en politisk ambisjon ved å undersøke hvordan språk er makt (Kjørup 2000), også Foucaults perspektiver har uten tvil et politisk aspekt (Neumann 2001). I denne oppgaven vil det politiske inkluderes gjennom fokuset på det verdisynet Introduksjonsordningen bygger på.

1.2 Begrepsavklaring

- Integrering

Det dukker opp flere begreper som trenger en forklaring i denne oppgaven. Noen av begrepene er omdiskuterte, eksempelvis begrepet «integrering». Som regjeringen Bondevik II skriver i lovforarbeidene til Introduksjonsloven

«Det er ikke riktig å omtale barn og unge som har tilbrakt oppveksten i Norge som integrerte eller ikke, som om de er utlendinger som nettopp har innvandret og skal innlemmes i det nye samfunnet. Regjeringen mener integreringspolitikken gjelder personer som har innvandret, og handler om forutsetningene for at innvandrere skal kunne introduseres og inkluderes i det nye samfunnet og forsørge seg selv i størst mulig grad.»

(Stortingsmelding nr. 49 (2003- 2004) Regjeringen Bondevik II)

Selv om ordet integrering er omdiskutert, brukes det allikevel blant koordinatorene på Introduksjonsordningen. Det foregår en diskusjon om ikke ordet «inkludering» i større grad reflekterer det verdisynet som ønskes etablert. «Integrering» viser i stor grad til de samme mekanismene som ordet «assimilering». «Assimilering» betyr å gjøre lik, mens «integrering» er en slags tilpasning. Denne tilpasningen foregår som regel på noens premisser, og det er sjelden på den som skal integreres sine premisser (Weihe og Qureshi 2001).

Forholdet mellom inkludering og integrering kan beskrives med følgende sitat:

«Inkludering og integrering er ikke to sider av samme sak, det er to ulike måter å forholde seg til samfunnet og individet på (Qureshi 1999). Inkludering er ikke bare et spørsmål om sosial og kulturell integrering og tilpasning... Inkludering handler om å utvide det politiske, sosiale og økonomiske samfunn i takt med endringer i økonomiske, sosiale og kulturelle forhold og ikke minst befolkningssammensetningen. Det er nevnte strukturer som må være tilpasset mennesker og ikke omvendt. Derfor mener vi at sosialarbeidere må kjempe for å endre den tradisjonelle debatten fra integrering til inkluderingspolitikk.»

(Weihe , Hans-Jørgen Wallin og Naushad Ali Qureshi. *Det sosiale arbeidets identitet* s 49,53).

Når dette sitatet så åpenbart viser til at «inkludering» er det «riktige» ordet, og jeg allikevel bruker «integrering» er det fordi det er dette uttrykket mine informanter bruker. Jeg vil hovedsakelig bruke de samme begrepene som de bruker, fordi de har bakgrunn i det språket de bruker i sitt arbeid. Slik jeg ser det vil det å overse eller ta for gitt hvilke begreper koordinatorene bruker, begrense min mulighet for å undersøke diskurser, som er målet med denne oppgaven. Hva inkludering eller integrering innebærer, er en annen diskusjon. Som jeg vil komme inn på er det ikke nødvendigvis enighet om hva integrering innebærer, eller hvilket nivå av integrering som søkes oppnådd.

- Systemet

Et annet begrep som vil gjenta seg er «systemet». Dette er også et begrep koordinatorene bruker ofte. «Systemet» er en betegnelse som dekker alt fra stat, kommune, tjenester og forvaltning. Ylvisaker (2004) viser til at mange sosialarbeidere som arbeider med innvandrere tenderer mot å skylde på systemet eller strukturen istedet for å vektlegge egenskaper hos den enkelte innvandrere. Dette sammenfaller i stor grad med måten koordinatorene i mine undersøkelser bruker dette begrepet. Slik jeg har tolket bruken av dette ordet, er det en generalisering der ingen etater, instanser eller personer blir ansvarlige for hindringer eller skranker som deltakeren møter. «Systemet» brukes ofte i en negativ sammenheng, det er noe uunngåelig og uomtvistelig ved systemet- systemet må forstås, takles og håndteres.

- Deltaker

Et annet begrep som kanskje for lekfolk ikke vil henviser til noen spesiell mening, er «deltaker». Det er ingen tilfeldighet at deltakeren på programmet kalles «deltaker» og ikke det ellers så vanlige «bruker» eller «klient». Å være en «deltaker» viser til frivillig deltakelse, den enkelte har valgt å delta i noe og tar dermed aktivt kontroll over livet sitt. En av koordinatorene jeg intervjuet sa også at dette hjalp ham til å oppleve deltakeren som en selvstendig og selvgående person, og at han i mindre grad opplevde deltakeren som en klient. Marianne Gullestad peker i boka *Det norske sett med nye øyne* (2002) på at ordet «flyktning» viser til en person som trenger barmhjertighet. Det er altså et forsøk på å hindre en slik sykliggjøring av brukeren.

- Sosialt arbeid

Jeg refererer stadig til sosialt arbeid når jeg beskriver koordinatorenes arbeid. Koordinatorene har

ikke selv definert seg som sosialarbeidere overfor meg, men teori og forskning på sosialt arbeid gir et bilde av koordinatorens profesjon. Forståelsesrammene for sosialarbeidere og mine koordinatører skiller seg antakelig like mye som mellom sosialarbeidere generelt. Jeg forsøker dermed ikke å gjøre en generalisering eller påstå at koordinatorene er sosialarbeidere, jeg referer kun til sosialarbeidere i forbindelse med litteratur om sosialt arbeid.

- Profesjon

Gjennom konstruksjon av virkelighet spiller kontekst en rolle (Kaarhus 2001), følgelig må koordinatorens fortolkningsrammer gis ut ifra en kontekst. Jeg ser derfor nødvendigheten av å inkludere begrepet «profesjon». Jeg påstår ikke at hele koordinatorens virkelighetsforståelse er preget av profesjonen, og jeg vil her fokusere mest på profesjonens verdisyn og idealer.

Ifølge Eliot Freidson (2001) er profesjon først og fremst basert på kunnskap og muligheten til å ta beslutninger. Profesjonsbegrepet innebærer også at arbeidet heller ikke kan standardiseres eller rasjonaliseres (Freidson 2001). Ifølge Leer Salvesen og Nylehn (2002) er gjerne sosialiseringen et viktig element under utdanningen, man lærer seg flere sider ved profesjonen enn det rent faglige. Et trekk som er like viktig, og særlig for fokuset i denne oppgaven er det sosiale og moralske fellesskapet innad i profesjonen. Gjennom utdanningen og utøvelsen av profesjonen får man også en viss grad av sosialisering der moralske og etiske idealer internaliseres³.

1.3 Oppgavens struktur

I kapittel 2.0 innledes de vitenskapsteoretiske perspektivene oppgaven bygger på. Her vil jeg argumentere for å bruke et konstruktivistisk perspektiv, og på grunn av at dette perspektivet ikke er en objektiv fremstilling, etablerer jeg også en situerthet. Hensikten med å være kritisk til konstruksjoner gjort i offentlige virksomheter beskrives også ved hjelp av Lipskys beskrivelser av bakkebyråkratens dilemma. Dette innleder diskursteorien som brukes der særlig språkets betydning blir beskrevet. Her er også maktaspektet sentralt, dermed beskrives symbolsk vold og disiplinering gjennom diskurs. Fordi subjektet også er kreativt, og kan bruke språket strategisk, dog ut ifra sine doksiske virkelighetsforståelser, beskrives narrativer og hvordan fortelleren bruker språket bevisst for å gjøre mening klart for sin samtalepartner. Dette kapittelet søker å etablere

³ Wilensky (1964) har utarbeidet en modell for utvikling av profesjoner der han inkluderer følgende elementer: Et yrke etableres med fulltids utøvere, utdanningsinstitusjoner etableres, yrkesutøvere og lærere ved utdanningsinstitusjonene organiserer seg og de reflekterer sammen over hva som er deres kjerneoppgaver, de utfører politisk arbeid for å få støtte og for å beskytte sine oppgaver og de uttformer en etisk kode. Disse elementene sammenfaller med sosialt arbeid som profesjon.

grunnlaget for metodedelen, ettersom også metoden er basert på narrativ teori og diskursanalyse.

Kapittel 3 inneholder metodedelen og gjør en gjennomgang av hvordan kontakten med feltet ble etablert, samt gjennomføringen av undersøkelsen og refleksjoner rundt dette. Kapittelet avsluttes med en redegjørelse for den diskursanalytiske strategien jeg har gjort bruk av, som dermed blir en fortsettelse på det innledende kapittelet om diskursive perspektiver.

Kapittel 4 tar for seg ulike forhold relatert til sosialt arbeid som profesjon, der idealer og det moralske ved denne profesjonen blir vektlagt. Også her blir situertheten problematisert som forklaringsmoment i forhold til doxaet som ligger til grunn for koordinatorenes konstruksjoner.

Kapittel 5 beskriver Introduksjonsordningen, der formålet med loven, forventningene til koordinatoren og loven blir redegjort for.

Kapittel 6 inneholder analysen og en presentasjon av de diskursene koordinatoren trekker på i sine konstruksjoner av innvandrere, og især konstruksjonen av innvandrerkvinnen og «den andre» blir belyst. Kapittelet avsluttes med en oppsummering av hvilke hovedinntrykk analysen ga, og en gjennomgang av hvordan de diskursive perspektivene har bidratt.

2.0 Å studere offentlige tjenester med et konstruktivistisk utgangspunkt

Ifølge Jun (2006) er offentlige tjenester og administrasjon ofte studert innenfor en funksjonalistisk eller positivistisk ramme. Disse perspektivene tenderer til å forklare atferd basert på rasjonalitet og målbare, lineære og kausale sammenhenger (Jun 2006:44). Dette er ifølge Jun utilstrekkelig i forhold til å forklare hva som foregår i det offentlige, da også offentlige tjenester befinner seg i en sosial virkelighet som skapes og konstitueres i menneskelige interaksjoner. Jun foreslår derfor å studere offentlige tjenester i et konstruktivistisk perspektiv. Istedet for å fokusere på styring og politiske prosesser, er den enkeltes fortolkninger av regler, roller, posisjoner og begreper som gjenstand for en objektivisering, i fokus. Ideen om sosiale konstruksjoner er at medlemmene av en organisasjon (eller et hvilket som helst sosialt system) organiserer sin virkelighet gjennom interaksjon, dialog og diskurs. Konstruksjonen foregår gjennom fortolkninger og forståelser av verden. Kommunikasjon gjennom blant annet språk og andre symboler, brukes dermed for å dele virkeligheten. Slik antar sosial konstruktivisme at virkeligheten er fordelt og sosialt distribuert overalt i samfunnet, og at den blir vår hverdagskunnskap som avgjør hvordan vi tillegger våre liv

mening (Jun 2006).

Imidlertid har ikke alle lik tilgang til å definere virkeligheten. Ifølge Foucault er det slik at når offentlige institusjoner ytrer sannhet, er disse sannhetene istedet kun et utfall av visse regler og rutiner basert på institusjonelle og diskursive praksiser. På denne måten skapes vår subjektive opplevelse av sannhet (Neumann 2001). Bevisstheten om dette i det offentlige medfører at inkludering og ansvarliggjøring av den svakere parten, klienten, er et viktig ideal (Jun 2006). Som jeg kommer tilbake til er også Introduksjonsordningen basert på inkludering og deltakelse. Allikevel må deltakerne på Introduksjonsordningen delta på ordningens premisser, koordinatoren utøver i så måte myndighet. Michael Lipsky (1980) definerer alle som bedriver myndighetsutøvelse på bakkenivå som *bakkebyråkrater*; det være seg lærere, politi og andre myndighetsutøvende ansatte, sosialarbeidere, domstoler, ansatte i helsesektoren og ansatte i offentlige etater som yter tjenester overfor befolkningen.

Ifølge Lipsky forventes det at bakkebyråkraten, som en myndighetsutøver, ikke skal være partisk eller usaklig i sin tilnærming til brukerne, de skal vurdere klientens sak "slik den er" heller enn å vurdere den ut i fra sin konseptualisering av tilfellet. Imidlertid har bakkebyråkraten en tendens til å forenkle og kategorisere de inntrykkene de får i hverdagen for å tilpasse persepsjonen til de mønstre de allerede arbeider innenfor. For å tilby en løsning for klienten, må et eksisterende opplegg med utviklede rutiner brukes. Det er ifølge Lipsky en tendens til at samtaler mellom klient og byråkrat er strukturert etter kategorier basert på institusjonell erfaring av formell og uformell karakter, samtidig som klienter gjerne forsøker å fortelle om situasjonen sin på sin egen måte og ikke etter de kategorier byråkraten er avhengig av for å utføre sitt arbeid. Lipsky mener det er i den sosiale prosessen som foregår mellom bruker og bakkebyråkrat at omforming til klient blir gjort. Denne konstruksjonen eksisterer ikke uavhengig av denne prosessen, den skapes i selve prosessen. Her lærer brukeren å bli klient, de setter seg i den rollen de blir tildelt (Lipsky 1980).

2.1 Konstruksjonens perspektiv- situerthet

Ettersom muligheten til å konstruere virkeligheten er ulikt fordelt, er det nødvendig å inkludere den som utfører konstruksjonen. I dette tilfellet gjelder det både meg som skriver denne oppgaven, men også koordinatorene på Introduksjonsordningen. Årsaken til at ståstedet til den som gir beskrivelsen må inkluderes, er antakelsen innenfor den konstruktivistiske tankegangen om at det objektive ikke finnes (Jun 2006). Dette er imidlertid ikke helt presist, ettersom Berger og Luckmann mener det objektive er resultatet av alles bidrag til den intersubjektive verden. Imidlertid mener jeg her at objektivitet ikke oppleves likt for alle. Ifølge Donna Haraway (1988) må man derfor alltid inkludere

sitt eget perspektiv i beskrivelser av et objekt, en stemme fra ingen steder er ikke mulig. Som talspersoner for vitenskap eller politikk er man med andre ord i en posisjon der objektiviteten er like utilgjengelig som for alle andre, ettersom en fortolkning og en gjengivelse av fakta alltid er subjektiv.

Når innvandrere omtales er det imidlertid ikke alltid slik at man uttaler seg og samtidig viser sitt ståsted. Ifølge Gullestad (2002) er det slik at når norske politikere eller byråkrater omtaler innvandrere er det gjerne et statistisk perspektiv som dominerer synet. Statistiske perspektiver fremstår som mer objektive fremstillinger, noe som bidrar til større tillit blant mottakerne av informasjonen. En slik tiltro til politikk og byråkrati fører til en mangel på reflektert debatt om slike kategorier og om statistikk. Det fokuseres på om ulike målinger er metodisk gode nok, ikke hvilke fortellinger ulike kategorier stammer fra eller andre grunnleggende spørsmål om samfunnssyn. De kategoriene som brukes i sosiale fortellinger er imidlertid grunnleggende som forståelsesramme for offentlig politikk og administrasjon. Gullestad mener at å ikke inkludere eget ståsted medfører et kunstig skille mellom «oss» og «dem» man uttaler seg om (Gullestad 2002).

Konstruksjoner tar både utgangspunkt i eksisterende kategorier i tillegg til at de skaper nye. En studie av konstruksjoner i offentlig virksomhet er dermed også preget av forutbestemte kategorier som den offentlige ansatte er avhengig av for å kunne tilby et eksisterende opplegg for brukeren. I slikt arbeid er dermed bruk av objektivisering og kategorisering en del av den daglige virksomheten. Det foregår dermed konstruksjoner på flere plan, både gjennom det formaliserte og de konstruksjonene den offentlige ansatte gjør uavhengig av det formaliserte.

Hvordan kategorier fungerer for den enkelte i sin fortolkning og konstruksjon av virkeligheten vil jeg komme nærmere inn på i neste kapittel, der makten og det språklige formidlingsverktøy inkluderes som forklaring på de mekanismene som ligger bak konstruksjoner.

2.2 Et diskursivt perspektiv

Som vist innledningsvis er det slik at muligheten til å gi fremstillinger som blir tolket som objektive ikke er likt fordelt, de er især knyttet til posisjoner som har tilgang til å gi offentlige uttalelser. I dette ligger det at noen har definisjonsmakt. Koordinatorne representerer myndighetene som et instrument i utøvende politikk, og er således i en posisjon hvor de kan gi offentlige uttalelser. De kan dermed konstruere og tillegge flyktningen egenskaper, og de kan også konstruere diskurser om

flyktningen.

Jeg bruker to ulike tilnærminger til diskursteori i denne oppgaven. Jeg har tidligere nevnt at jeg vil basere meg på et foucaultiansk perspektiv, og i hans arbeider er makten sentral. Imidlertid vil jeg også gjøre bruk av Potter og Wetherells tilnærming, der de anvender diskursbegrepet i sin mest åpne betydning. Potter og Wetherell trekker på Gilbert og Mulkay (1985) i sin tilnærming til diskursteori, der alle former for språklig formidling inkluderes (Potter og Wetherell 1987: 7).

Innledningsvis vil jeg derfor redegjøre for diskursanalyse som helhetlig studie av kultur, virkelighet og språk, deretter vil jeg vise hvilken betydning makten har i diskursteorien. Avslutningsvis i kapittelet vil språkets betydning få en plass, for så å beskrive hvordan narrativer brukes for å konstruere mening gjennom språk.

2.2.1 Diskurs- Språkets strukturering av virkeligheten

Det finnes en rekke tilnærminger til diskursteori og diskursanalyse, de fleste innføringsbøker i diskursanalyse presenterer flere definisjoner og da især basert på Foucault⁴. Diskursanalyse kommer ikke fra språkteorien selv om språk er diskursens framstillingsverktøy, diskursanalysen kommer nettopp fra samfunnsanalytikere som Laclau, Mouffe og Foucault (Kaarhus 1992). Diskursteorien bygger ikke på kausale forklaringer, men fortolkende tradisjoner som hermeneutikk og fenomenologi, der forståelse er målet. Diskursbegrepet oppsto gjennom analyse av ideologiske feilrepresentasjoner, og hvordan forskjellige diskurser konstruerer forskjellige betydninger. Det språklige er verktøyet og mediet for konstruksjon, formidling og fortolkning av en virkelighet som eksisterer innenfor de strukturer av kulturspesifikke relasjoner som finnes mellom språklige begreper (Dreyer Hansen 2004). Ifølge Foucault befinner diskursen seg nettopp i skjæringsfeltet mellom det som skjer og det som sies (Hammer 2001:9), eller som Joel Sherzer hevder, at relasjonen mellom språk og kultur kan vises gjennom diskurs (Kaarhus 1992:108). Kultur er i denne sammenhengen ansett som et felles meningsbærende symbolsystem. Ifølge Tord Larsen er ikke kultur årsaken til hvordan vi kommuniserer og samhandler, men er de antakelser vi tar for gitt når vi samhandler. Vi forholder oss til verden gjennom kulturelle premisser som er de forutsetninger vi legger til grunn gjennom normer og moral. De kulturelle premisser eller lokale fornufter, avgjør hvilke brudd på normer som skal møtes med sanksjoner. Man fordømmer en handling ut ifra

⁴«Discourses are practices that systematically form the objects of which they speak» (Foucault sitert i Neumann 2001:17). Dette innebærer at eksempelvis slik sosialarbeidere møter innvandrere og etablerer rutiner gjennom språklig formidling, skapes etter hvert en diskurs relatert til sosialklienter med minoritetsbakgrunn.

kulturelle premisser (Larsen 1999:50- 54).

Diskurstermen er altså språkteoretisk eller sosiolingvistisk, og det er språkbrukens *sosiale side* som analyseres (Gunteriusen 1996).

Med dette mener jeg at ved å undersøke språket, og hvordan det brukes til å fremstille virkelighet, kan man isolere ”det tatt for gitt” ettersom språket er kulturspesifikt. Dette kan forklares med Saussures begreper *signifier* og *signified*. Talen, selve ordet og dets uttale betegnes med *signifier* mens selve konseptet som ordet skal vise til får betegnelsen *signified*. Ifølge Saussure er det ingen naturlig sammenheng mellom ordet og dets innhold, noe som lett kan argumenteres for gjennom at ordene, *signifier*, varierer med ulike språk. Dermed foregår det en fortolkning, en slags oversettelse mellom *signifier* og *signified*. Ordet som brukes er dermed vilkårlig⁵ (Wetherell og Potter 1987: 25, 26).

Laclau og Mouffe definerer diskurs som en fastsatt og relativt avgrenset meningstotalitet, der tegnene står i relasjoner til andre tegn (Hansen 2004:392). Tegnene ordnes sammen på en slik måte at de utelukker andre mulige relasjoner til disse tegnene for slik å definere meningsmønstre (Laclau og Mouffe 1985), diskursen er således en reduksjon av muligheter. På denne måten er det slik at språket organiseres inn i klumper av sosial virkelighet (Neumann 2001). Hensikten med diskursanalyse er dermed å undersøke hvordan virkeligheten fremstilles gjennom språk, og å se hvilke relasjoner mellom tegn som finnes innenfor en slik avgrenset meningstotalitet, eller for å sitere Foucault:

«Poenget med diskursanalyse er å studere hvorledes det eksisterer en rekke handlingsbetingelser for det talte og gjorte , hvorledes et gitt utsagn aktiverer eller «setter i spill» en serie sosiale praksiser, og hvorledes utsagnet i sin tur bekrefter eller avkrefter disse praksisene».

(Foucault 1994. *Réponse à une question*. s.682-683 i Neumann s.83).

Disse handlingsbetingelsene bestemmer altså hva som er tillatt innenfor diskurs. Handlingsbetingelsene defineres ifølge Foucault av *arkivet*, som er grensene og formene for det usagte i diskursen. Handlingsbetingelsene består av både formell og uformell organisasjon. Arkivet er det som knytter diskursens materialitet til det språklige, altså hvordan vi håndterer et materielt fenomen⁶. Herfra kan man stille spørsmål om hvilke bestanddeler av arkivet som har sosiale bånd til

⁵Det kontroversielle er imidlertid at også konseptet kan være vilkårlig gjennom at det samme konseptet kan ha flere ord på ett språk, men kun ett ord på et annet språk (Potter og Wetherell 1987).

⁶ Et eksempel på materialet i diskursen kan eksempelvis i innvandringsdiskurs dreie seg om alt fra kriterier for hvem innvandrere

ulike grupper og institusjoner (Neumann 2001). Slik vil et diskursivt felt ha et avgrenset sett med regler om meningsfylte ytringer. I dette ligger det også at det finnes sanksjoner innad i diskurser. Neste kapittel diskuterer derfor hvilken betydning makten har for opprettholdelsen og etableringen av slike meningstotaliteter.

2.2.2 Hvordan diskurser virker og maktens betydning

Diskursen etableres, reproduseres og opprettholdes på grunnlag av makt, og i interessene til de som er i en maktposisjon. Spørsmålet er dermed hvilket forhold det er mellom makt og diskurs. For å ta etableringen av diskurs først. Ifølge Habermas er det bedre argument det som fortjener å vinne fram, noe som er en fremmed tanke i diskursteorien. Eksempelvis hevder Derrida at det ikke er en linje mellom det beste argument og sannheten (som derfor gjør at dette argumentet vinner frem), men også en rekke andre faktorer så som tvang, overtalelse eller materielle forhold. Konsensus er følgelig ikke et resultat av sannhet, men av makt (Derrida 1988).

Ifølge Foucault etableres makten gjennom både passiv og aktiv handling. I dette perspektivet er det slik at makt er en energi, ikke nødvendigvis som noe undertrykkende, men som skaper og ikke minst opprettholder av et sannhetsregime (Hammer1992, 2001). Foucault og Gramsci mener at de som har makt, det er de som besitter maktposisjoner, som definerer de rådende diskurser (Peet 2003:17). Dette kaller Foucault «å gjøre krav på makt», og det bunner i en klassepartisk tankegang som kalles rasjonell vitenskapelig. Ansvarlige talspersoner bruker visse kvalifiserte uttrykk og gjør andre representasjoner ugyldige (ibid.). I dette ligger det at en diskurs kan endres ved at vitenskapelige talemåter tas i bruk, og nye sannheter etableres. Et eksempel på hvordan institusjoner opprettholder og skaper virkeligheter kan gis med Foucaults begrep *biomakt*. Kort fortalt innebærer biomakt at institusjoner, enten de er knyttet til politikk, sosialt arbeid, medisin eller andre felt, definerer hvem som har behov for en tjeneste og hva slags løsning som skal tilbys vedkommende. I dette ligger det en kategorisering som tillegger den tjenesten er rettet mot en rekke egenskaper. Virkemidlene gis legitimitet av staten, mens det er profesjoner som utarbeider kunnskapen om hvilke virkemidler som kan brukes (Danaher, Schirato og Webb 2000).

Når det gjelder reproduksjon og opprettholdelse av diskurs, er det doksiske felt som gjør at «alle» opprettholder og reproduserer diskursene. Ifølge Hammer forklarer Foucault reproduksjonen av diskursen gjennom at vi tar i bruk de *prosedyrer* diskursen alt har etablert (Hammer1992, 2001), det er altså ikke slik at myndighetene nødvendigvis utøver makt aktivt. Da må vi se på hvilke

er, til regler som skal gjelde for tjenester rettet mot denne gruppen.

mekanismer som ligger til grunn for de etablerte prosedyrer. Ifølge Bourdieu (1991) er symbolsystemer sosiale produkter som må anerkjennes som ikke bare reproduserende eller som medium, men ved å faktisk skape sosiale forhold. Bourdieu kaller det *symbolsk vold*, og den kommer til uttrykk ved reproduksjon og omforminger av herredømmestrukturer. Den symbolske volden påfører grupper eller individer bestemte egenskaper på en måte som skjuler de såkalt objektive maktrelasjoner som ligger til grunn for påføringen (Bourdieu og Wacquant 1991). Den symbolske volden foregår ved at den sterkeste posisjonen i en relasjon gjør bruk av objektive talemåter eller andre virkemidler som bidrar til å marginalisere den andre parten ytterligere. Dette kan forsterkes ytterligere ved å i tillegg bruke essensialistiske beskrivelser for den svakere parten, at det er i egenskap av deres biologi at relasjonen må ha en asymmetrisk karakter.

Den symbolske volden er doksisk, og således er den noe alle aksepterer og praktiserer fordi den rådende oppfatning ansees som den riktige (Moi 2002, 1991). Dette doxa får både den sterke og den svake (undertrykte) parten til å innta de posisjonene som er forventet av dem. Dette gjør de på tross av at de da kan bidra til en forsterkning av de posisjonene som kun er en fordel for den ene parten. Språklige samhandlinger inneholder alltid en mulighet for en maktutøvelse, især i institusjonaliserte forhold eller der det finnes en agent (som koordinatoren er). I de tilfeller der man avviser at man faktisk utøver makt blir dette en nedlatende strategi som fører til økt fornektelse og dermed forsterkes den symbolske volden (Bourdieu og Wacquant 1991:130).

Å opprettholde en diskurs krever mye innsats, derfor er det også nødvendig å ha makt for å opprettholde slike strukturer. Blant faktorene som opprettholder diskurser er rutiner av sosiale praksiser. Foucault kaller det normalisering, det er et konseptuelt konformitetspress (Neumann 2001). Når et hegemoni virker er det dermed fordi mennesker tror at de som besitter en maktposisjon i samfunnet har en naturlig tilgang til denne posisjonen, og at det ikke er noe som er oppnådd gjennom sosiale relasjoner (Danaher, Schirato og Webb 2000).

Den som har makt til å etablere og opprettholde en diskurs, har også makt til å etablere subjektposisjonene i diskursen (Neumann 2001). Ved å tillegge ulike subjektposisjoner ulike statuser, kan grupper eller enkeltpersoner undertrykkes eller domineres etter den rådende posisjons interesser.

2.2.3 Subjektposisjonene i en diskurs

Dette kapitlet tar for seg begrepet subjektposisjon. Dette er et begrep som er sentralt både i narrativ teori og i diskursteorien, og er en posisjon definert ut ifra diskursen og dens rammer.

Rollebegrepet er sentralt i sosiologisk teori, men *subjektposisjon* trekker begrepet enda lenger enn en «rolle». Eksempler på roller er «far», «turist» eller «byråkrat». Rollene vil være knyttet til institusjoner, mens subjektposisjoner er knyttet til diskurser. Diskursene viser til hele «sett» av måter å oppføre seg på knyttet til en gitt subjektposisjon, noe som innebærer at subjektposisjoner er mer generelle enn roller (Neumann 2001).

Subjektposisjoner har imidlertid noen likheter med Goffmans rollebegrep. Partene i et relasjonelt forhold forholder seg til hvilke forventninger de har til rollen eller subjektposisjonen. Ifølge Erving Goffman (1974) er det slik at når noen har en viss atferd, vil man undersøke *hvem* som har denne atferden, ikke *hva* den faktiske atferden er. Det er gitt at en viss type roller skal gi en viss type atferd (Goffman 1974). Et eksempel på dette gir Gullestad i sin analyse av innvandringsdiskurser. Gullestad viser at begrepet «majoritetsnordmenn» konstitueres gjennom innvandringsdiskursen. Det forventes at de som kommer til Norge viser takknemmelighet over å få komme hit, og å bruke talemåter som vert/ gjest kan ofte fremstå som nøytralt eller til og med inkluderende, men det ligger en kilde til skjevhet mellom partene i en slik uttalelse. En gjest kan ikke føle seg hjemme, og kan heller ikke ta seg til rette (Gullestad 2002:100). Slike såkalt nøytrale talemåter gjennomsyrrer språket og hvordan vi forholder oss til hverandre, og ettersom de støtter seg på de rådende maktposisjoner tas de for gitt. I denne diskursen vil disse talemåtene vise til at gjesten er på besøk hos den som har etablert diskursen, og således er definisjonsmakten posisjonert hos majoriteten. Det finnes med andre ord diskurser der enkelte ikke kommer til orde fordi det ikke finnes subjektposisjoner for dem i diskursen. Dersom innvandrerne selv hadde fått bestemme egen rolle, er det ingenting som skulle tilsi at de skulle kalles gjest.

Det finnes flere måter å gå inn i en subjektposisjon. Det ene er at man identifiserer seg med posisjonen, noe som kan virke som at man blir vist en subjektposisjon og man føler seg kallet til å fylle denne. En annen måte kan være å gå inn i en mot-identifikasjon, som en slags protest mot den plassen man egentlig var tilvist. Mens den førstnevnte krever en lojalitet, krever den andre et opprør. Den siste kategorien er også et slags opprør, men ikke ett der man inntar en stikk motsatt subjektposisjon. Isteden gjør man en justering av den eksisterende posisjonen, som en slags redefinering (Neumann 2001).

Visse subjektposisjoner opprettholdes med et visst sett av relasjoner mellom dem, mens andre typer av relasjoner anses som unormale (Neumann 2001). Hvilke subjektposisjoner som finnes i en diskurs og hvilke funksjoner, relasjoner eller egenskaper de har, er en kulturspesifikk gjenspeiling

av verdier. Igjen er det en del av maktaspektet hvordan man trer inn i subjektposisjonene og måten de blir konstruert og opprettholdt (Silverman 2005).

For å vise hvordan man rangerer verdier etter hverandre, brukes narrativer som et retorisk virkemiddel. Det neste kapittelet vil derfor gjennomgå hva narrativer er, og hvordan sosialarbeidere bruker narrative konstruksjoner i sitt arbeid.

2.2.4 Narrativer

En narrativ er en gjengivelse av en hendelse, basert på fortellerens minne om hendelsen. Man anvender narrativer for å gjøre mening klart for den man snakker med, man skaper en kontekst for sine tema (Silverman 2001). Dette innebærer at narrativer både har en viss organisering, men også at de kan brukes i en konstruert fremstilling. Jeg gjennomgår derfor først hvordan narrativer brukes som et språklig virkemiddel, deretter hvordan de er strukturert.

Potter og Wetherells (1987) sosialpsykologiske tilnærming til diskursteorien bringer inn begrepet fortolkningsreportoirer⁷. Teorien bygger på etnometodologi og hvordan reportoirene brukes for at subjektet kan posisjonere seg i forhold til et fenomen. De har undersøkt hvordan mennesker forteller om erfaringer eller holdninger, der de fant ut at utsagn varierer i forhold til hvem som er tilhører eller med konteksten for fortellingen. Man vandrer mellom argumentasjonsmåter avhengig av kontekst, og bruker språket mer eller mindre bevisst til å oppnå noe gjennom språkets retoriske kraft. Det er ikke slik at én gruppe nødvendigvis bruker én type reportoirer, det er heller slik at situasjoner og de fortolkninger man gjør i situasjonen krever ulike typer av reportoirer. Versjonen man gir tilpasses tilhøreren, og man gjør en slags kontrollert inntrykksjustering gjennom dette (Potter og Wetherell 1987). Ifølge Potter og Wetherell er dermed fortolkningsreportoirer noe som et subjekt bruker mer eller mindre bevisst for å orientere seg med, noe som forutsetter et kreativt og fortolkende subjekt. Slike reportoirer gir seg uttrykk som typiske argumentasjonsmåter innenfor et felt (Hagelund 2004), og brukes til å konstruere ulike versjoner av virkeligheten. Dette leder videre til Goffman, og hans tilnærming til hvordan man kan justere inntrykket av seg selv.

Goffman bruker narrative gjengivelser av personlige erfaringer knyttet til rollebegrepet, ved å analysere hvordan mennesker organiserer ansikt til ansikt - interaksjoner. Han definerer narrativer

⁷Potter og Wetherell tok utgangspunkt i sosiale representasjoner, der de støttet seg på flere sosialpsykologiske teorier. Der fant de ut at disse sosiale representasjonene fremsto som mer statiske og knyttet til en gruppe, der alle innenfor et sosialt felt forholdt seg til det som var en felles representasjon. Imidlertid kritiserte de denne teorien blant annet for å ikke ta med i betraktning at man vet noe før man tilhører et sosialt fellesskap, og at alt dermed ikke er representasjoner (Potter og Wetherell 1987).

som

«strips of personal experience from the tellers past which are replayed»

(Goffman 1981: s.146 i Cortazzi 1999: 216).

Goffman bruker konseptene *self*, *ritual*, *face*, *performance* og *frame* for å ved hjelp av disse begrepene sette narrativen inn i en ramme⁸. I interaksjoner med en samtalepartner brukes *impression- management* (heretter kalt inntrykksforvaltning) gjennom konversasjonsritualer, en innfallsvinkel som vil være sentral gjennom denne oppgaven. *Ritual* og *face* innebærer at man søker å ivareta den man snakker med, og at samtalen er organisert innenfor et visst system. Dette innebærer at samtalepartneren i interaksjonen ønsker å justere det inntrykket de gir etter det som er regelen i enhver situasjon. Den andre parten i samtalen brukes til å komplettere bildet av selvet. Dersom fortelleren taper ansikt et lite øyeblikk kan dette justeres ved «oppryddende» latter eller andre måter å reparere inntrykket på. Ikke minst «reddes» man av publikums evne til å bære over med at den andre taper ansikt, man ivaretar partnerens ansikt. For å opprettholde verdier i samfunnet er *Performance* viktig. Måten historiene fortelles på gjør at verdier som gjennomsyrrer samfunnet generelt vil bli trukket fram og vektlagt i historien. Noen spesielle aktiviteter trekkes fram for å belyse det som er viktigst, men dette er kun et utvalg av flere mulige situasjoner som kan refereres. De hendelsene vi velger å vektlegge tilfører styrke til den sosiokulturelle verdien av den fortalte narrativen. Et annet vesentlig element er at fortelleren får respons. Tilhørerne skal ikke bare være passive lyttere, de har en viktig oppgave i å gi tilbakemelding til fortelleren (Cortazzi 1999: 214- 218).

Narrativen starter ifølge Labov (1997) ofte med et utdrag der hovedpoenget avsløres. Tilhøreren orienteres først om tid, sted, aktører og aktiviteter i narrativen. Deretter forklares organiseringen av historiens aktive handlinger (det som skaper spenningen) gjennom bruk av konjunksjoner (*så* skjedde det, *så* skjedde det). Hendelsene blir evaluert ved å sidestille de hendelsene som faktisk har skjedd med andre potensielle hendelser som kunne gitt narrativen andre utfall ved bruk av irrealis verb form (eks. hadde klienten fulgt opplegget, ville han vært i jobb nå). For å øke troverdigheten kan sannhetsgehalten understrekes av å presentere objektive vitner til den viktigste hendelsen (den

⁸Goffman bygger på Mead som ser selvet som en sosialisert enhet, ikke som en individuell karakter. *Self* har heller ikke bare en enhetlig uttrykksform, man inntar en posisjon i samtalen som enten den som «forfatter» samtalen eller man kan ha en rolle der man kommer med støttende utsagn eller fakter. Goffman vektlegger allikevel at mennesker inngår i komplekse sammenhenger, og kan virke på flere nivåer av virkeligheten samtidig. Den sosiale verden kan således transformeres gjennom skiftende rammer for samtalen. *Frames* er dermed sosialt definerte realiteter som styrer vår subjektive deltakelse innefor disse. Rammene (frames) fungerer både som ramme for narrativen gjennom ulike tolkningsskjema, men også som evalueringsgrunnlag av hendelser i fortellingsprosessen. Tilhørerne til narrativen spiller en rolle som eksterne deltakere til den gitte rammen. Det Goffmann legger særlig vekt på, er ritualenes betydning som felles symbolske koder, og deres betydning for å skape en sosial identitet og et sosialt selv. Ritualene er et viktig sosialt kommunikasjonsmedium, samtidig som det fungerer som et sosialiseringsmedium (Guneriusen 1996).

hendelsen som er hyppigst nevnt eller vektlagt med andre virkemidler). Tildeling av ros eller bebreidelse av de refererte hendelsene gjøres ved integrasjon eller polarisering av deltakerne i historien. Forklaring av narrativen skjer gjennom en kjede av kausale relasjoner fra den mest refererte hendelsen til den generelle orienteringen. Transformering av narrativen i fortellerens interesse gjøres gjennom å slette objektive hendelser og sette inn subjektive hendelser (Labov 1997). Å fortelle narrativer innebærer ikke at man ønsker å gi en objektiv beskrivelse av et fenomen, man ønsker like fullt å fremstille seg selv og sitt verdisyn på en viss måte.

De språklige kategoriene som brukes i sosialarbeidernes virkelighetsbeskrivelser er ikke nødvendigvis en refleksjon av virkeligheten, men viser istedet til en virkelighetsbeskrivelse som kan studeres som en konstruksjon (Ylvisaker 2004:8). Narrativer sier med andre ord en del om verdisynet og fortellerens opplevelse av en hendelse eller et fenomen. Hendelsene gjengis i ettertid, og at hendelsene henger sammen i en kausal sammenheng er følgelig noe som er gjenstand for fortolkning. Antakelsen om at det finnes en sammenheng mellom hendelsene er dermed høyst upålitelig hvis man søker noe som er "sant", det narrativen viser er imidlertid fortellerens intensjon og perspektiv. Således kan en versjon av virkeligheten presenteres, uten at den nødvendigvis er noe mer sann enn noe annet, noe som er en sentral tanke i både diskursteorien og andre konstruktivistiske perspektiver.

2.3 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg gjort en tematisk gjennomgang av noen aspekter ved diskursteori. Her er det sentralt hvordan denne språklige formasjonen reproducerer antakelser basert på kulturspesifikke verdier, og at diskursanalysen dermed kan brukes som en kulturanalyse eller en analyse av virkelighetsforståelser (Kaarhus 1992). Videre har jeg vist at sammenhengen mellom signifier og signified er tilfeldig, og at også tolkningen av disse er kulturspesifikk. Denne tolkningen er noe som alle tar for gitt, den er dermed vårt doxa. Slik kan de som er i den sterkeste posisjonen i en maktrelasjon opprettholde dette doxa. Gjennom den symbolske volden vil imidlertid alle, også den «forulempede» parten innta den posisjonen som er gitt dem. Disse posisjonene, subjektposisjonene er definert av den sterkeste parten i diskursen.

Slike subjektposisjoner kan også gjenfinnes i narrative organiseringer av virkeligheten, ettersom slike narrativer har utspring i diskurser som er det som viser hvilke statuser de ulike elementene i narrativene har. Narrativer gir også en orientering for tilhøreren om hvilken mening og hvilke egenskaper man tillegger et fenomen. Goffmans inntrykksforvaltning vil være et

gjennomgangstema, ettersom koordinatorenes narrativer kan sees på som en *performance* der de ulike sosiokulturelle verdiene vektlegges.

Makten har her vist seg å være av betydning for hvordan diskursen fungerer. Dette har jeg beskrevet hovedsakelig basert på foucaultianske perspektiver, men også gjennom Bourdieus begreper doxa og symbolsk vold. Ettersom det finnes ulike virkelighetsoppfatninger, kan man søke å sette spørsmålstegn ved det man tar for gitt ved bruk av en diskursanalyse. Den har til hensikt, for å si det med Foucault, å illustrere at tingenes orden gjerne kunne vært en annen (Neumann 2001). Hvordan man skal analysere disse språklige fremstilte virkelighetene, vil jeg nå gjennomgå i det neste kapittelet som omhandler metoden.

3.0 Metode

I dette kapittelet vil jeg beskrive hvordan jeg fikk tilgang til feltet, hvilken metode jeg har brukt for å samle inn data, og hvordan jeg gjennomførte undersøkelsen. Målet har vært å analysere hvordan koordinatorene fremstiller deltakeren i lys av diskurser, og hvordan de danner grunnlaget for koordinatorens konstruksjoner. Jeg har derfor forsøkt å finne en metode og analyseform som skal kunne finne disse konstruksjonene.

3.1 Kvalitativ undersøkelse

Jeg ønsket ikke primært å studere et hvilket som helst kulturmøte, jeg ønsket å undersøke hvordan diskurser påvirker virkelighetsoppfatningen til kommunalt ansatte, og hvordan dette i sin tur påvirker deres oppfatninger og konstruksjoner av arbeidet med innvandrere. Dette har delvis bakgrunn i min egen tilhørighet til Oslo kommune, og hvordan verdibasert arbeid skaper en opplevelse av å gjøre noe som er «riktig».

For å besvare problemstillingen ville det vært hensiktsmessig å observere samhandling mellom koordinator og deltaker, ettersom observasjon tradisjonelt har vært ansett som velegnet for å forstå grupper eller kulturer (Silverman 2005). Dette lot seg vanskelig gjøre, det var i det hele tatt vanskelig å få til et møte med koordinatorene på grunn av deres hektiske arbeidsdager.

Hovedsakelig var observasjon lite gjennomførbart fordi det krever mye tid til planlegging med tanke på samtykke, tolk og et tidspunkt som var gunstig for alle parter. Praktiske forhold skapte med andre ord problemer, noe som medførte at jeg heller ikke fikk intervjuet deltakerne.

Koordinatorne hadde ikke egentlig tid til å møte meg, og som jeg kommer tilbake til var de også skeptiske til om jeg skulle fokusere på bestemte etniske grupper. Observasjon ble dermed et uaktuelt alternativ.

Engebrigtsen og Farstad (2004) har vist at mange innvandrere og særlig somaliere opplever møtet med sosialtjenesten og andre offentlige tjenester som krenkende. Slik sett ville jeg antakelig fått et helt annet bilde enn jeg fikk ved å bare intervju koordinatorene. Det inntrykket jeg har av koordinatorene er imidlertid at de har stor forståelse for, og kunnskap om innvandrernes behov. Som jeg vil vise under kapitlet «annet erfaringsmateriale» har jeg derfor skaffet meg et innblikk i innvandrernes perspektiv på andre måter.

På grunn av den begrensede tilgangen jeg hadde til feltet, bestemte jeg meg derfor for å gjøre semistrukturerte kvalitative intervjuer. Slike intervjuer er velegnet ettersom jeg ønsket å beskrive koordinatorens egne opplevelser av arbeidet istedet for å undersøke atferd (Silverman 2005). Jeg ville at undersøkelsen i liten grad skulle styres av at jeg ville avdekke koordinatorenes «dårlige holdninger». For å undersøke koordinatorens konstruksjoner av deltakeren, fant jeg et hjelpemiddel i å få koordinatorene til å fortelle narrativer. Ifølge Silverman (2005) er intervjuer en velegnet måte å studere narrative konstruksjoner på. Hensikten bak Labov og Waletzky's sosiolingvistiske tilnærming til narrativ analyse er å finne en intervjumetode som bryter med de formelle ansikt til ansikt - intervjuene, for å håndtere de begrensningene som vanligvis preger intervjuer. Narrativene fremstår ifølge Labov som en naturlig samtale, fordi fortelleren blir mer engasjert i samtalen (Cortazzi 1999:219). Narrativene fungerer dermed som en kontekstualisering for begreper som i stor grad er formalisert og gitt av introduksjonsordningen, og den kan også bidra til at koordinatoren får vist hva som engasjerer eller hva de er opptatt av.

Som nevnt tidligere viser Ylvisaker til at sosialarbeidere er konstant engasjert i narrativ konstruksjon av sitt arbeid. I narrativene konstrueres både deres arbeid og klienten. Hun argumenterer derfor for at narrativen gir et unikt og lite brukt perspektiv (Ylvisaker 2004:10). Ifølge Labov (1997) er det å undersøke narrativene en velegnet måte å studere diskurser på fordi de er organisert etter visse strukturelle prinsipper som må være til stede i konstruksjonen av narrativen.

3.1.1 Gjennomføringen av undersøkelsen

Jeg intervjuet 10 ansatte på Introduksjonsordningen i Oslo. De fleste var ansatt som koordinatorene,

noen få var ledere (alle refereres som koordinatorene av anonymitetshensyn). Rekrutteringen foregikk stort sett ved at jeg ringte lederne for Introduksjonsordningen i bydelene og presenterte prosjektet mitt. Jeg spurte om å få intervjuer av medarbeiderne som hadde mest kontakt med brukerne. Alle virket interessert i at jeg skulle skrive om ordningen, men det var samtidig en skepsis å spore i det at de var engstelig for stigmatisering av grupper eller at opplysninger om enkeltpersoner skulle komme ut. Jeg bestemte meg for å gjøre det anonymt, og forsikret alle om at det ikke ville bli referert til opplysninger som kunne «avsløre» hvem jeg snakket med eller hvem de snakket om. I underkant av halvparten av de jeg intervjuet var menn, og halvparten hadde også ikke-vestlig bakgrunn⁹. Intervjuene ble gjennomført fra mai til august 2006.

Alle jeg intervjuet har minst treårig utdanning, eller var i gang med videreutdanning, de fleste innen samfunnsvitenskap eller sosialfag. Koordinatorene skilte seg fra hverandre på flere områder i måten å omtale deltakerne på. Noen virket mer personlig engasjerte i deltakerne, mens andre virket mer orientert mot organisasjon og politisk ansvarliggjøring. Jeg opplevde at koordinatorene jeg snakket med hadde sterke meninger og følelser angående deltakerne sine, og jeg opplevde en omsorg for deltakerne. Jeg så allikevel en forskjell på i hvor stor grad de hadde denne omsorgsfølelsen, og blant mine informanter var det en forskjell i alder, men også mellom kjønn. Kvinnene i min studie viste i større grad en omsorg for deltakerne, de eldste viste større omsorg enn de yngre. Allikevel merket jeg også en forskjell knyttet til fagbakgrunn. De som var utdannet sosionomer utviser en større grad av omsorg i måten å snakke om deltakerne enn koordinatorene med annen fagbakgrunn.

Alle jeg har intervjuet har satt av tid til meg i arbeidstiden, på tross av at de ikke hadde ekstra tid til rådighet. Det var alltid vanskelig å få en avtale. Det må sies at jeg har snakket med flere enn de jeg har intervjuet, men de har ikke hatt tid til å møte meg. Allikevel virket alle interessert i arbeidet mitt, og de synes det er viktig at det blir skrevet om introduksjonsordningen.

Jeg gjorde det klart fra begynnelsen av at jeg var kjent med organisasjonen gjennom at jeg også er ansatt i Oslo kommune, noen av informantene kjente jeg dessuten til fra før av. Samtalen var allikevel mer et intervju enn en samtale mellom kollegaer, men jeg opplevde at det var en kollegial forståelse til stede.

For på enklest mulig måte få tak i hva koordinatorene mente om hvorvidt de gjorde en god jobb,

⁹Dette er i stor grad representativt for Oslo kommunes ansatte, de oppfordrer alltid mennesker med innvandrerbakgrunn å søke, og de søker også å ha så lik kjønnsfordeling som mulig.

eller arbeidet medførte et dårlig resultat, ba jeg dem fortelle litt generelt om arbeidet sitt. Intervjuet avstedkom som en delvis strukturert samtale der vi snakket om hvordan samarbeidet med andre tjenester (skole, barnevern og sosialtjeneste etc.) fungerte¹⁰. Jeg spurte også om de hadde en «solskinshistorie» å fortelle og om det hendte at det gikk veldig galt med noen av deltakerne. Jeg forsøkte å holde samtalen på et så enkelt og konkret nivå som mulig. Jeg så det ikke som hensiktsmessig å få koordinatoren til å gjøre dype filosofiske refleksjoner over sitt arbeid i intervjusituasjonen. Jeg hadde kun planlagt noen få spørsmål på forhånd, jeg ønsket i så stor grad som mulig å få koordinatoren selv til å velge tema for samtalen. Imidlertid hadde jeg noen tema jeg gikk gjennom, men det jeg ønsket å få tak i var helst hvordan de narrative organiseringene fungerte. Narrativene fungerte som en god måte å få intervjuene til å foregå i en passe avslappet og uformell tone, ved at koordinatorene da fikk styrt en del av samtalen på egne premisser.

Intervjuene varte mellom tretti og femti minutter, litt avhengig av flyten i samtalen og hvor mye tid koordinatoren hadde til rådighet. Rett etter intervjuene skrev jeg ned alle inntrykk og tanker jeg gjorde meg under intervjuet knyttet til elementer som ikke nødvendigvis ville kunne fanges opp på transkripsjonen. Intervjuene ble transkribert og slettet så snart jeg hadde anledning etter at intervjuene ble gjennomført. Under det første intervjuet opplevde jeg at jeg ga informanten mye tid til å svare og at jeg tok tak i mye av det hun sa og fulgte opp med flere spørsmål. Da jeg transkriberte intervjuet ble det imidlertid klart for meg at jeg hadde avbrutt henne flere ganger. Da jeg intervjuet henne opplevde jeg at når jeg lo og kommenterte var dette noe som bidro til å gjøre samtalen mer flytende og mer uformell (backchannelsignaler), mens på transkripsjonen fikk jeg heller inntrykk av at jeg hadde avbrutt og at informanten ble distraheret. Jeg så også at jeg lot flere muligheter for å følge opp «løse tråder» gå fra meg. Jeg noterte meg imidlertid hvilke temaer jeg kunne følge opp etter det første intervjuet, og det ble lettere å fange opp disse mulighetene etterhvert.

Silverman (2005) hevder at de hindringene som finnes i feltets reaksjon mot forskeren, kan analyseres som en del av materialet og gi grunnlag for et tema i seg selv. Dette kan altså brukes konstruktivt istedet for å anses som en hindring. Jeg opplevde at informantene var villige til å la seg intervju, og at de var opptatt av kunnskapsproduksjon. I intervjusituasjonen uttrykte de imidlertid helt eksplisitt at de ikke ønsket å uttale seg om noe negativt som kan knyttes til etniske grupper. En måte å tolke dette på kan være at de ikke har fullstendig tillit til hvordan jeg vil fremstille det de sa, og følgelig søkte å ta fullstendig avstand fra å uttale seg negativt.

10 Vedlegg 1: Intervjuguide

At koordinatorens reaksjon på meg og at jeg skulle «avsløre dem» har medført at de trakk fram rosende ord og uttrykk, er slik jeg ser det, et uttrykk for inntrykksforvaltning. Dette kan imidlertid tolkes, ifølge tankegangen til Goffman, at de ser på meg som en utenforstående, en som de må justere inntrykket ovenfor. Jeg merket hele tiden en viss skepsis til meg, og jeg opplevde at de «holdt igjen» når det gjaldt negative opplysninger, mens de gjorde en ekstra innsats i å rose deltakeren eller samarbeidet med andre etater. Slik jeg ser det er disse virkemidlene ikke noe jeg bør «justere for», men heller inkludere som en del av tolkningen. Jeg tolker det som at denne reaksjonen på det å bli intervjuet om sitt arbeid, også har bakgrunn i arbeidets art.

3.1.2 Annet erfaringsmateriale

Jeg har forsøkt å finne ut om det har vært gjort noen evalueringer av deltakernes erfaringer. Jeg har vært i kontakt med Fafo, IMDi og alle koordinatorene jeg har intervjuet. Jeg ville gjerne undersøke hva som ligger til grunn for utarbeidelser av evalueringer av ordningen, om deltakernes perspektiv er inkludert og hvilke kriterier som ligger til grunn for de eventuelle evalueringene av deltakernes erfaringer. Årsaken til at jeg ville finne ut av dette var hvilke kategorier programmet måles etter, for å se hvilket perspektiv som ligger til grunn. Er det kvantitative forhold som ligger til grunn, så som antall måneder før man er kommet i arbeid? Graden av sysselsetting etter endt program? Etter at jeg tok kontakt med Fafo fikk jeg vite at det er gjort flere evalueringer av Introduksjonsordningen, men da kun basert på koordinatorens perspektiver. Imidlertid er det gjort en evaluering av prøveprosjektene, som fokuserer på deltakernes erfaringer med ordningen. Men også den baserer seg på hvilke tiltak som virker og hvilke som ikke virker, om deltakerne kommer seg raskt i arbeid og at det virker motiverende å slippe å gå på sosialhjelp. Gjennom UDI og IMDi er det gitt ut flere rapporter som viser hvilke foki koordinatorene har hatt, og også hvilke krav som skal stilles til koordinatorene. Disse rapportene har jeg basert meg på i stor grad.

Høsten 2005 deltok jeg også på UDIs store somaliakonferanse, noe som gjorde at jeg møtte mange ansatte på Introduksjonsordningen fra hele landet. Her fikk jeg også kjennskap til rapporter, forskning samt mange gode samtaler med både somaliere og ansatte i ulike integreringstiltak. I diskusjoner om hvordan integreringstiltak bør utformes, oppdaget jeg hvor ulike beskrivelser av somalierne de ansatte på Introduksjonsordningen hadde sammenliknet med de somalierne som var til stede. De historiene de ansatte på Introduksjonsordningen fortalte, handlet ofte om frustrasjon på grunn av innvandreres urealistiske forventninger til hva Introduksjonsordningen kan gjøre for dem, mens fokuset til somalierne på konferansen var at de var lei av å bli omtalt som en gruppe som må

integreres. Som en av de somaliske deltakerne sa

«Nordmenn må slutte å fokusere på at jeg skal være integrert, jeg er integrert, en ressurs for det norske samfunnet. De burde i stedet integrere seg selv i det nye, flerkulturelle Norge.» (Fauzia M. Haushi)

Jeg har også fått andre perspektiver ved at jeg har kjennskap til noen innvandremiljøer gjennom mitt private nettverk, men jeg kjenner mine kontakter gjennom jobb og utdanning, og de har dermed lite eller ingenting til felles med deltakerne på Introduksjonsordningen. Jeg har forsøkt å «legge ut noen følere», både via egne nettverk, men også gjennom å kontakte informantene. Imidlertid har jeg ikke fått tilgang til å møte noen av de nyankomne deltakerne på Introduksjonsordningen, og slik jeg ser det vil ingen av de innvandrerne jeg kjenner gi noen refleksjoner av relevans for nyankomne flyktnings møte med Introduksjonsordningen.

En av fordelene ved at jeg har en tilknytning til Oslo kommune er at jeg kjenner flere som arbeider i ulike tjenester definert som sosialt arbeid. Jeg har derfor hatt mulighet til å snakke med bekjente om Introduksjonsordningen og arbeidet med integrering. Av etiske grunner kan jeg ikke bruke opplysninger fra samtaler med disse kollegene og vennene i oppgaven, de har imidlertid heller gitt meg større innsikt i fortolkningen av datamaterialet jeg har samlet inn.

3.1.3 Studier på hjemmebane

Widerberg (2001) vektlegger at man må være åpen om forskerens relasjon til feltet, og at denne relasjonen må synliggjøres og problematiseres i henhold til tankegangen om situerhet. Jeg er som nevnt selv ansatt i Oslo kommune, selv om jeg arbeider i en annen tjeneste. Dermed vil tilknytningen til organisasjonen og måten å arbeide på også påvirke hvordan jeg forholder meg til feltet. Ifølge Neumann (2001) er det viktig å forstå den kulturen man skal gjøre en diskursanalyse i. Hvilken kultur dette er snakk om er et forskningsfelt i seg selv, men jeg snevrer det litt inn til å mene at det gjelder de fortolkningsrammene koordinatoren forholder seg til som ansatt i tjeneste rettet mot flyktnings og innvandrere i Oslo kommune. Antropologer kaller denne innsikten man må ha for kulturell kompetanse (Neumann 2001). Årsaken til at den kulturelle kompetansen er så viktig er at man må kunne forstå kulturelle konvensjoner og representasjoner¹¹. Den kulturelle

¹¹Et eksempel på slike konvensjoner kan være når koordinatoren snakker om midler. Dersom man ikke har noe kjennskap til hvordan arbeidet i kommunen arter seg, vil dette kanskje fremstå som veldig trivielt. Dersom man har kjennskap til kommunal drift vet man at tilgang til midler innebærer en heving av tjenester fra det lovpålagte og til et høyere nivå, samtidig med at det medfører en

kompetansen har jeg fordi jeg selv er ansatt i kommunen, i tillegg er jeg også norsk og kjenner norske verdier og kultur(er). At jeg har en tilhørighet til Oslo ved at jeg bor der vil også bidra til den kulturelle kompetansen.

Som tidligere nevnt er hensikten med denne studien å gjøre det Gullestad kaller en underliggjøring, og se det kjente med nye øyne. Utfordringen med den kulturelle kompetansen er at det tatt for gitt blir som et blindt felt, og at det er vanskelig å analysere de selvfølgeligheter man selv står midt oppe i. Ettersom jeg deler den samme kulturelle bakgrunn som de jeg studerer vil det, på tross av fordelene med førstehåndskunnskapen, være vanskeligere å spille den rollen som er nødvendig for å forstå i hvilken grad kunnskapen er delt. Man kan ikke være en utenforstående observatør som ”stiller dumme spørsmål” (Hylland Eriksen 1998).

Jeg håpet min tilhørighet til kommunen kunne gi en mer kollegial samtale, og at dette kunne bidra til å opparbeide tillit hos informantene. Jeg tror for eksempel at det var en fordel at jeg har mye av det samme begrepsapparatet som informantene, men at min «forskerfølsomhet» var noe svekket på grunn av mine doksiske felt. At jeg kjente til noen av informantene medførte at jeg faktisk var veldig forsiktig, og ville i goffmansk forstand ivareta samtalepartnerens ansikt. Jeg var nok veldig opptatt av at ingen skulle føle seg mistenkeliggjort, noe som kan ha ført til at jeg ikke stilte så kritiske spørsmål som jeg kanskje burde.

Jeg tror nok at min tilhørighet til Oslo kommune fungerte som en isbryter, men jeg opplevde allikevel at jeg ikke var «innenfor» i intervjusituasjonen. Med dette mener jeg at koordinatorene viste en viss skepsis mot meg, og jeg opplevde det også som at de holdt tilbake informasjon, især knyttet til etniske grupper. De av koordinatorene jeg kjente til fra før var imidlertid mer åpne. I ettertid har jeg også sett at intervjuene var veldig lite rettet mot at de skulle kunne si noe om etniske grupper, kanskje denne vagheten har medført en økt skepsis, og at dersom jeg hadde spurt rett ut kunne de «forsvart» seg med en gang og dermed hatt en mer åpen samtale. Når dette er sagt hadde informantene mye på hjertet, og jeg opplevde alle intervjuene som gode samtaler.

kortsiktighet som er mer avgrenset enn fram til neste (eventuelle) politiske styringsskifte. Dette henger altså sammen med en diskurs om politisk styrte organisasjoner der det finnes en rekke begreper som ikke vil ha samme mening dersom man studerer en annen type organisasjon.

3.1.4 Utdfordringer ved narrativer i intervju situasjonen

Ifølge Wolfson (1976) er narrativer i intervjuer ikke «ordentlige» narrativer, og at det dermed ikke blir konsistent med en narrativ analyse gjort av intervjuer. Det er især den asymmetriske retten til å være den som snakker i intervjuet som gjør at narrativene ikke forekommer på samme måten, det er intervjueren som styrer intervjuet i en spesifikk sosial situasjon. Igjen har bemerkninger kommet mot Wolfson fordi de som har foretatt intervjuene har hatt samme yrkesbakgrunn som informantene, og intervjuene blir dermed en slags naturlig samtale (Bryman og Burgess 1999: 230).

Phillips (1994, 1997) har uttrykt bekymring for narrativ teoris epistemiske relevans. Hvorvidt narrativen er sannsynlig, engasjerende, sammenhengende eller påkaller moralske poenger, gjør den ikke nødvendigvis sann. Phillips argumenterer for at all vitenskap bør bestrebe seg på å fortelle sannheten, også narrativer. Polanyi (1962) derimot, foreslår at narrativer av personlige opplevelser viser kulturens kjerne og at narrativene dermed gir innsikt til kulturelle konsepter. Jeg støtter meg dermed på dette argumentet.

Slik jeg ser det finnes det svakheter ved metoden, men sannhetskravet blir delvis irrelevant for mine undersøkelser. Jeg mener ikke at sannhetsgehalten er uinteressant, bare at dersom historien er løgn vil den like fullt være en historie organisert på en meningsfull måte for forteller og tilhører- og således kan den si noe om fortellerens virkelighetsforståelse. Hensikten med narrativ analyse for mine undersøkelser er å skape en kontekst for begrepene koordinatorene bruker og se dem i sammenheng med verdier eller det Polanyi kaller *kulturens kjerne*, for så å kunne undersøke diskurser. Ifølge Hammer (2001) er det å studere en diskurs kun ut ifra avgrensning eller noen begreper, for generaliserende. Det å skape en meningssammenheng gjennom narrativene er dermed mitt forsøk på å finne et rom for begrepene for på den måten å avgrense, sette kontekst og finne subjektposisjonene.

Jeg må ta med i betraktningen at dette er en analyse av narrativer fortalt på min oppfordring, dette er ikke naturlige oppståtte samtaler. Narrativene er også fortalt til meg, de sier ingenting om hvordan interaksjonen mellom koordinatoren og deltakeren fungerer. Det har imidlertid ikke vært et poeng å eksempelvis se hvordan deltakerne trekker på andre diskurser enn koordinatoren i en interaksjon, eller å finne ut hvordan koordinatoren generelt snakker om deltakerne. Slik jeg ser det er det mye som tyder på at de narrativene jeg fikk høre, er representative for rådende diskurser de

ansatte på Introduksjonsordningen baserer sin virkelighetsorientering på.

3.1.5 Validitet og reliabilitet

Validitet er et annet ord for sannhet, og det er hovedsakelig intern validitet som er relevant for denne oppgaven. Ekstern validitet dreier seg om generaliserbarhet, noe som ikke har vært et mål ettersom jeg kun studerer noen representanter for en organisasjon i sin kontekst. At det allikevel finnes rom for generalisering er ikke utelukket, særlig fordi en del av den problematikken jeg fant kjennetegner bakkebyråkratier generelt.

Validitet innebærer altså at det man presenterer av materialet skal være sant. Faktisk var dette også en grunn for meg til å fremprovosere narrativer. Hensikten med narrativer når de forekommer naturlig er å gjøre handlinger forståelige for de man snakker med (Silverman 2005). Slik jeg ser det er også å be informantene fortelle historier, for så å gjøre en «fremprovosert» narrativ analyse, en mulighet til å unngå det problemet Silverman kaller «anecdotalism». Anecdotalism innebærer at man trekker ut et noen gode historier som bevis for en hypotese. Det rike innholdet i etnografiske studier kan altså også være en svakhet ved at slike utsagn og historier lett kan trekkes fram for å understreke poenger (Silverman 2005). Jeg legger på ingen måte skjul på at de historiene som er blitt fortalt er fortalt på min oppfordring. De har ikke oppstått naturlig i en samtale. Fordelene med at det ble gjort på den måten er at det var god utnyttelse av tiden, mens ulempene følgelig er knyttet til datamaterialets mange begrensninger.

Triangulering er gjerne foreslått som en løsning på validitetskravet. Jeg hadde ikke anledning til for eksempel å observere, men jeg har støttet meg på liknende studier for å få en større innsikt. Jeg har også anvendt narrativ analyse i tillegg til diskursanalysen for å undersøke historiene som fortelles ved den retoriske kraften i argumentene til fortelleren (Silverman 2001). Nå er det som sagt heller ikke et poeng at det koordinatorene forteller er sant, men at jeg gjengir det de faktisk har sagt. Potter og Wetherell (1987) argumenterer i deres tilnærming til diskursanalyse for at analysen ikke har til hensikt å avdekke «informantenes oppriktige holdninger til eksempelvis minoriteter». Isteden må man undersøke hvordan holdningene blir referert eller representert. Sannhet er altså ikke nødvendigvis et krav til mine informanter, kravet kommer etter min oppfatning først inn i bildet når det gjelder min gjengivelse. Slik jeg ser det kan jeg på ingen måte bevise at koordinatorene faktisk har sagt det de har sagt, men på grunnlag av den ukontroversielle karakteren over deres historier vil jeg anta at historiene kan gjenfortelles på nytt. De fleste budskapene jeg har valgt å vektlegge i

materialet er heller ikke marginale representasjoner, men er tilgjengelige hos de fleste som arbeider i denne tjenesten.

Andre perspektiver på validitet som presenteres av Potter og Wetherell dreier seg om logiske sammenhenger i diskursen. Blant annet gir manglende sammenheng seg utslag i løse ender, ulike spørsmål som aldri blir besvart. Det er alltid en fare for slike løse ender, og især med de doksiske feltene jeg har på grunn av min nærhet til det undersøkte. Jeg ser også faren for løse ender ved å stille en såpass åpen problemstilling. Det jeg imidlertid håper å oppnå er at det er informantene og deres perspektiv som i størst mulig grad skal danne de kategoriene jeg finner, og ikke kategorier jeg har definert på forhånd.

Reliabilitet innebærer at analysen og datamaterialet skal være etterprøvbart. For kvalitative undersøkelser er det sjelden mulig å vise til feltnotater og tanker forskeren ellers har notert ned underveis. Allikevel er det som regel mulig å finne transkripsjoner eller opptak (Silverman 2005). Dersom noen forsøker å gjøre en tilsvarende studie av de samme informantene som jeg har gjort, vil deres resultater selvsagt farges av deres måte å undersøke på, det finnes ikke det materialet (kvalitativt eller kvantitativt) som ikke er berørt av forskerens hånd (Silverman 2001). Antakelig vil allikevel den som oppsøker de samme informantene få mange tilsvarende inntrykk og historier. Transkripsjonene etter mine intervjuer er også tilgjengelige dersom noen for ettertiden ønsker å se dem.

Konsistenskravet dreier seg om hvorvidt man fanger opp det man har til hensikt å fange opp. I tillegg dreier det seg om at det materialet man samler inn er konsistent og dermed reflekterer en bakenforliggende virkelighet og ikke en partisk eller fordreid versjon (Potter og Wetherell 1987). Ifølge Potter og Wetherell er konsistentkravet viktig i en diskursanalyse, men ikke av ovennevnte grunner. Som nevnt er det ikke nøyaktigheten i informantens utsagn som er av interesse, men hvordan utsagnet er konstruert. En løsning for diskursanalytikerene hadde vært å fokusere på kun de utsagn som fremstår som avgrenset innenfor noen få diskurser og dermed forholde seg til kun noen få bestemte representasjoner fra diskurser. Dette avvises imidlertid da mangfold og variasjoner som viktige hint mot ulike diskurser, blir ignorert. Isteden foreslås å knytte et begrep man er usikker på opp til ulike problemstillinger, for å avgjøre hvilken diskurs den er tilhørende i (Potter og Wetherell 1987:164), noe som har vært nødvendig for meg å gjøre opptil flere ganger.

3.1.6 Etikk

Hagelund (2004) refererer til Inger- Lise Lien som peker på forskerens rolle under overskriften «en god forsker eller et godt menneske» der hun diskuterer at god forskning ofte medfører at man må gjøre noen ofre. Jeg har vært litt ubekvem med at jeg har undersøkt koordinatorene om et tema som er relativt tabubelagt, å undersøke hvordan koordinatorene konstruerer innvandrerene er ikke uproblematisk. Jeg vet at kommunalt ansatte har et lojalitetspress¹², og at det på ingen måte aksepteres å komme med ufordelaktige uttalelser om tjenestenes drift eller om brukere.

Da jeg oppsøkte informantene fortalte jeg dem at jeg ønsket å undersøke deres opplevelse av eget arbeid, og jeg opplevde at det var en viss skepsis blant noen av dem. De var opptatt av at resultatene var anonyme, samt at ingen opplysninger kunne tilbakeføres til noen av deltakerne.

Det har vært uproblematisk å gjøre resultatene anonyme, men jeg har sett det som en utfordring å få interessante intervjuer fordi motstanden mot at jeg skal avsløre dårlige holdninger er så stor. Fordi det er en forskjell mellom informantene i kjønn, bakgrunn og alder, ser jeg imidlertid at flere interessante poenger går tapt som følge av anonymisering. Jeg har vurdert å bruke fiktive navn, men dersom jeg ikke i tillegg kan knytte det til fagbakgrunn og alder, vil mye av poenget forsvinne.

Jeg må igjen presisere at koordinatorenes lojalitet til deltakerne og til arbeidsgiveren på ingen måte kan trekkes i tvil. Når jeg viser til motsetningsfylte utsagn i koordinatorenes uttalelser er det jeg som trekker frem det motsetningsfylte i utsagnene ettersom koordinatorene, slik jeg tolker det, ikke har noen intensjon om å komme med verken negative uttalelser eller uthenging av noen grupper.

3.2 Diskursanalytisk strategi

I dette kapittelet vil jeg vise hvilke diskursanalytiske strategier som danner det analytiske rammeverket jeg har brukt. Videre vil jeg presentere de analytiske begrepene jeg har tatt utgangspunkt i.

Hovedpoenget med diskursanalyse er å finne en metode som analyserer språk og materialitet i et helhetsperspektiv (Neumann 2001). Det er imidlertid ikke enighet om at diskursanalyse er en

¹²Eksempelvis er måten man i Oslo kommune omtaler arbeidsplassen sin til mediene preget av en rekke ulike sanksjoner. En SFO-ansatt i Oslo kommune ble ilagt tjenestepåtale etter å ha uttalt seg ufordelaktig om arbeidsplassen sin til pressen. Dette er en formell sanksjon. Sivilombudsmannen gikk i dette tilfellet ut og mente dette ikke var akseptabelt av Oslo kommune og at det er viktig for offentligheten å kunne kjenne til hva som foregår i kommunen. En tjenestepåtale har karakter av en skriftlig advarsel som skal inneholde hvilke konsekvenser arbeidsgiveren vil iverksette overfor arbeidstaker. Ordensstraff (tjenestepåtale) er et sterkt virkemiddel og bør ikke brukes med mindre overtrampet er særdeles grovt. Det er kun domstolene i Norge som kan ilegge straff, men på dette området er det altså et unntak. Ordensstraff skal kun brukes når virksomheten er blitt påført skade (www.sivilombudsmannen.no)

metode eller om den representerer et perspektiv. Anniken Hagelund mener for eksempel at diskursanalyse ikke er en metode, men at det er tilnæringsmåter som kan brukes for å belyse ulike spørsmål (Hagelund 2004:16). Ifølge Dreyer Hansen har ikke konstruktivistiske teorier en metode som et sett med regler, men er heller et utgangspunkt for refleksjon av epistemologiske innsikter den gir tilgang til (Dreyer Hansen 2004:391-410).

Hammer (2004) foreslår å starte en god diskursanalyse med å identifisere utsagn som skaper bevegelse i et sosialt felt. Selv om noen konflikter kan være mer vage og tolkningen av disse være subjektiv for analytikeren, vil den dominerende diskursen i materialet være den mest høylydte. Slik kommer man inn på analysens utgangspunkt; noe blir ansett som virkelighet og det har fått makt til å avstøte alternative virkeligheter. I sin drøfting av hvordan anvende en diskurs avviser Hammer at diskurser kan forenes gjennom at de omhandler det samme objektet, måten vi snakker på, eller at diskursen kan analyseres gjennom dens begreper eller temaer. Dette avvises fordi det blir for generaliserende, en diskurs består av flere objekter, hvordan vi prater er blant annet preget av konteksten til den som prater. Begrepene er utskiftbare og kan derfor ikke være analyseobjekter. En diskurs` tema er også foranderlig i forhold til sin kontekst. Med dette resonnementet til grunn skriver Hammer at diskursanalysen inneholder alle ovennevnte elementer og disse må ses i sammenheng med den praksisen og reguleringene som er bakgrunn for utsagnene (Hammer 2001, 2004).

Jeg vil ikke gjøre noen tekstnær diskursanalyse, selv om de fortalte narrativene riktignok blir til en tekst når de transkriberes (Silverman 2001). Ved tekstnære diskursanalyser har især Faircloughs tredimensjonale modell vunnet terreng¹³.

Neumann beskriver Faircloughs diskursive praksiser som at man ved bruk av dialog trekker på diskursive praksiser, og at man i en situasjon beveger seg mellom ulike slike diskursive praksiser. Eksempelet han bruker er hvordan en lege i sin institusjonelle diskursive praksis beveger seg mellom en medisinsk diskurs og en konsulterende diskurs som begge utgjør deler av en diskursorden (Neumann 2001: 98). Ifølge Fairclough (1995) er det slik at den diskursive praksis både trekker på diskurser samtidig som de også skaper diskurser. Slik kan man også si at diskursive

¹³Jeg vil benytte deler av Faircloughs modell i utarbeidelsen av det analytiske rammeverket. Modellen innebærer et nivå der *tekst* analyseres ut ifra hvilke diskurser teksten bidrar til å konstruere. Det er især ordvalg, metaforer og hvordan identiteter konstrueres via språk som kan undersøkes på dette nivået. Neste nivå er de *diskursive praksiser*, der tekstforfattere bruker etablerte diskurser og tekster i produksjon av tekst, dette nivået inkluderer også hvordan mottakere av teksten baserer seg på etablerte diskurser i sin fortolkning av teksten. Det siste nivået i Faircloughs modell er *sosial praksis*, og den har sitt utspring i maktrelasjoner, der makten former sosial praksis gjennom diskursive praksiser. Den sosiale praksisen reproducerer eller utfordrer diskursordenen (Winther Jørgensen & Phillips 1999).

praksiser både ligger til grunn for koordinatorens konstruksjoner, men også at diskursene skapes i konstruksjonene. Diskursen består av to dimensjoner, ifølge Fairclough. Det ene er den kommunikative handlingen og den andre er diskursordenen. Diskursordenen er den samlede diskursive formasjonen som inneholder alle diskurstyper innenfor et felt eller en institusjon (Winther Jørgensen & Phillips 1999).

Som analytisk begrep vil jeg derfor bruke Faircloughs *diskursiv praksis* på samme måte som i vist i eksemplet ovenfor. Når koordinatorene bruker ulike talemåter og dialogiske sjangere, trekker de på og setter i verk ulike *diskursive praksiser*. Potter og Wetherells *fortolkningsreportoirer* ligger til grunn for det analytiske rammeverk som studerer *hvorfor* koordinatorene beveger seg mellom ulike talemåter og diskursive praksiser de trekker på, ettersom hvilken kontekst (fortolkningsreportoirer) de setter et utsagn i. Fortolkningsreportoirene kan dermed si mer om hvorfor koordinatorene velger å bruke de talemåtene de gjør, og hvorfor de trekker på ulike diskursive praksiser. Reportoirene er dermed nærmere knyttet mot deres *inntrykksforvaltning*, mens de diskursive praksisene er verktøyet de bruker. Bourdieus begrep *symbolsk vold* brukes også for å fange opp det relasjonelle forholdet mellom subjektposisjonene. Imidlertid er Foucaults forslag om at diskurser gir en slags avgrenset diskursiv formasjon av *mulighetsbetingelser*, som gir det overordnede perspektivet i å isolere de ulike diskursive praksisene. Slik jeg har gått fram har jeg derfor avgrenset en diskursorden. Hvordan jeg har gjort dette kommer jeg nærmere inn på i neste kapittel.

3.2.1 Avgrensning - Fra transkripsjon til diskurs

Ifølge Neumann (2001) er det naturlig å innlede en diskursanalyse med å avgrense diskursen. Avgrensning av diskursen må vurderes av den enkelte som skal gjennomføre en diskursanalyse. Dette vil være problematisk ettersom diskursene alltid vil gli over i andre diskurser, og hva som ansees som vesentlig vil være gjenstand for en subjektiv vurdering som i seg selv har utgangspunkt i en diskurs (Neumann 2001). For å forsøke å avgrense diskursen har jeg først og fremst tatt utgangspunkt i narrativene og intervjuene, analysen er således empirinær. Kausalsammenhengene og relasjoner mellom subjektposisjoner er det neste som har fanget min interesse. Med kausalsammenhenger mener jeg hva koordinatorene karakteriserer som vellykket eller mislykket arbeid og hvorfor det er vellykket eller mislykket.

Intervjuene ble transkribert ved å skrive ned samtale inkludert latter, pauser og andre ikke språklige uttrykk. De gjengivelsene jeg gir av narrativer er imidlertid gitt uten ikke- språklige uttrykk, med

mindre disse uttrykkene er nødvendige for fremstillingen. Etter at intervjuene var transkribert, begynte jeg å skille ut begreper basert på karakteristikk av deltakerne, organisasjonen og koordinatoren selv. Karakteristikkene ble kategorisert som egenskaper og relasjoner mellom egenskapene. Jeg gjorde feltnotater underveis i hele undersøkelsesfasen, og begrepene jeg valgte ut var i stor grad basert på Hammers forslag om høylydte representasjoner i diskursen, det som «skiller seg ut» eller «hyppig». Det «som skiller seg ut» har en tendens til å bli ignorert i analyser, og i diskursanalyser er det rare eller sjeldne av stor verdi ettersom det forsterker det vi har antatt og dermed blir unntaket som bekrefter regelen (Potter og Wetherell 1987). Jeg har forsøkt å begrunne «viktige begreper» med det koordinatorene vektlegger, framfor begreper jeg finner i teorien. Årsaken til dette er at jeg vil undersøke narrative med utgangspunkt i koordinatorens verden, ikke en allerede fortolket og teoretisk verden¹⁴.

I tillegg har jeg studert det Neumann kaller monumenter i diskursen. I denne sammenhengen er det sentrale offentlige dokumenter som for eksempel de nevnte NOU'ene, Fellesorganisasjonens verdigrunnlag, proposisjonene og Stortingsmeldingene, i tillegg til informasjonshefter fra UDI. Jeg ønsket her å finne ut hvor begrepene og talemåtene til koordinatorene hadde sin opprinnelse og dermed var et eksempel på interdiskursivitet, om det eksempelvis var knyttet direkte til instruks, deres fagbakgrunn eller om de hadde en mer uformell forankring i profesjonsfellesskapet. Jeg har også tatt utgangspunkt i andre diskursanalyser av «innvandringsdiskurser» (Ylvisaker 2004, Hagelund 2004 og Gullestad 2002) for å se om disse har «pløyd opp veien» og funnet noen diskurser som er sammenfallende med mitt materiale.

3.2.2 Oppsummering

Som ved alle andre undersøkelser er det en del svakheter knyttet til denne metoden. Jeg hadde ikke anledning til å gjøre så lange intervjuer som jeg ønsket, og jeg fikk ikke muligheten til å observere eller intervjuer deltakerne. Jeg opplevde faktisk at varigheten hadde størst betydning i forhold til å få en avslappet og mindre hektisk samtale. Jeg hadde heller ikke mulighet til å ta med informantene til et annet sted, ikke til å observere møter eller samtaler mellom kolleger.

Deres lojalitet til arbeidsplassen, til deltakerne og det ideologisk anstendige som i ulik grad preget koordinatorene, samt den generelle frykten for å bryte taushetsplikten, gjorde at det var grenser for hva de ville fortelle meg. Hvor dypt inn i ting vi kunne gå ble avgjort av deres behov for å ta hensyn

¹⁴Etter at jeg hadde sortert ut begreper talte jeg hvor hyppig de faktisk forekom. Dette gjorde jeg for å undersøke om frekvensen også skulle tilsi at noe var viktig for flere av informantene, og ikke bare et resultat av min egen kjennskap til organisasjonen og dermed hva jeg selv syntes var viktig.

til disse faktorene.

Ettersom jeg har en tilknytning til feltet, måtte jeg gjøre noen grep for å distansere meg fra den vanlige kollegiale praten. Min tilhørighet til feltet var en fordel i forhold til det å få innpass, selv om det ble klart for meg at jeg allikevel ikke var «innenfor». Jeg gjennomførte intervjuer der jeg stilte konkrete spørsmål, men ba også koordinatorene fortelle historier slik at jeg kunne fange opp hva og hvordan de tillegger mening. Slik jeg ser det vil disse delvis formaliserte begrepene og talemåtene da bli knyttet til uformelle verdier, og således kan jeg få et innblikk i koordinatorens virkelighetsforståelse. For å undersøke hva som ligger i dette materialet, tok jeg utgangspunkt i en diskursanalytisk tilnærming.

Måten jeg har gått fram for å utarbeide en diskursorden, er å se etter bevegelse i diskursive felt. De sentrale analytiske begrepene i min diskursanalyse er *mulighetsbetingelser*, der ulike diskursive praksiser bekrefter og avkrefter andre. *Fortolkningsreportoirer* fremstår som et forklaringsgrunnlag for hvordan koordinatorene tilpasser seg kontekst og beveger seg mellom *diskursive praksiser*. For å få frem spenninger mellom subjektposisjonene benyttes også Bourdieus *symbolske vold*.

4.0 Sosialt arbeid som profesjon

Sosialt arbeid som offentlig tjeneste er styrt etter prinsipper som inngår i vanlige definisjoner av New public management (Koht 2004), men er også gjennomsyret av et moralsk og idealistisk verdigrunnlag (Weihe og Qureshi 2001). Sosialt arbeids verdigrunnlag er fundert i politikk og i FO (Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere), mens den profesjonelle sosialarbeider også sosialiseres inn i et moralsk fellesskap under sin utdanning (Fossestøl og Jensen 2005). Ulike verdisyn preger dermed sosialt arbeid og hvordan den enkelte forholder seg til klientene. Dette kapittelet gjennomgår noen trekk ved hvordan ulike verdisyn gjør seg gjeldende i sosialt arbeid som profesjon.

Sosialt arbeid har tradisjonelt sitt utspring i et ønske om å hjelpe og det er ideologiske rammeverk fra filantropien og kristendommen som har hatt innflytelse (Lorenz 1994). Ifølge Weihe og Qureshi (2001) defineres sosialt arbeids virksomhet hovedsakelig fra politisk hold. Sosialt arbeid har utviklet seg til å bli en profesjon. Derfor påvirker også faglige idealer og forskning verdigrunnlaget i tillegg til å være basert på veldedighet, slik det tradisjonelt har vært (Weihe og Qureshi 2001). Slik offentlige tjenester har utviklet seg, er relasjonen mellom borgere og

myndigheter preget av at borgerne ofte blir klienter eller brukere av velferdstjenester, og samfunnsmessig deltakelse og medbestemmelse ansees dessuten som en menneskerett i et demokratisk samfunn (Koht 2004).

Siden 1980- tallet har det nettopp derfor vært en endring blant OECD landene mot å styre offentlig sektor etter en tankegang som er blitt kalt New public management (Hood 1995). New public management (NPM), er basert på å drive offentlig sektor etter idealer fra det private, og kan beskrives som en idé, en diskurs eller en teoriretning bestående av ulike styringsteknikker og tiltak i form av tilsyn, kontroll, måloppnåelse og evaluering. Filosofien bak et slikt styringssystem er at utviklingen av demokratiet skjer via insentiver og sanksjoner. Mens logikken tidligere har vært å basere virksomheten i forvaltningen på tillit, er det nå et fokus på å kontrollere på grunnlag av mistillit (Fimreite 2006). Idealene fra NPM har også medført at det politiske ved offentlige virksomheter tones ned, og ombudene erstattes med eksperter. Istedet er brukermedvirkning, evalueringer, benchmarking og andre virkemidler brukt for å sikre at brukere og innbyggere får påvirke utformingen av tjenester og gjøre tjenestene mer treffsikre (Koht 2004)¹⁵. Et av de sentrale trekkene ved brukermedvirkningen, som særlig er viktig for sosialt arbeid, er empowerment.

Empowerment innebærer at brukerne mobiliserer egne krefter og styrker sine evner til deltakelse, hensikten er å hindre marginalisering. Det finnes i likhet med NPM, også mange tilnæringer til empowerment, men Andersen og Siim (2004) definerer empowerment slik:

«the process of awareness and capacity - building, which increases the participation and decision-making power of citizens and may potentially lead to transformative action which will change opportunity structures in an inclusive and equalising direction.

(Andersen og Siim 2004:2).

Empowerment søker også å motarbeide undertrykking i tjenestene, og å synliggjøre maktstrukturer. Derfor er det vel så viktig at sosialarbeideren bevisstgjøres om eksisterende maktstrukturer som at de inkluderer klienten (Prilleltensky og Gonick 1996). Utdanningen i sosialt arbeid er ifølge Fossetøl og Jensen preget av kritisk tenkning, slik at studentene allerede under utdanningen blir opplært til å være kritisk til maktrelasjoner og til systemet (Fossetøl og Jensen 2005).

Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO/ifsw¹⁶) har formulert

¹⁵Ifølge Koth ansees brukermedvirkning å stamme fra Habermas idéer om livsverden og systemverden, og med utgangspunkt i dette kritiseres sosialt arbeid især for å representere en slags kolonisering av livsverden (Koht 2004).

¹⁶ International federation of social workers

felles verdigrunnlag for sine medlemmer, og det vises også her til at sosialarbeidere skal være bevisst på systemers ulikhetsskapende strukturer i sitt arbeid. FO har formulert noen prinsipper som gjelder for medlemmene som sier at arbeidet er forankret i selvrealisering, frigjøring gjennom solidaritet og ikke- diskriminering. I dette ligger det en ivaretagelse av den enkelte, ved bruk av kompenserende ordninger som fremmer menneskers ressurser i et forsøk på å skape likhet mellom medlemmer i samfunnet. Verdigrunnlaget er forankret i demokrati og menneskerettigheter, i tillegg til retten til selvbestemmelse, individuelt og personlig ansvar og medvirkning (FOs¹⁷ erklæring om etiske prinsipper i sosialt arbeid¹⁸). Verdigrunnlaget for FO/ isfw sammenfaller derfor med idealet om empowerment på flere områder.

Imidlertid er brukermedvirkning i den formen NPM praktiseres ofte kritisert fra et sosialt arbeids perspektiv. Ifølge Brehm og Gates skiller gjerne sosialarbeiderperspektivet seg fra det byråkratiske perspektivet, der sosialarbeideren fremstår som mer solidarisk. I så måte tar gjerne sosialarbeiderne «parti» med klienten (Koht 2004). Som Koht peker på er gjerne NPM- orienterte ledere fornøyd når ventelistene blir kortere og ser dette som et resultat av korrekt siling eller reduksjon av ventelister, mens den enkelte saksbehandler ønsker å finne tjenester som er tilpasset den enkelte. Også empowerment blir kritisert, selv om idealet er viktig er det slik at empowermentet «blir gitt» til klienten, det er altså det offentlige som sørger for myndiggjøringen av klienten (Koht 2004). Denne kritikken tyder allikevel på at sosialarbeiderne utviser en kritisk analyse og vurderingsevne, og ikke først og fremst tjener makten (Weihe og Qureshi 2001). Det er imidlertid forhold som tyder på at de profesjonelle selv tar initiativ til å inkludere brukerne, og ikke overordnede instanser (Koht 2004). Ifølge Weihe og Qureshi (2001) er sosialarbeidere intellektuelle som utfører et praktisk arbeid med mennesker og institusjoner for å forebygge menneskeskapt urettferdighet. Slik er arbeidet praktisk, men det har også viktige politiske dimensjoner. Weihe og Qureshi viser dermed at Lipskys begrep bakkebyråkrat heller må erstattes med bakkenivå – intellektuell for å kunne beskrive det spenningsfeltet sosialarbeiderne står i (Weihe og Qureshi 2001). Det er ikke lenger slik at alle sosialarbeidere er altruister som søker å «hjelp», men velger gjerne utdanningen som en del av en selvrealiseringprosess¹⁹ (Fossestøl og Jensen 2005).

¹⁷Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere, velferdsarbeidere og studenter.

¹⁸Norwegian Union of Social Educators and Social Workers, revidert på landsmøtet i Norsk Sosionomforbund 1992 - redaksjonelle endringer gjort i 1998.

¹⁹For å undersøke hva som motiverer studenter til å velge å bli sosialarbeidere gjennomførte Fossestøl og Jensen en undersøkelse blant sosionomer og barnevernspedagoger. Grovt sett uttrykker de primært det å være i kontakt med mennesker i tillegg til egne personlige egenskaper (de egner seg for den type arbeid), sekundært å utfordre seg selv i vanskelige situasjoner som begrunnelser for deres valg av utdanning. Å ville hjelpe er viktig for alle, men som Fossestøl og Jensen (2005 s. 25) skriver er beskrivelsene om hjelperperspektivet mer nølende i form og innhold.

Sosialt arbeid har allikevel en sterk formell moralsk forankring, men som alle andre profesjoner også en uformell, men disiplinerende moralsk forankring. Ifølge Grimen (2006) er en profesjon like mye en sosial sammenslutning som en kunnskapsbasert yrkesutøving, og sosialiseringen er et viktig element i utdanningen (Nylehn og Leer Salvesen 2002). Deriblant sosialiseres man inn i et moralsk fellesskap. Imidlertid skiller profesjonsmoral seg fra allmenmoral på flere områder. Det er verdt å merke seg at Grimen mener at profesjonsmoralen ikke er forankret i allmenmoralen (de kommer faktisk ofte i konflikt), selv om relevansen av allmenmoralen vil ha en påvirkning på profesjonsmoralen. Profesjonsmoralen er istedet politisk gjennom den politiske legitimiteten som er bakgrunn for den enkelte profesjon. Fordi sosialt arbeid er sterkt verdibasert, ligger det politiske debatter bak løsningene. Sammenhengen mellom allmenmoral og profesjonsmoral ligger ifølge Grimen i disse politiske prosessene som er avhengige av en allmenmoral. Profesjonsmoral gir de løsningene man søker for moralske problemstillinger relatert til profesjonen (Grimen 2006). Profesjonsmoralen eller profesjonsetikken fungerer allikevel slik at den regulerer den kollegiale organiseringen og konstituerer dermed en organisasjonsform som ikke kommer til uttrykk kun i handlingen til yrkesutøveren, den fungerer også som en måte å regulere den interne selvjustis innad i profesjonen. Det er i profesjonsteorien generelt antatt at den internaliserte moralen, som en profesjonsmoralisk kodeks, regulerer den enkelte ansatte i større grad enn økonomiske insentiver (Grimen 2006).

Det er altså slik at ulike prinsipper fra NPM preger sosialt arbeid, mens det moralske verdigrunnlaget også er forankret i politikk og sentrale organisasjoner. Det moralske er dermed et grunnleggende trekk ved sosialt arbeid, både gjennom utdanning og det profesjonsetiske, men også ved at verdisynet er forankret politisk. Neste kapittel vil gjennomgå hvordan profesjonsautoritet kan skape reduksjonistiske kategorier av komplekse problemstillinger, og hvilke konsekvenser det kan få for brukere av sosiale tjenester.

4.1 Sosialarbeidere og konstruksjonen av klienten

Forrige kapittel beskrev det moralske verdisynet som dominerer sosialt arbeid, og hvordan det gjør seg gjeldende både som politiske føringer og som faglig og demokratisk ideal. Imidlertid vil også sosialarbeidere ha en viss profesjonsautoritet, og dermed en mulighet til å gi offentlige uttalelser om sine brukergrupper. Dette kapitlet gir derfor noen eksempler på hvordan sosialarbeidere som profesjonelle kan konstruere sine brukere.

Signe Ylvisaker trekker særlig fram sin skepsis til at sosialarbeidere konstruerer sine klienter, ved at

de beskriver sine klienters komplekse liv gjennom enkle kategoriseringer (Ylvisaker 2004). Som Potter og Wetherell (1987:136) peker på er kategorisering av mennesker uunngåelig, det er slik vi skaper orden i våre inntrykk. Det problematiske ved at en part i en relasjon har anledning til å konstruere den andre parten gjennom såkalt objektive fremstillinger, er at ingen posisjon gir et fullstendig bilde (Haraway 1987). Måten talspersoner innenfor et felt uttaler seg på, er allikevel gjennom en objektiv fremstilling. Ifølge Abu- Lughod skaper en hver profesjonsdiskurs et visst hierarki. Det finnes et gap mellom talemåtene til den profesjonelle og de talemåter folk flest bruker i sitt hverdagsliv. Især har dette betydning for de grupper av mennesker den profesjonelles arbeid er rettet mot, og den konstruksjonen som blir gjort av disse gruppene (Abu- Lughod 1991). Når moralen er legitimert gjennom en profesjon, får det preg av en moralsk universalisme. Moralsk universalisme blir for mange som et blindt felt, man er overbevist om eget verdisyns gyldighet (Young 2004). Formyndementaliteten kan kamuflere seg bak edle motiver, og dermed gjøres den mindre synlig (Fugelli 2003:14). Ylvisaker mener sosialarbeiders individuelle tilnærming til brukerne medfører at de får en ekspertpreget profesjonell rolle som oppdrager (Ylvisaker 2004:16).

Koordinatorerne har med andre ord en mulighet til å skape en hierarkisk inndeling av posisjonene de tildeler seg selv og deltakerne. Lipsky (1980) viser også til at byråkraten kan oppleve en moralsk overlegenhet i forhold til klienten. I arbeidet med innvandrere kan ulikheter i levesett oppleves som problematisk dersom levesettet ikke harmonerer med de verdier byråkraten kjenner, således kan bakkebyråkraten ha en partiskhet i forhold til brukere som er fra egen kultur (Lipsky 1980). Problemet oppstår dersom byråkraten tenderer mot å forklare og forsvare partiskheten med kulturforskjeller, istedet for å være bevisst på kulturel relativisme.

Når bakkebyråkrater kategoriserer, tilbyr de samtidig et sett med reaksjoner eller behandlingsmåter som skal brukes i henhold til disse kategoriene i tråd med tanken om biomakt. Hva som er brukernes beste er det brukerne selv som har mest kunnskap om, mens det i realiteten er den politiske eliten som avgjør hvordan tjenestene skal være (Lipsky 1980). I tillegg er det slik at bakkebyråkrater tenderer mot å overreagere på presset om å ikke være partisk til en type av brukere, og dermed omvendt diskriminerer utsatte grupper for å hindre ytterligere stigmatisering (Lipsky 1980). Uansett om man overreagerer på dette presset, og dermed forskjellsbehandler, representerer man samfunnets verdier²⁰. Verdisynet, og den hierarkiske inndelingen av klientene, er uansett en speiling av samfunnet (Lipsky 1980). I begge tilfeller tilbyr bakkebyråkraten en kategorisering av

²⁰Det er disse mekanismene diskursteorien peker på også, på tross av at man forsøker å motvirke negative fordommer er man avhengig av de iboende polariseringene i diskursen, man må ha en definisjon av rasisme for å kunne definere anti- rasisme (Gullestad 2002)..

klienten og dennes behov, som de er avhengig av for å utføre sitt arbeid. Ifølge Lipsky er det nettopp dette som er bakkebyråkratens dilemma, de tenderer mot kategorisering for å håndtere spenningsforholdet mellom bruker, myndigheter og eget arbeid, mens de forsaker deres egentlige motivasjon om å hjelpe klienten (Lipsky 1980).

Slike kategoriseringer blir problematiske nettopp fordi maktstrukturene ikke er synlige og fremstillingen virker nøytral. Eksempelvis finner Ylvisaker i sin studie av sosialarbeidere, at de narrative som fortelles om innvandrerne kan kategoriseres i to grupper der innvandrerens enten blir fremstilt gjennom et *essensialistisk bilde*, der for eksempel innvandrerkvinnen er en person som har behov for frigjøring. Det andre er *det kontekstuelle bildet* og her setter sosialarbeiderne klienten inn i en kontekstuell sammenheng. Her blir mer sammensatte og komplekse bilder av innvandrerens presentert. I det essensialistiske bildet, er det i henhold til de narrative som danner grunnlag for denne kategorien, naturlig for innvandrerkvinner å arbeide med barn eller rengjøring. Det er således ikke nødvendig at de har norskkunnskaper for områder utover dette arbeidet. I narrative som baserer seg på det kontekstuelle bildet, peker Ylvisaker på at i disse historiene vegrer sosialarbeideren seg for å knytte den enkelte klient opp mot en type problematikk. Dersom de må velge en problematikk knyttes dette oftere opp mot struktur enn kultur. Selv om klienten her presenteres som et offer er det oftere at de også beskrives som ressurssterke (Ylvisaker 2004). Sosialarbeidere tenderer ifølge Ylvisaker også til å konstruere kultur som ”annenhet”. Hun trekker frem eksempler på etnosentriske trekk i sosialarbeidernes kulturforståelse. Hun peker på at kultur gjerne blir brukt som ”årsak” til at brukere med annen etnisk bakgrunn lever et liv som er ”annenrangs”, og at klasses skillet mellom sosialarbeidere og klienter er akseptert fordi det forklares med kultur istedet for strukturelle forskjeller (Ylvisaker 2004: 26). Ifølge Barth (1994) er det et ideal at den vestlige levemåten må ses på som en av mange mulige. Man bør ikke ta utgangspunkt i sin egen kultur når man sammenlikner kulturer, men heller innse at gjeldende menneskelige problemer har ulike løsninger i ulike kulturer, og disse løsningene bør man kjenne til (Barth 1994:351). Det verdigrunnlaget som er ønsket etablert ved Introduksjonsordningen er nettopp en aksept for ulikhet eller mangfoldighet. Imidlertid er likhet et viktig norsk ideal (Gullestad 2002). Som Gullestad peker på, fremstår det som om innvandring kun ansees som vellykket når alle blir like. Gjennom sine arbeidsinstruksjoner og i lovforarbeidene er det nettopp derfor et uttalt mål at også koordinatorene skal ha en bevissthet om hva etnosentrisme og kulturel relativisme er²¹.

Donna Haraway foreslår derfor å la den svakeste parten i en slik relasjon få være den som uttaler

21 For en oversikt over kravene som stilles til ansatte på Introduksjonsordningen, se UDIs temahefter på www.udi.no.

seg innen et felt (Haraway 1987:117), noe som er en sentral tanke i henhold til empowerment. Det er ifølge Haraway kun når den svakeste parten får uttalt seg at partiskhet kan oppdages. Der strukturelle forhold medfører skjevhet i tilgang til privilegier og fordeler, bør især en eksplisitt inkludering være et virkemiddel mot urettferdighet²² (Young 2004).

4.3 Oppsummering

Dette finnes et moralsk og etisk fellesskap i en hver profesjon, men især er sosialt arbeid sterkt verdibasert. Fordi det sosiale arbeidet er legitimert ved å være utarbeidet politisk, blir verdisynet som er etablert innenfor det sosiale arbeidet et slags blindt felt av moralsk universalisme. Et resultat av dette er manglende bevissthet om hvilke konstruksjoner man gjør. Det vil alltid ligge i det å ha profesjonsmakt at man kan konstruere en annen. Imidlertid finnes det en bevissthet om dette innenfor det sosiale arbeidet, og man søker derfor å inkludere den svakere parten gjennom empowerment.

5.0 Introduksjonsordningen

Dette kapitlet tar sikte på å gjennomgå bakgrunnen for innføringen av Introduksjonsordningen. Jeg vil innledningsvis gjennomgå noen sentrale trekk i den innvandringspolitikken som ligger til grunn for ordningen. Det neste kapitlet vil beskrive lovens formål og hva som forventes av den ansatte på Introduksjonsordningen.

5.1 Bakgrunnen for innføring av Introduksjonsordningen

Stortingsmelding nr. 17 (1996- 1997), som innledet prosessen fram mot implementeringen av Introduksjonsloven, fremhever at en viktig målsetting er at nyankomne innvandrere og flyktninger skal få en rask overgang til en yrkesaktiv tilværelse og økonomisk selvstendighet.

Stortingsmeldingen påpeker at de nyankomne innvandrernes behov for økonomisk stønad henger sammen med at de har et behov for kvalifisering for å komme seg inn på det norske arbeidsmarkedet. På den måten blir mange av innvandrerne brukere av sosialstønad. Resultat blir *passivisering og klientifisering*. Ettersom det søkes å forhindre at flyktninger blir langtids sosialklienter eller marginaliserte på arbeidsmarkedet, ønskes det å etablere et spesialrettet innføringsprogram for den enkelte, og ikke la flyktninger fanges opp av de samme ordninger som

²²Som eksempel på hva jeg mener med inkludering av andre perspektiver kan jeg nevne Iris M. Young (2004) som peker på at menneskerettighetene har blitt kritisert av representanter fra afrikanske land. Dette er ikke fordi de er uenige i menneskerettighetene, men fordi menneskerettighetene reflekterer en partiskhet som er basert på vestlige verdier, eksempelvis fokus på individuelle rettigheter knyttet til eiendom og økonomi. For representanter fra kulturer som ikke er vestlige, knytter eiendom og økonomi seg ofte til en kollektiv tankegang (Young 2004).

gjelder alle andre. Regjeringen har som målsetning at de nyankomne innvandrerne så raskt som mulig skal bli selvhjulpne²³.

I 2002 ble Introduksjonsordningen innført som prøveprosjekt i 16 kommuner. Et sentralt funn i evalueringen av prosjektet er at virkemidlene i ordningen har en gunstig effekt på innvandrernes muligheter til å komme seg i arbeid.

Stortingsmelding nr. 49 (2003-2004) omhandler innvandringspolitikken i bred forstand, og har til hensikt å etablere dette nye perspektivet på innvandring. Ifølge denne meldingen fokuseres det på like muligheter for alle, men nettopp fordi likhetstankegangen blant nordmenn stikker så dypt blir det et spenningsforhold mellom likhet, like muligheter og mangfoldighet. I Stortingsmeldingen gis det derfor en gjennomgang av hvilket verdisyn som skal ligge til grunn for innvandringspolitikken. Stortingsmeldingen vektlegger fokus på individet, og dets muligheter til å ta selvstendige valg. Tilnærmingen til integrering er gjennom aksept for mangfold og gjennom deltakelse.

Stortingsmeldingen uttrykker bekymring for negative oppfatninger av innvandrere blant majoritetsbefolkningen, men politikken vil også sikre oppslutning rundt spilleregler som alle, også innvandrerne må følge. Med det menes lover, regler og respekt for samfunnets verdigrunnlag. Således henvender meldingen seg også til det den karakteriserer som minoritetsbefolkningen, og sier videre at holdninger og handlemåter som er uheldige eller uønskede etter et norsk verdisyn ønskes endret gjennom å ta klare standpunkt, føre dialog og drive holdningsskapende arbeid med demokratiske virkemidler.

Likhetsidealet diskuteres også i meldingen, der det problematiseres at innvandrere ofte blir møtt med holdningen om at alle bør bli like. Meldingen viser imidlertid at *likhet* ikke er hensikten med innvandringspolitikken, men at alle som har innvandret i størst mulig grad bør være økonomisk selvforsørget. Voksne innvandrere bør derfor ha inntektsgivende arbeid uten offentlige økonomisk støtte. Videre vektlegger meldingen at alle foreldre uansett bakgrunn, må ha innsikt i hvordan det norske samfunnet fungerer²⁴.

5.2 Om Introduksjonsloven

Formålsparagrafen i Introduksjonsloven gir følgende formulering: «Formålet med denne loven er å styrke nyankomne innvandreres mulighet for deltakelse i yrkes- og samfunnslivet, og deres

23Ot.prp. nr. 28. (2002–2003) Om lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven)

24Stortingsmelding nr. 49 2003. *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse*. Regjeringen Bondevik II

økonomiske selvstendighet»²⁵²⁶. Loven gjelder for alle mellom 18 og 55 år som har behov for grunnleggende kvalifisering og som har fått asyl, oppholds- arbeids eller innreise tillatelse. Introduksjonsprogrammet skal forsøke å gi grunnleggende ferdigheter i norsk, grunnleggende innsikt i norsk samfunnsliv og forberede for deltakelse i yrkeslivet. Programmet skal være helårig og på full tid. Ordningen kan stoppes dersom særlige forhold tilsier det, for eksempel at deltakeren har fått «høvelig» arbeid. Hva dette er fremgår ikke av lovteksten, men det fremgår av UDIs statusrapport (1. september 2005)²⁷ at det er opp til programrådgiveren (koordinatoren) hvordan denne formuleringen skal tolkes. Det skal utarbeides en individuell plan som baserer seg på deltakerens kvalifiseringsbehov. Denne planen skal utarbeides i samarbeid med deltakeren og skal revurderes underveis (Introduksjonsloven av 04.07.2003 nr. 80).

Noe av hensikten med introduksjonsordningen er at flyktningene ikke settes i en passiv mottakerrolle og må gå på sosialhjelp uten å yte noe tilbake til samfunnet. Som det fremgår av Rundskriv H-20/05 er dette til det beste for programdeltakeren, men også for samfunnet. Det fremgår også at programmet skal være individuelt tilrettelagt og sørge for en god overgang til arbeid eller utdanning. Dessuten blir økonomisk selvstendighet og ansvar for å disponere midlene til livsopphold eksplisitt vektlagt som verdier loven søker å fremme. Etersom det ikke gis regler i loven om skjønsmessige tilleggsytelser, må vedkommende programdeltaker selv ta ansvar for å disponere midlene «på en fornuftig måte» (Rundskriv H-20/05 s.21). I henhold til rundskrivet er formuleringen «deltakelse i samfunnet» ment å favne om mer enn kun arbeid og/ eller utdanning.

Det foreslås særlig at ordningen løsrives fra sosialkontoret ettersom økonomisk selvstendighet er en av intensjonene med ordningen. Det vektlegges at en samordning av disse to tjenestene kan føre til sammenligning blant både ansatte og mottakere av tjenester, og dermed ta fokuset bort fra kvalifiseringsarbeidet. Samtidig skiller Introduksjonsordningen seg fra vanlig sosialhjelp ved at ordningen åpner for at den enkelte kan og bør ta seg helgearbeid eller annet ekstraarbeid ved siden av det ordningen tilbyr. Ordningen skal også sørge for brukermedvirkning, individuell tilpasning og rask overgang til ordinær utdanning eller jobb.

²⁵For deltakelse i ordningen får deltakerne som oftest en støtte som tilsvarer to ganger folketrygdens grunnbeløp og deltakeren må også betale skatt over seddel, samt bli trukket ved annet fravær enn sykdom eller andre tvingende årsaker.

Hva opplæringstilbudet består i kan grovt sett beskrives som 300 timer (over to år) opplæring i norsk språk og samfunnskunnskap. Deltakeren har plikt til opplæring når de har fått oppholdstillatelse med mindre vedkommende kan dokumentere kunnskap om norsk språk eller helsemessige årsaker tilsier det. Som i andre kommunale tjenester gjelder Forvaltningsloven med sine saksbehandlingsregler med krav til enkeltvedtak, klage, grundig utredningsplikt i tillegg til de krav til saklighet og likebehandling som følger av ulovfestet forvaltningsrett.

²⁶www.lovdatab.no

²⁷INTRODUKSJONSORDNING I UTVIKLING Statusrapport om kommuners arbeid med nyankomne innvandrere pr. 1. september 2005.UDI- rapport

5.3 Forventninger til koordinatoren

Utlendingsdirektoratet (UDI) har gitt uttrykk for at koordinatorene blir den eneste instansen som «vet alt» om den enkelte deltaker, mens de andre kommunale instansene kun tar seg av en type tjeneste (eksempelvis skole eller helsetjeneste)²⁸. Dette medfører at koordinatorene jobber på en måte som går langt utover det stillingen deres skulle tilsi ved å ha en slags universell problemløserrolle. Det blir fokusert på at dersom koordinatoren ender i en rolle som krever mer enn den enkelte kan yte innenfor rammene av stillingsbeskrivelsen, arbeidstid eller kompetanse, vil den enkelte kunne bli utbrent og måtte slutte i jobben. Utfordringen blir dermed å få minoritetsperspektivet inn i alle de kommunale tjenestene. UDI gir imidlertid ingen signaler om hvem som bør ansvarliggjøres på dette feltet.

Utlendingsdirektoratet gir i sitt temahefte nr. 9 *kontaktpersonens rolle i introduksjonsprogram* at de utdanninger som anbefales for arbeidet som koordinator på Introduksjonsordningen er eksempelvis sykepleier, sosionom, vernepleier, lærer eller sosialantropolog. Det er dessuten like viktig som den formelle kompetansen at den ansatte har kunnskaper knyttet til feltet og personlige egenskaper. De egenskapene som UDI vektlegger er blant annet fleksibilitet, gode samarbeidsevner og evne til å sette seg inn i komplekse problemstillinger. Koordinatorene må tåle frustrasjoner, ha empati og kunnskap om veiledning. De bør ha generelt gode kommunikative evner og især rettet mot tverrkulturell kommunikasjon og teamarbeid, men også om integreringspolitikk og samfunnskunnskap samt arbeid med mennesker i krise²⁹.

For å kunne utføre en jobb som koordinator på en god måte bør vedkommende ansatte ha tverrkulturell kompetanse. Dersom man har manglende kunnskaper kan dette lettere medføre tilspissede situasjoner som kan ende i konflikt eller avmaktsfølelse. UDI foreslår at koordinatorene spør seg «hva ville jeg gjort dersom brukeren var norsk?» Jobben som koordinator krever dermed at man kan se seg selv fra brukerens ståsted. Det å være norsk betyr ifølge UDI ikke at man representerer en universell kultur. Det er viktig å bevisstgjøre koordinatorene om etnosentrisme, holdninger og verdisyn³⁰.

Ifølge UDI har koordinatorene relativt stor autonomi knyttet til hvordan de kan utøve skjønn

²⁸Minoritetsperspektiv i offentlige tjenester –

tverrkulturell kompetanse. En utfordring for alle offentlige tjenester. Temahefte nr. 19. Utgitt av UDI (Utlendingsdirektoratet)

²⁹ Kontaktpersonens rolle i introduksjonsprogram, temahefte nr. 9. Utgitt av UDI (Utlendingsdirektoratet)

³⁰ Minoritetsperspektiv i offentlige tjenester – tverrkulturell kompetanse. En utfordring for alle offentlige tjenester. Temahefte 19. Utgitt av UDI (Utlendingsdirektoratet)

ovenfor den enkelte ut i fra lovverket. Imidlertid pekes det også på at integrering er en tosidig prosess som ikke bare krever noe fra den enkelte som kommer hit, men det krever også tilpasning fra majoritetssamfunnet³¹.

Ved overholdelse av forvaltningslovens krav om informasjons og veiledningsplikt overfor alle brukere kreves det derfor at spesielle tiltak iverksettes for å kunne møte dette kravet ettersom norske lover og regler er utarbeidet for en befolkning som er langt mer ensartet enn den har utviklet seg til å bli. Dessuten vil kravet om likebehandling måtte diskuteres fordi lik behandling i praksis vil medføre at noen gjør bedre nytte av tilbudet enn andre, også fordi innvandrerne ikke er noen homogen gruppe med like behov eller samme grad av systemforståelse.

5.4 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg gjennomgått bakgrunnen for loven, og regjeringens ønske om å etablere et verdisyn basert på likeverd og aksept for mangfold. På bakgrunn av erfaring er det ugunstig å tilby like tjenester til innvandrere som til resten av befolkningen. Som vist i forrige kapittel er det i henhold til FOs verdigrunnlag ofte nødvendig med forskjellsbehandling for å fremme likhet, noe som også er nødvendig fordi innvandrerne ikke er noen homogen gruppe. Det pekes også på spenningsforholdet som oppstår mellom begrepene likhet, mangfold og like muligheter. Imidlertid er integreringstiltaket basert på språkopplæring og det å være økonomisk selvhjulpne, men det søkes også å fremme integrering på andre områder i livet.

Dette leder oss videre til analysen, der koordinatorenes narrativer blir undersøkt. Narrativene gir dermed en beskrivelse av hvordan et slikt politisk virkemiddel som Introduksjonsordningen oppleves for den enkelte ansatte.

6.0 Narrativer fra Introduksjonsordningen

Dette kapittelet innleder analysen av narrativene³² koordinatorene har fortalt meg under intervjuene. I disse narrativene beskriver koordinatoren sin egen opplevelse av arbeidet, både i tilknytning til deltakerens resultater på programmet og i samarbeid med andre etater. Slik Ylvisaker (2004) pekte på, blir deltakeren konstruert i disse narrativene, og jeg vil derfor undersøke hvordan koordinatoren tar utgangspunkt i diskurser for å konstruere deltakeren. Det er viktig å understreke at disse diskursene er noe som har utkrystallisert seg i empirien jeg har samlet inn, og som jeg har definert

³¹Minoritetsperspektiv i offentlige tjenester –

tverrkulturell kompetanse. En utfordring for alle offentlige tjenester. Temahefte nr. 19. Utgitt avUDI (Utlendingsdirektoratet)

³²Jeg bruker også en del utsagn fra intervjuene, da disse bidrar til å forsterke meningen bak narrativene. Utsagnene kan også vise til koordinatorens mening, men de oppfyller ikke kravene til narrativer (Labov 1997).

analytisk ved hjelp av det akademiske begrepet «diskurs». Diskursene er ikke der fra før av, det er jeg som ser dem som ulike mønstre av diskursive praksiser koordinatorene bruker. Slik jeg ser det knytter disse diskursive praksisene seg til koordinatorenes fortolkningsreportoier, og således må jeg inkludere deres inntryksforvaltning overfor meg; som forklart tidligere bestemmer fortolkningsreportoirene hva man sier i ulike kontekster, og slik tilpasses utsagnene etter tilhøreren og situasjonen de blir etterspurt³³.

Koordinatorens arbeid er regelstyrt, men allikevel preget av en grad av autonomi. De reglene koordinatorene forholder seg til, er gjenstand for fortolkning av den enkelte. Arbeidet er også delvis grenseløst fordi de hjelper deltakeren på mange områder av livet; med skole, jobb, barn, kosthold eller å forklare veien til apoteket. Det er en rekke forhold ved ordningen som er formalisert gjennom loven, men også mye som er opp til den enkelte koordinator og dennes grenser for hva de opplever at de kan gjøre. Analysen har ikke fokusert på de formaliserte reglene i seg selv, men verdisynet, politikken og fortolkningen som ligger bak.

Fairclough (1995) taler som nevnt om *diskursive praksiser* som måter å handle på som er etablert innenfor diskursen. Det er *diskursive praksiser* som skaper og opprettholder *sosiale praksiser*. Som tidligere vist med Foucault (1994) er poenget med diskursanalyse å studere hvordan utsagn setter i spill eller avkrefter praksiser. Jeg finner nettopp dette, at en del utsagn avkrefter andre praksiser, for eksempel finnes det talemåter som fritar koordinatorene for å bli beskyldt for å være «firkanta».

De diskursive praksisene danner et mønster etter begreper og narrative organiseringer som gjentok seg i intervjuene (Potter og Wetherell 1987). Først avgrenset jeg *profesjon* som en diskursorden. Denne diskursordenen består imidlertid av mange mindre diskursive praksiser, der flere mulighetsbetingelser blir avkreftet slik at de er delvis selvstendige avgrensninger innad i diskursordenen. Disse mindre diskursive praksisene eksisterer ikke utenfor profesjonsdiskursen, men viser til ulike talemåter som jeg mener koordinatoren benytter mer eller mindre strategisk basert på sine fortolkningsreportoier (Potter og Wetherell 1987). Disse trekker også, som jeg vil vise, på andre hegemoniske diskurser. Kapitlene i analysen er delt inn etter disse praksisene, som jeg kaller *underdiskurser*.

Dette eksempelet kan innledningsvis illustrere hvordan de ulike underdiskursene glir over i hverandre, og hvordan koordinatoren tar i bruk ulike praksiser knyttet til arbeidet:

³³Således er disse diskursive praksisene min syntetisering av koordinatorenes utsagn i en intervjusituasjon, og det må tas med i en betraktning.

eks.6.a.Koordinator: *Et eksempel kan være at du får en dame som er analfabet som kommer og aldri har jobbet i hele sitt liv, som har lyst til å bli jurist eller lege. Det er de to tingene folk vil bli. Så er det helt i orden, de skal gjerne ha den målsettingen, men i oppfølgingsarbeidet vårt må vi fortelle dem om grunnskolesystemet vårt, videregående systemet, hvor lang tid de må bruke på norskopplæring. Vi skal ikke ta fra noen håpet. Men vi forteller hvilke prosesser man må gjennom, hvordan forsørge seg selv, hvem skal passe barna. Da må de justere målene nedover, og det skjer med de fleste at de etter en tid justerer og ser fram over. Men så er det noen som svever rundt i den mellomfasen og ikke kommer videre, der kan det være psykiatri, at man ikke ser hvilken rolle man er i, at man har en viss status i hjemlandet, så har man ikke den statusen her. Det er en situasjon der man ikke er så lykkelig eller fornøyd med livet, men hvis man ikke har det så bra så er det ikke alltid ting fungerer så greit.*

Meg: *Hva kan dere gjøre i de situasjonene?*

Koordinator: *Vi tar ikke fra noen håpet, vi snakker med de og sier ok, men vi gir informasjon som er nyansert på en slik måte at man ser hvilke muligheter man faktisk har. Personlig har jeg veldig stor tro på de som hørt på de råd og veiledning jeg har gitt. Så jeg ser forskjell på de som hører på mine råd og de som ikke gjør det. Men det betyr ikke at jeg setter meg selv på en pødestall. Det er snakk om at vi kjenner det norske systemet, vi viderebringer den informasjonen. Og de som er i stand til det psykisk og fysisk til å stå på, så får vi gode resultater. Det hjelper å starte en del sanne prosesser. Det som er uheldig i mine øyne er jo at jeg ønsker at en høyt utdanna person som kommer hit får jobb som det innen et par år, men det er urealistisk. Kommer det en sykepleier ønsker jeg at vedkommende skal få jobbe som sykepleier. Veldig mange kommer uten papirer, og da er det vanskelig. Det er veldig vanskelig system å få papirene godkjent, det blir bare strengere og strengere. Det er som overalt ellers, enkelte saker ødelegger for alle. Men det er jo også sann at innenfor enkelte områder er systemet vårt er arrogant, noen lands sykepleiere har lenger utdanning enn norske.*

Her viser koordinatoren til det begrensede ved systemet (å få godkjent papirene). Det er også viktig i denne narrativen at koordinatoren har forståelse for deltakerens situasjon, og at det «å få deltakeren til å forstå» (og å gi informasjon på en slik måte at de innser hvilke muligheter de faktisk har) har en betydning for hvordan deltakeren kommer til å klare seg. Som de fleste koordinatorene, viser også denne til at det er de som besitter kunnskapen om hva det er deltakeren må gjøre for å lykkes, samtidig som hun sier eksplisitt at hun ikke setter seg selv på en pødestall. Dette kjennetegner alle koordinatorene, og er slik jeg ser det et uttrykk for ansvarliggjøringen av deltakeren. Denne narrativen viser også til det normative og dermed moralske, ved at deltakeren, for at de skal lykkes, må justere kravene sine og realitetsorientere seg. Når dette er sagt kan jeg gå mer detaljert inn og vise hvordan koordinatorene gjør bruk av ulike diskursive praksiser.

Innledningsvis i det første kapittelet vil diskursordenen, *profesjonsdiskursen* beskrives. De neste kapitlene omhandler underdiskursene; en *diskurs om byråkratiet*, en diskurs relatert til *faglig tematikk*, en *omsorgsdiskurs* og en *moralsk diskurs*.

De ulike diskursene etablerer noen *subjektposisjoner* (Neumann 2001), som er det relasjonelle forholdet mellom koordinatoren og deltakeren. Ved å ta i bruk de subjektposisjonene som diskursen

har etablert, konstruerer koordinatorene både seg selv og deltakeren i narrativene³⁴. I det siste kapittelet i analysen vil jeg gå nærmere inn på hvordan selve konstruksjonen forgår, og jeg vil særlig diskutere *konstruksjonen av innvandrerkvinnen* og *konstruksjonen av den andre*, før jeg avslutningsvis gjennomgår hva det diskursive perspektivet kan bidra til i en analyse.

6.1 «..Vi har jo ofte et annet perspektiv enn det sosialkontoret har..»

Diskurser kan som nevnt avgrenses ved å fjerne andre muligheter (Neumann 2001), det er kun et visst sett med relasjoner og tilhørende egenskaper ved relasjonene som er mulig innenfor en diskurs (Neumann 2001).

Ifølge Grimens (2006) beskrivelse av profesjoner er det faglige og etiske fellesskapet et sentralt trekk ved profesjoner. Slik jeg tolker det, gjør det etiske seg gjeldende når koordinatorene uttrykker at de ikke deler arbeidsmåte med, eller at de på annen måte viser at de skiller seg fra andre profesjoner. Dette er etiske idealer som ytres av flere av koordinatorene, således ser jeg det som et fellestrekk ved deres profesjon³⁵. Ved at koordinatorene viser at de arbeider på en annen måte enn andre profesjoner, avgrenser de dermed sin profesjon mot andre profesjoner.

Jeg anser som nevnt *profesjonsdiskursen* for å være en diskursorden, en overbygning over flere underdiskurser med ulike «regelsett». Eksemplene nedenfor viser hvordan koordinatorene forholder seg til andre etater, og hvordan de opplever at arbeidet i andre etater skiller seg fra eget arbeid med deltakerne. Denne koordinatoren forklarer hva han opplever som kjernen i arbeidsoppgavene.

Eks.6.1.a

Koordinator: *Vi treffer de (deltakerne) jo ofte, men de har rett på sånn individuell plan. Og da tar vi den seriøse planen hvert halvår. Vi treffer de jo hele veien. De ringer jo og snakker med oss og.*

Meg: *Hva er det de ringer for da?*

Koordinator: *Nei, de spør "hvordan skal jeg få tannpinnen bort", hvordan skal jeg betale regninger, Veldig mye arbeid som går på..(2³⁶.pause).. eller informasjonsarbeid, da. Få bort tanken på at det er andre som skal betale. For de. Det synes jeg er viktig. Og da sier vi, men nå har du jo jobb, du har penger, nå må du se, klarer du å spare selv. Sette av penger, så du vet at det vil skje en gang. Du bør kanskje ha en sparekonto. Sånn at du har penger (fra nettolønna? Vanskelig å høre hva han sier) hvis komfyren ryker eller til tanna. De sender jo penger hjem. Når de har overskudd sender de jo penger hjem. Ikke sant, og det...(2.pause)*

Meg: *Er det en forventning om at det kommer noe ekstra utgifter så vil dere dekke det?*

34 Som vist til tidligere har jeg ikke intervjuet eller fått informasjon om deltakernes muligheter til å etablere egne subjektposisjoner, eller å på andre måter få inn deres perspektiv. Som nevnt under metodekapitlet er evalueringer og materialet som er tilgjengelig om deltakerne basert på grad av måloppnåelse i henhold til ordningens kriterier, ikke deltakernes definisjon av egen situasjon.

35 Jeg kaller dette et fellestrekk da ingen av koordinatorene har ytret at de opplever et fellesskap med hverandre, jeg har heller ikke undersøkt om kriterier for fellesskap og opplevelse av fellesskap er til stede hos koordinatorene.

36 Samtalene er utført med en viss intensitet. Tallet i parentes indikerer lengden på pausen i sekunder. En tosekunders pause opplevdes som «en evighet» i intervjuene.

Koordinator: *Ja, med en gang. Ja, de har jo lov å søke sosialhjelp. Men vi ser på søknaden, hjelper de da. Vi prøver å sende søknaden til sosialkontoret for de. For vi samarbeider, så de slipper å gå dit. Men om de går der uten at vi vet det, det kan vi ikke nekte dem. Eller skal ikke. Det gjør de (sosialkontoret). Da ringer sosialkontoret til oss. Og da bestiller vi time for sosialkontoret så kan de komme til oss.* (Mine kommentarer i parentes)

Det jeg noterte meg under dette intervjuet var at denne koordinatoren ikke uttrykker noen form for misnøye over at de må få bort tanken på at noen skal betale for deltakerne. Riktignok sier koordinatoren en del om det, men han ga heller inntrykk av at det med å motta penger er noe deltakeren forventer, og koordinatoren opplever denne forventningen som en selvfølge. Slik jeg tolker dette er dette en forventning hos koordinatoren om en viss klientatferd, og klienten er en som forventer å få økonomisk stønad. Måten koordinatoren fortalte om at det var viktig at deltakeren ikke gikk på sosialkontoret bar heller preg av en resignert og selvfølgelig del av arbeidet. Slik ser jeg dette som en tatt for gitt praksis i tjenesten. Han avbryter også seg selv når han forsøker å beskrive på hvilke områder han hjelper deltakeren, han avbryter seg selv ved å si «informasjonsarbeid», noe jeg tolker som at i denne historien er det ikke viktig for koordinatoren å vise kompleksiteten i det arbeidet de gjør. Dette kjennetegner de fleste koordinatorene. Ifølge Lipsky tenderer også bakkebyråkrater mot å tone ned betydningen av egen innsats.

Videre viser denne koordinatoren til at det er sosialtjenesten som skal nekte dem sosialhjelp, mens det er koordinatoren som hjelper dem med å skrive søknaden. Som utsagnene nedenfor viser, er dette også noe flere av koordinatorene selv påpeker at skiller dem fra eksempelvis sosialtjenesten:

Eks6.1.b.« *Sosialtjenesten har et annet perspektiv når det gjelder integrering. Det er ikke sånn de jobber. Vi jobber mer målrettet og mer individuelt, mindre lovregulert. Mindre firkanta. Mindre lovregulert som sosialkontoret er fanget i. Vi ser muligheter, vi vurderer.»*

(Mine understrekninger)

Som denne koordinatorene nevner er arbeidsmåten på Introduksjonsordningen mer *individuell* enn sosialtjenesten. Det dreier seg også om at koordinatorene ser Introduksjonsordningen som «mindre fanget av lovreguleringer» og at de dermed er friere til å se muligheter og til å vurdere. Sosialstønad er riktignok individuelt tilpasset den enkeltes behov, men der er det også kun den økonomiske stønaden som varierer. Introduksjonsordningen inkluderer en rekke andre faktorer i vurderingen av tjenesten, selv om dette også er vurdert etter noen spesifikke standarder, eksempelvis dokumentasjon for gjennomført utdanning. Det er imidlertid ikke bare i forhold til sosialtjenesten at koordinatorene avgrensner seg som egen profesjon. Som tidligere referert med Grimen (2006), har

profesjoner en etisk kodeks som gir seg uttrykk i verdisyn, som eksemplet nedenfor viser:

Eks.6.1.c.«*De ser ikke legen så ofte, det er kanskje 15 minutter en gang i blant. Vi kjenner deltakerne mye bedre. Vi har ofte observert mye mer, så når vi forsøker å få til et samarbeid må vi innhente samtykke. Ofte er det slik at de som er mest syke er skeptiske til papirer og systemet. Når ikke personen samtykker er det ikke så veldig mye vi kan gjøre, og når legen ikke ser dette er det ikke..vi har folk som vi mener burde få behandling. I de tilfellene vi har samtykke, kan det hende legen ikke svarer, det kan være kapasitet, men vi kan sende brev, mail, ta telefoner, allikevel svarer de ikke. Og når de svarer kan de bruke tiden til å forklare brukeren at de ikke kan ha med seg noen. Mens vi vil forklare at vi har en rolle i forhold til denne personen. Men en del leger skjuler seg bak taushetsplikten, slik jeg ser det. De vil ikke ha oss til stede. Men så har vi forståelse for helheten, men de har ikke det samme helhetlige synet.*» (Mine understrekninger)

Denne koordinatoren viser en grad av frustrasjon over at samarbeidet med legene oppleves som vanskelig. Hun påpeker at de har et mer *helhetlig* syn enn legene, og at de har *observert mye mer enn legene*. Koordinatoren vektlegger også at de har en «rolle i forhold til denne personen», noe jeg tolker som at de anser sin «rolle» som viktig. At arbeidet er helhetlig kan dessuten indikere at de arbeider med et inkluderende ideal, de skal ikke kun komme med en ekspertuttalelse. At legene ikke vil ha dem til stede tolker jeg som at de opplever at samarbeidet ikke er gjennomført på koordinatorens premisser, på tross av at de har det mest helhetlige synet. I tillegg viser koordinatoren til at «systemet» blir vanskeligere å håndtere for de psykisk syke, noe som viser til det inhumane ved systemet. Dette viser også til at koordinatoren ikke kan sette grenser for seg selv på samme måte som eksempelvis legene. Dette er et fenomen ved omsorgsyrker, på grunn av arbeidets karakter tenderer det mot å være grenseløst (Ylvisaker 2004). Som denne koordinatoren viser, er det konkrete ved arbeidet knyttet til flere felt:

Eks.6.1.d.Koordinator:*Ja, rent konkret, det var jo det jeg begynte på. At vi finner ordinær bolig. Vi må liksom bygge garasjen før vi kan finne bilen. Så får vi de, da begynner vi mottak. Fram og tilbake, hvor de vil bo og...(pause)De har sittet så lenge i mottak. Det går mye penger til de. Kjøpe seg møbler, etablere seg. Klær og sånn. Så lager vi en startpakke som inneholder det. Eller jeg da, i stedet for at de skal på sosialkontoret. Vi prøver veldig, hvertfall vi som jobber med dette jobber veldig for at de ikke skal inn på sosialen. De skal ikke tenke sosialen.*

Meg: *Skille tjenestene?*

Koordinator: *Ja, sånn rent fysisk. Vi er jo her, sosialkontoret er der nede, eller på *stedsnavn*.*

...(pause)*Ja, men det er litt sånn. Den har vi vært litt streng på. Det som er så tragisk er jo at sånne som meg og deg, er det siste vi treffer på er sosialkontoret når vi trenger hjelp. Mens for innvandrere er det det første de treffer på. Det blir helt feil.*

Det ligger også en refleksjon i dette utsagnet om ulikhetene mellom etniske nordmenn og deltakerne. Som koordinatoren i det siste eksemplet viste til er det «helt feil» om det første deltakeren møter er sosialkontoret, noe som ikke ville skjedd med en etnisk norsk. Her markerer også koordinatoren et fellesskap med meg, mens innvandrerne er «de andre». De markerer også en

avstand til de andre yrkesgruppene, for slik å fremme sitt eget arbeid i kontrast til sosialkontoret, og jeg tolker utsagnene også som uttrykk for eget verdisyn. Ikke minst vises koordinatorens oppfatning av hva sosialkontoret representerer ved å vektlegge at de «er strenge på» at disse tjenestene skal være atskilte. Dette reflekterer også målsetningen for ordningen, at deltakerne skal være økonomisk selvhjulpne, og at i motsetning til sosialklienter kan de ta seg arbeid ved siden av Introduksjonsprogrammet³⁷. Måten han argumenterer for det er imidlertid preget av at dette er noe han er enig i. Han synes det blir «helt feil», noe som viser til en tanke om likhet med etniske nordmenn fremfor klientifisering.

I henhold til den tidligere nevnte definisjonen av *profesjon*, samles de ansatte om en felles moralsk, faglig og sosial tankegang (Grimen 2006, Freidson 2001). At koordinatorene tar avstand fra legene og sosialtjenesten kan, slik jeg tolker det, være et uttrykk for å vektlegge verdien av eget arbeid gjennom faglige og etiske idealer, som er eksemplifisert gjennom «det helhetlige» istedet for å være opptatt av «dette regnestykket».

De ovennevnte eksemplene gir et inntrykk av hvordan koordinatorene opplever sitt arbeid som helhetlig, mindre regelstyrt og atskilt fra sosialtjenesten. Den narrative analysen kan bidra til å se hvordan ingen beskrivelser egentlig fremstår som nøytrale, som jeg vil vise ved gjennomgangen av koordinatorenes beskrivelser av arbeidets mer byråkratiske karakter.

6.2 «..Det er slik at jeg tar en del avgjørelser..»

Arbeidet som skal utøves innenfor Introduksjonsordningen innebærer en grad av myndighetsutøvelse ettersom deltakeren har en plikt (og rett) til å delta, noe som gir seg utslag i diskursive praksiser. Ifølge Lipskys (1980) definisjon av bakkebyråkrater, som enhver som utøver myndighet på bakkenivå, har bakkebyråkrater også en politisk funksjon. Det politiske aspektet innebærer at det er i møtet med den enkelte bruker at beslutninger med utgangspunkt i verdisyn blir satt ut i livet. På den måten blir den offentlige politikken skapt i dette møtet (Lipsky 1980). En av koordinatorens oppgaver er nettopp å utøve slik myndighet. Ifølge Lipsky er brukere av offentlige tjenester til en viss grad ufrivillige brukere, de har en plikt til å benytte seg av tjenesten. Det byråkratiske arbeidet koordinatorene må gjøre er hovedsakelig basert på å ta avgjørelser i forhold til hvorvidt flyktninger oppfyller kriteriene til introduksjonsprogram eller ikke, noe som kan gjøres uten gjentatte møter. Imidlertid må koordinatorene også trekke deltakere i lønn ved fravær eller ta andre avgjørelser etter at de har blitt kjent med deltakerne.

³⁷ Stortingsmelding nr. 49 (2003- 2004).

Eks.6.2.a.Koordinator: *Det er helt spesielt det organisasjonskartet, vi er veldig fornøyde. Vi er veldig selvstendige.*

Meg: *Er dere fornøyde nettopp på grunn av den selvstendigheten?*

Koordinator: *Nei, det er både den (selvstendigheten) og mindre byråkrati, vi føler at vi kan jobbe med integrering i større grad når vi er selvstendige enn hvis vi er underlagt sosialtjenesten. (Min understrekning)*

Som denne koordinatoren viser er altså selvstendighet noe som er nødvendig for å arbeide med integrering, mens det byråkratiske hemmer selvstendigheten og dermed integreringsarbeidet. Som evalueringen av prøveprosjektet³⁸ også har vist, er viktigheten av selvstendighet i oppfølgingen av den enkelte av stor betydning, og dermed står også selvstendigheten i en motsetning til det byråkratiske (Stortingsmelding nr.49.(2003- 2004)).

Flere av koordinatorene viser en grad av avstand til det byråkratiske ved deres arbeid, og som jeg viste tidligere ser de sosialkontoret som mer regelstyrt enn Introduksjonsordningen. Neste eksempel er illustrerende for hvordan de ser på sin myndighetsutøvende funksjon:

Eks.6.2.b.«*Det er slik at jeg tar en del avgjørelser. Vi tar en del vurderinger, forskjellige saker fra A til Å. Slutte, ikke slutte, hva skal vi gjøre osv. Vanligvis tar vi opp saken i våre internmøter, vi har hver uke. Vi har hver uke samtaler to og to, og jeg tar hver uke en del slike avgjørelser. Jeg er ikke firkanta, jeg sier ikke bare ja og nei, vi diskuterer og vi tar en beslutning der begge to er enige.»* (Mine understrekninger)

At koordinatoren sier at han ikke er firkanta tolker jeg som en måte å fremstille seg selv som er mer i tråd med de idealene som assosieres med sosialt arbeid generelt og Introduksjonsordningen spesielt, der tilpassede tjenester og empowerment er sentralt (Fossetøl og Jensen 2005). Det går igjen i intervjuene at de omtaler det byråkratiske ved arbeidet som noe negativt. Slik jeg ser det brukes denne typen utsagn som inntrykksforvaltning (Goffman1959:26). Ofte ser koordinatorene det at de må ta avgjørelser som noe som hemmer arbeidet med den overordna målsetningen, især inkludering og ansvarliggjøring av deltakeren står i en kontrast til myndighetsutøvelse. Ifølge Lipsky er det gjerne slik at byråkratiet blir oppfattet som lite humant (Lipsky 1980).

Eks.6.2.c«*Det å være programkoordinator det er å være en slags ny rolle, du skal være oppfølger, du skal straffe, det vil si ..., samtidig skal du være tillitsperson, sånn at de går riktig. Det er tøft. Du kan trekke de 500 eller 1000 kr. Du vet at det svir, samtidig skal du si "lytt på meg".»* (Min understrekning)

Gjennom dette eksemplet viser koordinatoren noen ulike måter de forholder seg til deltakeren, i det de selv opplever som et grenseløst arbeid. Koordinatoren reflekterer over de ulike aspektene ved

38 For detaljer om dette prøveprosjektet, se Fafø rapport 364 «Fra sosialhjelp til lønnet kvalifisering. Resultater fra forsøk med heldags introduksjonsprogram for flyktninger.» Djuve, A.B., H.C. Kavli, M. Lund og T. Østberg (2002)

relasjonen de har med deltakeren, og at det er vanskelig å utføre det byråkratiske ved arbeidet i kombinasjon med de andre aspektene. Ofte har imidlertid deltakeren en annen oppfatning av hva koordinatoren kan gjøre, ofte ønsker de hjelp og veiledning på flere eller andre områder enn det koordinatoren tilbyr. Således finnes det noen grenser, som ikke er like selvfølgelige for deltakeren som de er for koordinatoren.

Som Lipsky (1980) påpeker må klienter læres opp til å bli klienter. Klienter med en viss systemforståelse tenderer mot å bli favorisert ettersom de i utgangspunktet forstår den posisjonen de skal innta. Dette har også utspring i at byråkratene da kan utøve myndighet uten å oppleve motstand, og slippe å måtte øke graden av myndighetsutøving. Myndighetsutøving innebærer at koordinatoren må ta avgjørelser på vegne av deltakernes liv. Hvilke avgjørelser man tar på vegne av den enkelte er aldri basert på noe nøytralt eller objektivt, de er alltid basert på noen verdier og vil alltid innebære en viss grad av partiskhet (Lipsky 1980). Dette gjelder både de formaliserte reglene, men også de uformaliserte. Denne koordinatoren viser hvordan noen deltakere appellerer til koordinatoren i større grad enn andre.

Eks.6.2.d.«Noen kommer, «kan du skrive dokumentasjon jeg skal bruke på sosialkontoret.» Noen sier at de aldri i livet går opp på sosialkontoret, de har et mål. Vi hjelper alle, men noen skiller seg ut og dem satser vi på.» (Min understrekning)

I dette eksemplet viser koordinatoren hvilke verdier som er viktige. Dersom du ikke går på sosialkontoret, har du et mål. Videre viser koordinatoren til at noen skiller seg ut ved å ha målsetninger som sammenfaller med deres verdisyn, og det er disse deltakerne de satser på. Det byråkratiske ligger her altså ikke bare i formalisert myndighet gjennom vedtak, men i at koordinatorens prioriteringer er systematiske og dermed fremstår som konsekvent politikk.

De mulighetene, de *diskursive praksiser*, som utelukkes innenfor denne underdiskursen er ofte knyttet faglige idealer basert på empowerment, som vanskelig lar seg kombinere med å drive myndighetsutøvelse uten å inkludere de andre aspektene ved koordinatørrollen. Imidlertid gjør koordinatoren prioriteringer i henhold til verdisyn, som dermed blir en kobling med den moralske diskursen jeg gjennomgår senere. Koordinatorene har som regel vektlagt at de ser på ordningen som human, og i de tilfellene de må ta beslutninger, trekker de fram at de er representanter for *systemet*. Som nevnt tidligere har begrepet *systemet* en helt spesiell funksjon for koordinatorene, det representerer nettopp noe som står i en kontrast til det humane, samtidig som det innebærer en slags form for personlig ansvarsfraskrivelse. Ettersom koordinatorene her skal utøve myndighet gis deres beslutninger legitimitet, det er gjennom de formaliserte kravene til deres myndighetsutøvelse at

maktforholdet og asymmetrien manifesteres.

Som jeg har vist baserer jeg den *byråkratiske underdiskursen* på Lipskys begrep om bakkebyråkrater. I denne diskursen konstrueres deltakeren som en *klient* med egenskaper som delvis umyndiggjort. I diskursen som er preget av disse talemåtene er asymmetrien formalisert, og dermed tydelig. Som jeg vil vise nedenfor har koordinatorene et faglig perspektiv som ofte kommer i konflikt med det byråkratiske arbeidet de må utføre.

6.3 «..På fagspråket vårt heter det *realitetsorientering*..»

Det finnes en *faglig diskursiv praksis* som fremstår som mer mangesidig enn de andre diskursene. Faget sosialt arbeid og koordinatorens spesifikke tolkning av faget er basert på mange idealer, og en enkel definisjon av hva faget innebærer er i så måte problematisk. Imidlertid har flere trekk utspring i tankegangen om empowerment, som jeg har vist tidligere. Det er noen trekk som går igjen i talemåter innad i denne diskursive praksisen, blant annet trekker koordinatoren fram *ansvarliggjøring* og at de ser på deltakeren som en *kollega* eller en *ressursperson*.

Realitetsorientering er også et begrep som dukker opp gjentatte ganger. Et annet trekk som er sentralt er at de snakker om *resultater* og *målsetninger*, sentrale idealer innenfor New public management- tankegangen. En del av disse begrepene knytter seg til skriftlig instruks³⁹. Som vist til tidligere opplever sosialarbeidere at arbeidet deres ofte kommer i en konflikt med overordnet målstyring initiert fra ledelsen. Her er imidlertid målsetningene utviklet spesielt med bakgrunn i den enkeltes behov, selv om de like fullt representerer de kategoriene ordningen bestemmer.

Det nevnte begrepet *helhetlig*, er noe som anses som kjernen i deres arbeid. Dette er ikke lenger forankret i de eksplisitte retningslinjene for arbeidet, men er et ideal de fleste koordinatorene jeg intervjuet trakk fram som det positive ved ordningen⁴⁰.

Eks.6.3.a. *Ellers så har jeg noen og tjue på programmet, som jeg skal få inn på grunnleggende opplæring i norsk. Eventuelt kombinere med språk eller arbeidspraksis. Hvis de har barn kan man undersøke om de har noen interesser, fotball eller liknende, for å se om vi kan koble dem til det. Hvertfall har vi pleid å gjøre det, men vi får se om det blir mindre av det etter hvert. Vi har sett at det er viktig å jobbe helhetlig, da faller ting mer på plass. Vi har sett at ting da går lettere siden også.* (Mine understrekninger)

39Eksempel på slik instruks: «Bistå deltakeren i å utforme mål, delmål og tiltak i den individuelle planen, Gjennomføre kartlegging av deltakerens bakgrunn etter at vedtak om programdeltakelse er fattet» (www.udi.no). For detaljer om tolkning av Introduksjonsloven, se Kommunal- og regionaldepartementets rundskriv H-20/03 om lov om introduksjonsordningen.

40 Før introduksjonsloven ble vedtatt var det prøveprosjekter som het Helhetlig introduksjonsprogram, en formulering som er fjernet av hensyn til grenseløse karakteren ved arbeidet.

Som eksemplet viser, inkluderer helheten aktivisering av barna, språkpraksis og arbeidspraksis. Koordinatoren vektlegger fordelene ved det helhetlige arbeidet, ved at det går *lettere siden*. Sammenlikner man med deltakernes behov, finnes det flere eksempler på at deltakerne oppsøker koordinatorene med problemer som ikke koordinatorene kan gjøre noe med, noe som også kom fram i eksemplene om tannpine i forrige kapittel. Hva som inkluderes i helheten er dermed opp til de ansatte på ordningen å vurdere, og ikke deltakeren.

Nedenfor følger nettopp noen eksempler på at deltakeren har andre forestillinger enn det koordinatorene har om hva ordningen kan tilby, hvor jeg vil beskrive hvordan koordinatoren håndterer slike forventninger og uvitenhet hos deltakeren.

6.3.1 Den urealistiske deltakeren

Det er ofte deltakerne har en virkelighetsoppfatning eller noen forventninger til tjenesten som ikke sammenfaller med det tjenesten kan tilby. Koordinatoren viser ofte til behovet for å informere deltakeren om tjenesten eller «hvordan ting fungerer i Norge». Et eksempel på dette er når koordinatorene må *realitetsorientere* deltakerne.

Som nevnt tidligere kaller Foucault det «å gjøre krav på makt», når man tar i bruk talemåter som støtter seg på det rasjonelle og vitenskapelige. Her kan altså koordinatorene definere hva som skal være den rådende virkelighet med støtte i sitt fagspråk. Berger og Luckmann diskuterer (1966) det tilsvarende begrepet «*virkelighetsorientering*» som er hentet fra psykiatrien. Der problematiserer de hvor grensene skal gå for når man kan virkelighetsorientere noen. Spørsmålet blir dermed «hvilken virkelighet» det gjelder. Det er naturlig at man i psykiatrien stiller spørsmål til pasienter for å undersøke i hvilken grad de er syke. Imidlertid hevder Berger og Luckmann at psykologisk status er sosialt definert, derfor bør også representantene for psykiatrien spørre seg hvilken virkelighet det er snakk om (Berger og Luckmann 1966:175).

Det finnes med andre ord noen sosialt definerte virkeligheter. Det er koordinatoren som har kunnskap om hva denne virkeligheten er, de kan dermed realitetsorientere deltakeren:

Eks.6.3.1.a ”*På fagspråket vårt heter det realitetsorientering. Hvis vi får en lege eller en psykiater, en høyt utdanna som har en oppfatning om at de om to år skal jobbe som lege eller psykiater i Norge, så vet jo vi at det ikke er realistisk. Det er ikke realistisk å få godkjent papirene engang.*”
(Min understrekning)

Eks.6.3.1.b.«*Selvfølgelig ønsker de det, det er ikke noe særtrekk ved denne gruppen. Hvis noen har jobba som lege i hjemlandet ønsker de også å gjøre det her. Det er helt normalt, det ville jeg gjort. Det ville alle gjort. Spørsmålet er om de får de jobbene, da vil jeg si nei. Veldig klart nei. Fordi arbeidsmarkedet.. (1. pause) for det første må vi gjennom en del faser, språket er nytt, noen er raske, noen bruker mer tid. Noen har høy utdanning, noen lav. Alle skal ha en jobb som tilsvarer den erfaringen de har, hensikten med kartlegging er nettopp dette.» (Mine understrekninger)*

I disse eksemplene blir deltakeren tillagt egenskaper preget av uvitenhet, og koordinatoren får rollen som rådgiver. I begge disse eksemplene vil deltakerne bruke sin utdanning fra hjemlandet. Koordinatorene vet at dette ikke vil la seg gjøre, og at det beste for alle parter er om deltakerne endrer innstilling og blir *realitetsorientert*.

Det er også verdt å merke seg at koordinatoren påpeker at «alle» ville forsøkt å bruke utdannelsen de har fra hjemlandet, de har med andre ord forståelse for deltakernes virkelighetsoppfatning. Således er dette noe «alle» ønsker, men «noen» ikke får gjort. Denne koordinatoren velger også å vektlegge manglene deltakeren har som årsak til deres dårlige muligheter på det norske arbeidsmarkedet. Istedenfor å diskutere arbeidsmarkedet og hva som er begrensende ved det, beskriver denne koordinatoren heller deltakernes egenskaper. Dette skiller seg fra andre koordinatører, men som utsagnet viser er også koordinatorens pause i utsagnet, en indikator på at de er usikre på hva de skal bruke som forklaring.

Som de trekker fram er hensikten med kartleggingen å undersøke nettopp hva slags kompetanse deltakerne har. Som jeg kommer tilbake til er det kompetanse kun opp til et visst nivå som er kompatibel med ordningen, når deltakerne har høy utdanning kan ikke ordningen tilby dem noe⁴¹.

Ifølge Ylvisaker (2004) har sosialt arbeid har en oppdragende funksjon, sosialarbeiderne tenderer mot å oppdra klientene ettersom de mangler den korrekte virkelighetsforståelsen.

Realitetsorientering er imidlertid ikke det eneste eksemplet på fagspråk som setter oppdragelsen i system. Nedenfor er nok et eksempel på faguttrykk i koordinatorenes «oppdragelse» og innføring i norsk «virkelighet»:

Eks.6.3.1.c.«*Det er først norskopplæring og så blir det trappet opp til praktiske øvelser. Blant annet får man informasjon om hvordan reklame fungerer, disse maktspill som man har med media og kunder osv. Sånne ting vet man ikke om fordi man ikke har tenkt særlig mye over det. Man prøver å orientere om det, om hvordan ting fungerer i et postmoderne samfunn.» (Min understrekning)*

⁴¹Et eksempel på at man ikke bør ta hva som oppleves som vellykkethet i en kultur for gitt kan beskrives med somaliere. Somaliere har en sterk kultur for muntlig informasjon, og veltalenhet er en viktig egenskap for en respektert person. De har en rik tradisjon for eventyr og poesi, og dagligtalen er full av ordtak. I møtet med det norske byråkratiet og skjemaveldet blir denne forskjellen en stor utfordring. Kombinasjonen av at de ikke har noen erfaring med byråkrati, men har kultur for muntlig informasjon og gjerne er analfabeter gjør at de ofte har liten tillit til det norske byråkratiet (Engebrigtsen, Ada og Farstad, Gunhild R, 2004).

Denne koordinatoren har kunnskap hun ønsker å dele om hvordan ting fungerer i et *postmoderne samfunn*. Begrepet *postmoderne*⁴² er ikke forankret i sentrale forarbeider, instruksjer eller retningslinjer for utøvelsen av arbeidet til koordinatorene. Istedet gir dette begrepet assosiasjoner til mer vitenskapelige og mindre verdibaserte diskurser. Qureshi (2001) har brukt begrepet «postmoderne samfunn» i sin forskning på utfordringer for etniske minoritetsungdommer. Slik jeg ser det trekker koordinatoren på forskning relatert til sitt eget fagfelt i arbeidet med å *oppdra* deltakeren. Koordinatoren vil her gi en innsikt om det postmoderne samfunnet, fordi koordinatoren mener det er nødvendig for deltakeren. En annen tolkning er også at dette er en del av koordinatorens inntrykksforvaltning overfor meg, det kan også være et uttrykk for at hun ønsker en faglig diskusjon relatert til mitt fagfelt som student, eller vise at vi har samme forståelse.

Koordinatoren oppdrar med andre ord deltakerne med begreper eller virkelighetsforståelser som ikke assosieres med «vanlig dagligtale», og spørsmålet er om de oppdrar i «vanlige» virkelighetsforståelser. Her er et eksempel der en koordinator gir veiledning om hvordan deltakeren kan benytte seg av barnevernet som en kommunal tjeneste.

Eks.6.3.1.d.«Skolen har forventninger til foreldre, det er normalt. Det er ikke normalt i mange andre land. Derfor er det viktig at foreldrene er informert om hva som forventes av dem. Flere timer rundt dette, mye fokus. Barnevernets funksjon. Man kan hente god hjelp fra barnevernet. De hadde masse gode råd og praktisk veiledning, jeg trodde barnevernet er skumle!! (overrasket). Men bli kjent med systemet, se hvordan det fungerer.» (Mine understrekninger og kommentarer i parentes)

Utsagnet viser at koordinatoren selv har hatt en oppfatning om at barnevernet er «skumle», men at dersom deltakerne blir kjent med systemet finner de at barnevernet kan være til god hjelp⁴³⁴⁴. Koordinatoren påpeker altså sin egen skepsis til barnevernet, men ettersom hun vet at de kan være til god hjelp bør deltakeren benytte seg av tjenester fra barnevernet.

Eksemplene ovenfor illustrerer alle at koordinatoren har en *oppdragende* måte å omtale deltakeren.

42Giddens (1990) beskriver det postmoderne samfunnet som usikkerhet, fragmentering, ambivalenser og globalisering, men også økte valgmuligheter, frigjøring fra "gamle" og "nye" sannheter gjennom refleksivitet og fleksibilitet.

43«Barnevernet har vært en offentlig hoggestabbe i mange år, noe som negativt påvirker involverte profesjoner og folk flest sin oppfatning av barnevernet...»sitat hentet fra www.barneombudet.no

44 <http://www.bufetat.no/kommstrat/?module=Articles;action=ArticleFolder.publicOpenFolder.ID=931>

Argumentasjonen for disse *oppdragende* eksemplene er alle faglig forankret. Oppdragelsen bærer preg av at det er koordinatoren som besitter en kunnskap som deltakeren trenger, det ligger i koordinatorens yrkesutøvelse å inkludere visse elementer i «oppdragelsen». Det må også tas med i betraktning at dette også kan være en form for inntrykksforvaltning ettersom det å uttale seg negativt om arbeidsplassen kan medføre sanksjoner. Uansett viser eksemplene at andre regler gjelder for deltakerne enn det andre medlemmer av majoritetssamfunnet kan forvente seg, de blir orientert inn i en virkelighet som gjelder for deltakerne, men ikke nødvendigvis for alle andre. Spørsmålet blir hvilken konstruksjon av deltakeren resultatet av denne ulikheten fører til, som jeg kommer tilbake til.

6.3.2 Den ansvarlige deltakeren

En noe kontrasterende subjektposisjon fremstilles når deltakeren må være ansvarlig for egen velferd. Noe av hensikten med ordningen er å ansvarliggjøre den enkelte deltaker. Ettersom det i realiteten er koordinatoren som har ansvar for progresjonen og gjennomføringen av programmet blir deltakeren satt i flere subjektposisjoner samtidig, fordi deltakeren blir forsøkt plassert i den ansvarlige posisjonen koordinatoren allerede er i. Ifølge Bourdieu (1991) er det slik at en som står i en sterkere posisjon ikke kan gi fra seg denne dominerende posisjonen, da det å ta initiativ til å gi den fra seg medfører at man fortsatt står i en dominerende posisjon i forhold til den andre parten (Bourdieu og Wacquant 1991). En slik ansvarliggjøring av deltakeren, medfører dermed en konstruksjon basert på at koordinatoren er den aktive parten i å ansvarliggjøre den mer passive deltakeren.

Eks.6.3.2.a. *Deltakere er forskjellige, man må finne fram til vedkommendes kode. Man må finne en god plan, slik at man lykkes med planen sin. Det verste som kan skje er at personen havner utenfor. Jeg ser på deltakerne som mine kollegaer. Det hjelper ikke at jeg henter informasjon til deg hvis du ikke tar valg. Vi må samarbeide (!) Du er ikke arbeidsledig, du har en jobb (!) Du kan ikke ta det med ro og vente at jeg skal gjøre jobben for deg. Hvis noen har en slik forventning inni seg. (Mine understreknings)*

Denne koordinatoren trekker, i likhet med andre, fram idealer fra empowerment- tankegangen. At de presenterer seg selv som en *kollega* av deltakeren tolker jeg som et ønske om å ansvarliggjøre deltakeren ved at deltakeren er en kollega og ikke en underordnet. Slik jeg ser det har deres posisjon heller trekk av å være en overordnet, en sjefsposisjon. Dette er som nevnt også noe av kritikken mot empowerment (Koht 2004), at det blir sosialarbeideren som gjør jobben med å «empower» deltakeren. At de *samarbeider* med deltakerne er imidlertid noe flere forteller om, det er den

rådende oppfatning. Koordinatoren sier altså at hun er kollega med deltakeren, noe som gjerne gir assosiasjoner til et likestilt forhold. Dersom de virkelig er kollegaer vil hun altså gi sin kollega beskjed om at «du kan ikke ta det med ro og vente at jeg skal gjøre jobben for deg». Antakelig mener hun at hun samarbeider med deltakeren og ønsker å vise at de to står på samme nivå, men det er en asymmetri i relasjonen mellom de to. Ved at hun forteller sin «kollega» at vedkommende har en jobb å gjøre, viser hun at hun står i en posisjon der hun har myndighet til å fortelle deltakeren hva han må gjøre.

De fleste koordinatorene snakker om deltakerne som om de skulle ha et reelt samarbeid, i tråd med idealene fra empowerment, og det eksplisitte verdisyn som preger arbeidsmåten på Introduksjonsordningen. Idealet om likeverd forsøkes altså satt i verk gjennom ansvarliggjøring. Med bakgrunn i denne ansvarligjøringen er også begrepet *deltaker* konstruert. En av koordinatorene reflekterte over hvilken betydning begrepet «deltaker» hadde for ham:

Eks.6.3.2.b.«*Jeg har merket at min holdning har endret seg etter at jeg gikk vekk fra å kalle deltakerne brukere eller klienter. Vi er veldig bevisste på intro å kalle dem deltakere, ikke sykliggjøre dem.*»
(Mine understrekninger)

Deltakeren og koordinatoren bør altså stå i en slags kollegial og likestilt relasjon, og deltakeren skal ikke sykliggjøres.

6.3.3 Deltakeren som ressursperson

En karakteristikk av deltakere som gjentar seg ofte er som *ressursperson*. Begrepet *ressursperson* er mye brukt, men hvorvidt det er en karakteristikk som er positiv eller negativ varierer. Det oppleves derimot som positivt å arbeide med deltakere som finner egne ressurser og får den grunnleggende kvalifisering ordningen kan tilby. Dersom deltakeren er ressurssterk er det ikke sikkert koordinatoren synes samarbeidet er særlig enkelt, det kommer an på hvilke typer av ressurser det er snakk om. Følgende eksempel illustrerer hvor viktig det er for koordinatoren at deltakeren «fyller subjektposisjonen» sin på en riktig måte:

Eks.6.3.3.a.«*Det er det jeg synes er trøblete, du aner ikke hvor mange kamper vi har måttet ta med folk som synes leiligheten er for dårlig, man må hvert fall ha både ditten og datten, alt er for dårlig, et rom pr. barn er minimum, og det skal være sånn og det skal være sånn. Dere får vær så god bare*»

ordne dette for meg nå. De på en måte tenker seg at Norge er honning og melk. Og så synes jeg at man kan godt oppleve en annen type som kan oppleves som ganske... (pause.2.0.) Man kan tenke seg at myndighetspersoner (Pause) det som kan være vanskelig er at veldig mange kommer i fra helt andre forhold. Man kan tenke seg at de er veldig fattige, men veldig mange flyktninger er store ressurspersoner i landet sitt. Men de kommer fra forhold vi ikke kan drømme om en gang! Det er klart at da å måtte forholde seg til slike...og jeg vet ikke hvor mange ganger jeg har kranglet og tenkt at det er helt forferdelig og her sitter jeg og... Jeg kommer fra dette samfunnet sjøl og har aldri hatt noe god råd, altså nå er jeg mye eldre enn deg, jeg har aldri hatt eller vært vant til at hvert barn har et rom hver. Ikke sant. Og da blir på en måte deres forventninger at jeg er nærmest en person som skal ordne dette her. Det er en god del forventninger. Jeg blir forbauset.

(Mine understrekinger og kommentarer i parentes)

Denne historien omhandler altså de deltakerne som kommer fra en overklasse i et annet land, og som er vant til en helt annen levestandard enn det koordinatoren selv er vant til. I

intervjusituasjonen viste koordinatoren en oppgitthet, og det virket som om hun syntes det var vanskelig å forklare at deltakerne kunne ha slike ressurser. Hun får ikke plassert deltakeren i den posisjonen som er nødvendig for at hun skal få tilbudt tjenesten på en god måte. Hun blir istedet plassert av deltakeren i en posisjon hun ikke kjenner eller vil gå inn i.

Den symbolske volden fungerer på den måten at alle partene i en relasjon (også den svake) inntar den rollen de blir tildelt (Bourdieu og Wacquant 1991). I dette eksemplet inntar ikke deltakeren den posisjonen han blir tildelt. Det er verdt å merke seg at de egenskapene koordinatoren tillegger disse deltakerne har en annen karakter enn det som vanligvis gjelder for subjektposisjonen «deltaker» ettersom hun snakker om «overklasse» og «store ressurspersoner».

Jeg nevner et tilsvarende eksempel:

Eks.6.3.3.b. Jeg har opplevd at det er mange som kommer hit og har kjempestore forventninger. Og ambisjoner. Så jeg har noen høyere utdanna som er en sånn skrekkehistorie, altså. Som har store ambisjoner som er vanskelig å få tak i. Som du foreslår tiltak for, som er litt sånn... Der vedkommende har problemer med å hoppe fra et nivå og ned hit. Nei, jeg har et eksempel på det som har vært tungt. Du blir så frustrert at du føler ikke at du mestrer det. Ja, de er tunge å jobbe med. Man er på forskjellig sted, rett og slett. Som koordinator og deltaker. Det å på en måte få han, ja. Til å komme der du er, det tror jeg er vanskelig. Har opplevd å være høyere utdanna og å være i full jobb og så måtte ta til takke med hva du kan få... ..han er jo veldig takknemlig, da. Men det er sikkert litt kultur og, det her med sånn veldig « tusen takk». Jeg føler nok at jeg har hjulpet han, altså. Men det har ikke blitt noe særlig resultater ut av at, han.Ja, vi trodde han skulle komme inn på noe nå. Lokomotivførerkurs, da. Sånn siste mulighet. Han har et helt annet fag fra hjemlandet, men han følte at det (lokomotivfører) var noe han kunne gjøre. Det var all right. Men så kom han ikke inn der heller, og så er han ferdig på programmet nå i desember. Han har sju års utdanning. Vært på jobbsøkerkurs og litt her og der. Har jo hatt en ordinær jobb, da. Det blir liksom ikke noe ut av noen ting. Da jeg forsøkte å hjelpe med praksisplass, så har han vært veldig

sånn diffus. Om han kunne tenke seg å flytte et annet sted for å få praksisplass. Jeg synes han har vært litt vanskelig å få tak i. Han er så veldig, hodet hans sier at "jaja, jeg må jo gjøre noe" mens hjertet hans sier "nei". De delene er ikke samkjørte.

Her sier koordinatoren at hun synes det er vanskelig fordi man er på «forskjellig sted». Som hun sier, «det er vanskelig å få deltakeren til å komme dit hun er». Måten deltakeren forholder seg til den tildelte subjektposisjonen bærer preg av en redefinerings av subjektposisjonen gjennom å gå inn i en mot- posisjon (Neumann 2001). Gjennom å henviser deltakeren til en subjektposisjon bestemt ut ifra narrativen koordinatoren bruker, fratrar koordinatoren deltakeren retten til å selv bestemme subjektposisjon, egenskaper og handlingsforløp. Deltakeren blir forsøkt presset inn i den subjektposisjonen koordinatoren er avhengig av for å utføre sitt arbeid, men deltakeren inntar ikke sin posisjon. Det gjør at koordinatoren heller ikke får brukt sin posisjon, og følgelig ender opp maktesløs. Dersom koordinatoren og deltakeren skulle kunne møtes i et samarbeid der begge oppfylte de subjektposisjonene som var krevd av dem, måtte deltakeren være i en situasjon der han kunne oppnå en utvikling. Dersom han opplever stagnasjon i forhold til det han ønsket i utgangspunktet får han ikke den utviklingen som er nødvendig for å kunne karakterisere noe som «gode resultater». Det er imidlertid ulike former for ressurssterkhet som preger de ulike deltakerne, som jeg vil vise nedenfor.

6.3.4 Den ressurssterke innvandrerkvinnen

Det forekommer flere narrativer som trekker fram innvandrerkvinnen. Koordinatorene trekker alltid fram at deltakerne er langt fra noen homogen gruppe. Allikevel har flere av koordinatorene historier som omtaler somaliske kvinner som svært ambisiøse. Disse kvinnene blir av og til beskrevet som ressurssterke og med gode resultater, men oftere beskriver koordinatoren *sin egen beundring* for disse kvinnene. Dette er gjerne deltakere som har lite eller ingen utdanning fra hjemlandet sitt og som kommer til Norge og har en utvikling som etter standardene i Introduksjonsordningen er veldig god. Det er ofte somaliske kvinner som nevnes, noe som står i en kontrast til at «somaliske kvinner» bærer i seg noen konnotasjoner om at de er svake og undertrykte, og særlig mediene tenderer til å fremstille somaliere som en homogent belastet gruppe⁴⁵.

Lipsky (1980) mener at man i frykt for å bidra til økt stigmatisering gir en spesifikk gruppe mer positiv oppmerksomhet enn andre, og dermed bidrar til diskriminering selv om hensikten var det motsatte. Dette samsvarer med å ta i bruk virkemidler eller begreper fra en diskurs for å kritisere

45 *"Fafos ferske levekårsundersøkelse fra Oslo etterlater ingen tvil om at den somaliske gruppen skiller seg ut med spesielt svake levekår. Det handler om lav yrkesdeltagelse, lav inntekt, svak posisjon på boligmarkedet og sterk avhengighet av offentlige overføringer. ."*

Sitat fra Aftenpostens nettutgave, Av Anne Britt Djuve, forsker, Forskningsstiftelsen Fafø 10.03.07 www.aftenposten.no

den samme diskursen i et forsøk på å konstruere en ny (Neumann 2001). Som de neste to eksemplene viser er fokuset på hva kvinner «får til» preget av sterke virkemidler i begrepsbruken, noe jeg ser som et slikt forsøk på å konstruere et nytt syn på innvandrerkvinnen.

Eks.6.3.4.a«Det er jo kvinner som står for kvalifisering av barna, sånn er det jo med nordmenn også. Et indisk ordtak sier at når du utdanner en mann så utdanner du bare en person, når du utdanner en kvinne så utdanner du en hel familie. Det får konsekvenser for samfunnet. Forskning viser at det blant somaliske og vietnamesiske kvinner er en klar sammenheng mellom mors akademiske nivå og barnas evne til å få gode karakterer. Selv om far har en magistergrad fra Norge eller hjemlandet, dette henger ikke sammen med barnas nivå på skolen. Men morens utdanningsnivå er det er klar link. I det somaliske miljøet er det stor satsing på utdanning av kvinner. Det er så mange somaliske kvinner som er aktive i bevegelsen mot omskjæring og tvangsekteskap. Dette ser vi ikke i andre miljøer.»(Mine understrekninger)

Koordinatoren fremstiller det som et faktum at det er kvinner som er ansvarlige for kvalifiseringen av barna, samt at han fremhever at somaliske kvinner er mer aktive enn kvinner i andre miljøer.

Koordinatoren som forteller denne narrativen trekker inn både et indisk ordtak, samt forskning som fungerer som «forsterkende og objektive vitner» til historien (Labov 1997). Dersom man skal følge logikken i Labovs forslag til narrative analyser er behovet for «objektive vitner» nødvendige for å forsterke budskapet. Således kan det tyde på det samme som Lipsky trekker fram, om et forsvar for enkeltgrupper for å motvirke stigmatisering. Ylvisaker (2004) viser også i sine undersøkelser at innvandrerkvinner især fremstilles som et middel for kvalifisering av egne barn. Når innvandrerkvinnen er ressurssterk er hennes styrke målt i evnen til å kvalifisere barna (Ylvisaker 2004).

En annen koordinator forsøker her å vise hvor imponert hun er over somaliske kvinner sammenlikna med kvinner fra andre land.

Eks.6.3.4.b.«Det som er så morsomt er at jeg har kjent somaliske og afghanske kvinner som har veldig lyst på utdanning i Norge og har ambisjoner om å ta utdanning i Norge. Noen har fullført grunnskolen og de er så standhaftige. Hovedsakelig de som ikke har gått noe skole, så kommer de hit og er så ambisiøse. Sammenliknet med for eksempel pakistanske og vietnamesiske kvinner som har vært her i 30 år, så har vi somaliske kvinner i 50- åra som vil markere seg. Særlig de som vi ser på som mest undertrykte. De med sjal og det er gjerne de som er mest ambisiøse og som står på mest.»(Mine understrekninger)

Denne koordinatoren gikk til og med til det skrittet å sammenlikne somaliske kvinner med vietnamesiske og pakistanske kvinner. Hun viser også at «vi» ser på de med sjal som mest undertrykte, og viser dermed sin egen (og min) posisjon i forhold til disse deltakerne. Samtidig tillegger hun de somaliske kvinnene egenskapene «standhaftig» og «ambisiøs». I henhold til Labovs

modell søker hun her å bruke polarisering av ulike etniske grupper, og selv om det kan være en form for inntrykksforvaltning for å ikke virke fordomsfull overfor en gruppe, blir resultatet like fullt en konstruksjon av innvandrerkvinner som noen som vanligvis ikke er ambisiøse.

Det neste eksemplet er en narrativ som ble fortalt etter at jeg oppmuntret koordinatoren til å fortelle en historie der det virkelig hadde gått bra med deltakeren:

Eks.6.3.4.c. ”Så har vi en som er analfabet fra Somalia som ikke kunne skrive sitt eget navn. Så har hun fullført norsk- opplæring, men klarte ikke testen for å gå videre. Hun har mye mot, hun ville gå videre med språkopplæring og hun lar seg ikke stoppe ved hindringer. Læreren har sagt hun ligger på et lavt nivå, men som hun sa, jeg skal jobbe med saken, jeg skal lese bøker på norsk. Jeg skal klare det til neste år. Ok, vi satt stille og regnet med at hun kom til å prøve seg. Så lurte vi på hva vi skulle gjøre med henne i mellomtiden. Vi tenkte på arbeidspraksis. Men så var det noen konsulenter som sa at det kunne være språkproblemer, og at det kunne være vanskelig. Så var hun på kurs, lærte å skrive fin søknad og cv. Så, tredje dagen på kurset kom hun ikke. Så ringte jeg til henne. Hei, sa jeg. Hvor er du nå? Da svarte hun at hun hadde begynt i praksis, hun hadde etter kurset gått rundt på sykehjem og spurt om hun kunne få praksis. Hun er enslig trebarnsmor, så har hun skaffet seg praksis selv. Ikke sant, så... To av barna går i barnehage. Hun betaler regninger på internett, hun. Det klarer ikke engang jeg gjøre, jeg overlater alt til min mann. Som hun sier, det er mye rimeligere. Hun sa ikke billigere, hun sa rimeligere. Det er noen få solskinnshistorier, det er det som gir motivasjon. Det er ikke noe galt med våre deltakere, de fleste har ambisjoner om å klare seg i det norske samfunnet. Det er systemet som bremser folk. Vi burde ha mindre byråkrati og mer kontakt med hverandre for å få ting til å rulle. ”

Denne narrativen forteller om deltakeren som kommer inn, uten noen forutsetninger for å klare seg, både i egenskap av byrder (tre barn) og kompetanse (analfabet). Det kommer to subjektposisjoner, «en lærer» og noen «konsulenter», som mener noe «kvalifisert» og «objektivt» om at deltakeren neppe vil klare å nå målet sitt. Målet er å lære norsk og å få seg arbeid. Både læreren og konsulenten representerer noen byråkratiske hindre for deltakeren i sin streben mot å oppnå målet sitt. For historien fremstiller det som helt åpenbart, ikke bare ut fra handlinger eller hendelser i narrativen, men også ut fra hvilke egenskaper fortelleren av narrativen tillegger deltakeren (hun har mot, lar seg ikke stanse ved hindringer) at dette er en sterk person som klarer seg mot alle odds. At hun også kan betale regningene sine på internett er over all forventning. Deltakeren blir sammenliknet med koordinatoren for å fremheve egenskaper ved deltakeren (som kontrast til koordinatoren som ikke kan betale regninger på internett).

I henhold til Labovs modell er ros og bebreiding virkemidler som kan vise til integrasjon eller polarisering av subjektposisjonene (Labov 1997). Tildeling av ros og bebreidelse forekommer her i stor grad, hun roser deltakeren allerede fra tredje setning i historien. Hun bebreider også det kommunale systemet, mens de representantene for dette systemet som trekkes fram (og som faktisk

hindrer somalieren) ikke blir utsatt for noen bebreidelse. Kausalsammenhengene er ikke referert på noen annen måte enn gjennom deltakerens egen innsats, årsaken til at det «går bra for deltakeren» ligger i deltakerens person og ikke i utenforliggende faktorer.

Denne historien fremstilles som en historie med særskilt godt resultat. At deltakeren blir beskrevet som en kvinnelig analfabet fra Somalia gir assosiasjoner til en ganske ressurs svak person. Som Gullestad påpeker blir kvinnelige innvandrere ofte assosiert som et «offer» (Gullestad 2002). Dette er imidlertid en historie om et menneske som er i stand til å utvikle seg, og som ikke lar systemer hindre utviklingen sin. Egenskaper som gjerne blir tillagt disse kvinnene er at de er ressurssterke og standhaftige. Som vist er det ikke beholdning av ulike typer kapital som ligger til grunn for denne typen ressurser. Hva som kjennetegner denne ressurssterkheten er dermed relatert til evne til tilpasning til systemet. Inntrykket jeg får gir imidlertid heller assosiasjoner til svakere annenrangs borgere som ikke blir stilt krav til.

Denne *fag-diskursen* er definert etter verdier som er forankret i sosialt arbeids verdigrunnlag, men også ved bruk av typiske faguttrykk (realitetsorientering). Dette er verdier som ikke sammenfaller med myndighetsutøvelse, men dreier seg om inkludering og helhetlig tilnærming til klienten. I denne diskursen forsøker koordinatoren å ansvarliggjøre deltakeren. I noen av utsagnene og narrative kommer det frem at den ressurssterke deltakeren skaper et problem for koordinatoren. I dette ligger det at den delen av arbeidet som innebærer å styrke deltakeren allerede er oppfylt, men koordinatoren er ikke i henhold ideen om empowerment bevisst sin posisjon som representant for ulikhetsskapende maktstrukturer. Denne fagligheten og idealet om empowerment, er slik jeg ser det en del av koordinatorens doxa, på tross av de gode intensjoner ser de ikke den skjeve maktbalansen. Dermed foregår det en konstruksjon av deltakeren som klient også i denne diskursen.

6.4 «..Vi har holdt deres hånd hele tida..»

I materialet utkrystalliserer det seg noen talemåter som kan relateres til *omsorg*. Med omsorg mener jeg talemåter som henviser til koordinatorens følelser, der koordinatoren bruker sine empatiske evner som arbeidsredskap. Talemåtene som viser omsorg gjør seg ofte gjeldene ved at koordinatoren eksplisitt benevner seg selv med ord som *morsrolle* eller *venn*. Men det kan også være talemåter som at de bruker *magefølelsen* eller *forståelse* som arbeidsverktøy. Koordinatorene trekker ofte fram egne følelser som forklaring på hvorfor de har et mer helhetlig syn enn andre

etater, de bruker følelser for å finne *nøkkelen hos den enkelte* eller *sette deltakeren på sporet*. Det som er felles for alle disse måtene å uttrykke seg på er at de alle skiller seg fra den tidligere omtalte byråkratiske tilnærmingen, og talemåtene skiller seg også fra den faglige ved å fremstå med færre faguttrykk og mer personlig engasjert.

I en del av intervjuene fremstiller koordinatoren seg som om de er i en slags foreldrerolle. Denne relasjonen innebærer til en viss grad underordning av deltakeren, men koordinatorens overordnede posisjon bærer også i seg omsorg. Dette eksemplet viser at koordinatoren selv reflekterer over at det lønner seg med en mer personlig tilnærming:

Eks.6.4.a.*Den kunnskapen (informasjonsarbeid) kan man overføre til andre områder. Det er noe med å inngå dialog med sine egne barn, ikke forklare at nå ser jeg nyheter, kan dere ikke bare gå på deres egne rom eller la være å snakke akkurat nå. Det er noe med å forklare ikke bare befale. Slik at den andre parten vet hvorfor du ber dem om å gjøre det og det. Det finnes noen sånne enkle knep som ikke finnes i introduksjonsloven, men som man kan gjøre.* (Mine understrekninger og kommentar i parentes)

Her sier koordinatoren at de tilnærmer seg deltakeren på en måte der koordinatoren kan ta noen grep med sin måte å kommunisere på. Hun sammenlikner det med hvordan det lønner seg å oppdra barn, og at denne måten å arbeide på ikke er gitt av Introduksjonsloven.

Det er flere eksempler på at koordinatorene gjør bruk av personlige egenskaper, at de har en forståelse av deltakeren uten å forklare hvordan de går fram for å ha denne innsikten, som også neste eksempel viser.

Eks.6.4.b.«*Mange ganger "kan du ta den telefonen for meg"? For du vet at det er vanskelig for den personen. Første gang er det vanskelig, andre gang er det litt lettere. Jeg sier "jeg sitter ved siden av deg, jeg støtter deg. Du kan ikke gjøre noe feil. Hvis den andre ikke forstår deg, så forklarer jeg". Det er som å være foreldre som skal lære til barna for første gang.*» (Mine understrekninger)

Eks.6.4.c.«*Vi er koordinatorene, vi henter hjelp til det som trengs. De vet ingenting om det, vi ordner det de trenger. Vi er en slags rådgiver. Hva vi gjør, det er for dem. Det er for deres framtid. Vi gjør alt vi kan innenfor vår myndighet. Det blir av og til tøft. Det er ikke alltid de forstår. Vi har holdt deres hånd hele tida. De spør om vi kan ringe til Telenor, fasttelefonkunde. Jeg sier nei, nå må du gjøre det selv. Det er frustrerende, jeg vet det.* » (Mine understrekninger)

I de ovennevnte eksemplene bruker koordinatoren ord som forelder eller rådgiver når de omtaler seg selv, og at de har en støttende rolle. Talemåtene her gir konnotasjoner til å utvise omsorg, især i forståelsen for at deltakeren er frustrert og at koordinatoren gjør alt han kan innenfor sin myndighet, selv om det er tøft. Noen ganger er tilnærmingen til å vise omsorg i større grad kjennetegnet av at

koordinatoren ser på seg selv som en mer sidestilt hjelper eller venn, selv om relasjonen fortsatt bærer preg av asymmetri gjennom at koordinatoren har kunnskap som deltakeren skal gjøre nytte av. Slik jeg ser det er disse utsagnene et forsøk på å gå inn i et mer likeverdig forhold, ikke så preget av myndighetsutøvelse. Blant koordinatorene er det også en forståelse for at deltakerne sliter med savn etter familie eller av andre årsaker ikke kan delta i programmet.

Eks.6.4.d.«*de som har håp, de går i andre tanker i 7,5 timer mens de egentlig skulle vært på jobb, når det gjelder familien. Det er ikke så rart at de ikke fungerer optimalt eller når sine mål.*»

Som utsagnet ovenfor viser er tanken på familien ikke kompatibel med å fungere optimalt eller nå mål knyttet til introduksjonsprogrammet. Koordinatorene har som regel stor forståelse for deltakerens situasjon. Deres talemåter bringer ofte inn at man hele tiden må ta situasjonen til deltakeren med i betraktning når man vurderer deltakerens resultater.

I alle de ovennevnte eksemplene utviser koordinatoren forståelse og omsorg for deltakeren. Det er en viss forskjell i hvor asymmetrisk relasjonen er, men alle disse talemåtene skaper en tilnærming til deltakeren som virker mer human og mindre byråkratisk enn de foregående. Av og til fletter koordinatoren inn utsagn som viser en grad av myndighetsutøvelse, men konteksten for utsagnet gir et inntrykk av at uttalelsen er basert på omsorg framfor myndighet. Omsorgselementet er et trekk ved koordinatorenes orientering som gjennomsyrrer væremåten til de fleste koordinatorene. Den fungerer som et slags oppmykende element, i tillegg til at relasjonen får et mer personlig preg fordi koordinatoren følger dem på flere områder av gangen. Som vist tidligere står sosialarbeideres solidariske forhold til klientene som en kontrast til målstyringen innenfor NPM, da sosialarbeidere tenderer til å fokusere på det enkelte individ fremfor nøytrale kategoriseringer (Koht 2004).

Omsorgsdiskursen er kjennetegnet ved å fremstå som mer likestilt, og koordinatoren gir relasjonen et preg av vennskap der de veileder deltakeren i dagligdagse temaer. Det er i disse diskursive praksisene koordinatoren gis rom til å opptre i et mer humant forhold til deltakeren ved å vise forståelse for deltakerens liv. I omsorgsdiskursen er det allikevel en viss asymmetri, ettersom det ligger i omsorgsbegrepets natur at noen tar vare på en annen og har dermed en giverposisjon i en relasjon der den andre parten har en mottakerposisjon. Deltakeren blir dermed konstruert som en mottaker av omsorg, en som må forstås, samt en man har lave forventninger til. Koordinatoren konstruerer imidlertid seg selv som en omsorgsfull person, ettersom koordinatoren konstruerer seg i relasjon til deltakeren. Slik kan altså koordinatoren gjøre bruk av diskursens prosedyrer for å justere inntrykket av seg selv på en slik måte at myndighetsutøvelse oppleves som omsorg.

6.5 «..Det verste som kan skje er at de blir passivisert..»

En del uttalelser og narrativer er av normativ art, og det normative preges av verdier. Jeg mener dette dreier seg om en *moralisk diskurs* der det er visse verdier som avgjør om noe anses som positiv eller negativ utvikling for deltakeren. Moralen er en implisitt faktor, men den kommer til syne gjennom beskrivelser av «når det går bra» eller «når det går dårlig». Moral er en del av verdigrunnet man har i utøvelsen av sitt arbeid, og især i et så verdipreget arbeid som sosialt arbeid er.

Et viktig ideal er den såkalte *arbeidslinjen*, som innebærer at klienter skal komme seg i lovlig arbeid istedet for å motta ytelse. Imidlertid dreier ikke dette bare seg om at deltakerne skal ta initiativ til å arbeide, dette dreier seg også om at arbeidsmarkedet må slippe til deltakerne.

Hagelund har brukt begrepet *anstendighet* for å karakterisere et sentralt trekk ved innvandringspolitisk debatt. De assosiasjoner som knyttes opp mot anstendigheten er tanke, kunnskap, respekt og evne til brobygging og dialog (Gullestad 2002). Hun mener denne debatten er sterkt moraliserende, og fordrer at holdningene til innvandring blant politikere bør være anstendige, for å ikke være rasistiske⁴⁶ (Hagelund 2003, 2004). Å ha *uanstendige* og rasistiske holdninger ville også vært uhørt for koordinatorene. Denne anstendigheten gir seg utslag i hva de tillater seg å si om deltakeren, men også hva som forventes av deltakeren.

Som tidligere nevnt er somalierne en gruppe som blir utsatt for såkalt anstendig omtale blant koordinatorene:

Eks.6.5.a.«Jeg synes de somalierne som er her er helt *imponerende*. *De kommer på tide*, de kommer når de skal. De kommer aldri for seint.» (Mine understrekninger)

Det som imidlertid er verdt å merke seg er hva det substansielle positive her er, hvilke grunnleggende verdier som kan leses i dette utsagnet. «Å komme når man skal» nevnes her som en viktig verdi. Somalierne kommer altså ikke for sent, og det synes denne koordinatoren er imponerende. Det er fristende å lese ut av dette utsagnet at koordinatoren har en forventning til at deltakerne skal være for sene. Eventuelt kan det også tolkes som om deltakere med annen bakgrunn enn somaliske kommer for sent. Uansett viser koordinatoren til det «å komme når man skal» som noe imponerende. Slik jeg tolker hensikten med utsagnet ønsker koordinatoren å formidle at

⁴⁶ Hagelund (2003, 2004) har vist at det er et tabu mellom politikere å kalle hverandre rasistiske. I sin diskursanalyse av politisk innvandringsdebatt forekommer det så og si aldri at norske politikere kaller hverandre rasistiske. Imidlertid blir Fremskrittspartiets politikk fremstilt som mer uanstendig.

somaliere ikke er «dårlige mennesker», og at hun selv har det Hagelund refererer til som *anstendige* holdninger (Hagelund 2004). Imidlertid fører dette til en konstruksjon av deltakeren som en man ikke kan vente mer av enn at de kommer når de skal, en man har lave forventninger til.

Neumann (2001) foreslår at dersom det finnes formelle sensur – eller sanksjonsinstitusjoner må de undersøkes sammen med og ikke istedet for de uformelle sanksjonene. Et eksempel fra mitt datamateriale kan være at koordinatorene i sin *anstendighet* ikke vil uttale seg ufordelaktig om noen grupper av innvandrere. Dette gjelder som nevnt særlig somaliere, og koordinatorene sier også at det er for mye fokus på akkurat denne gruppen. Når jeg imidlertid ikke spør direkte om de har noen negative erfaringer med noen grupper, men snarere snakker om helt andre forhold, kan det allikevel hende det kommer eksempler på at de opplever en gruppe som mer problematisk enn en annen, som dette eksemplet viser

Eks.6.5.b. *Hvis ting går dårlig er det på grunn av andre forhold som for eksempel miljøet de (deltakerne) oppholder seg i. De casene der det har skjært seg da er det enkeltepisoder som gjør at de faller utenfor. Jeg tror ikke den enkeltes bakgrunn har så mye å si. Man må ikke generalisere, men vi har mye tsjetsjenere, det er mye konflikter rundt disse. Ikke bare hos oss, men vi får rapporter fra barnevernet og sosialkontoret, men det er forståelig. De kommer fra det verste landet i verden, det er ikke så rart at de får problemer.* (Mine understrekninger)

Her blir det ikke fremstilt som om koordinatoren snakker nedsettende om en gitt gruppe, men det blir en generell fremstilling av at noen forståelig nok kan ha det veldig vanskelig. Det er også miljøet deltakerne oppholder seg i som er roten til problemet, og ikke deltakeren selv.

Koordinatoren gir klart uttrykk for at «man ikke må generalisere», og dermed gjør en reparerende manøver i henhold til deres inntrykksforvaltning. Dermed opptrer ikke koordinatoren uanstendig fordi hun ikke sier rett ut hun har problemer med en gitt gruppe. Dersom jeg hadde spurt «har du noen særskilte erfaringer med folk fra Tsjetsjenia» kan det være at jeg ikke hadde fått det samme svaret.

Jeg opplevde i flere tilfeller at koordinatorene ikke ønsket å si noe som kunne tolkes negativt, verken om andre etater eller om deltakerne, noe som kan tyde på at det finnes sanksjoner. Jeg fikk også et inntrykk av at koordinatorene lurte på hva jeg var «ute etter», som om de mistenkte meg for å ville avsløre dårlige holdninger hos dem. Imidlertid er fraværet av negative karakteristikk av deltakerne mer slående enn eksempelet ovenfor i å beskrive hvilken status slike utsagn har. Jeg ser dette fraværet av intenderte negative karakteristikk i sammenheng med sanksjoner innenfor en moralsk diskurs, og normen er å forholde seg til denne tankegangen som kjennetegnes ved «anstendighet».

Som nevnt tidligere er *arbeidslinjen* et uttalt mål innenfor tradisjonelt sosialt arbeid, dersom man er i stand til å arbeide, skal man arbeide. Hva slags arbeid man skal utføre er imidlertid av mindre betydning, så lenge det er i den hvite sektoren, et «ærlig» arbeid som man betaler skatt av. Det viktige er å være selvforsørget. Det er imidlertid flere av koordinatorene som er frustrerte over at arbeidsmarkedet er vanskelig for deltakerne:

Eks.6.5.c«*Det jeg prøver å si er at halvparten sliter med å oppnå de målene man setter. Det er ikke selve loven, men det generelle problemet denne gruppen har på arbeidsmarkedet. Jeg vil påstå at det er en kombinasjon av motivasjon hos den enkelte og et vanskelig arbeidsmarked, men heller mer mot arbeidsmarkedet. Sammenlikne denne gruppen med sosialklienter, som har vært det lenge, de er demotiverte, mens introdeltakere er toppmotiverte. Det er særtrekket med denne gruppen. Det er selvfølgelig deltakere som ikke ønsker å gjøre noe som helst.»* (Mine understrekninger)

For å lykkes må altså denne gruppen bli inkludert på arbeidsmarkedet, men den enkeltes personlighet og motivasjon også er viktig. Imidlertid er det flere av koordinatorene som trekker fram arbeidsmarkedet som et problem for deltakerne, og trekker dermed på en diskurs relatert til inkludering på arbeidsmarkedet. Flere har også nevnt «nordmenns holdninger», og Marianne Gullestad hevder at dette kan samles i en diskurs om det noe upresise begrepet «hverdagsrasisme» (Gullestad 2002: 37). Deltakerne er også sett på som toppmotiverte sammenliknet med sosialklientene, noe som forklares med varigheten av den passive situasjonen sosialklientene er i. Dette er også et uttrykk for narrativ strukturering der polarisering blir brukt som virkemiddel, noe jeg tolker som at koordinatoren har behov for å vektlegge at de mener arbeidsmarkedet er en viktigere årsak til at deltakerne ikke lykkes enn motivasjon. Det er heller ikke her nevnt noe om den enkeltes kompetanse, snarere er motivasjon en viktig egenskap.

En viktig verdi dreier seg også om å være et forbilde for barna sine. Det anses også som negativt at deltakerne er i en passiv mottakersituasjon. I henhold til forarbeidene til Introduksjonsloven går det fram at en av hensiktene med ordningen er å få deltakerne aktivisert istedet for å være passive mottakere av sosialhjelp:

Eks.6.5.d. ”*Det verste som kan skje er at de blir passivisert i mange år. Det verste er ikke at en person er på sosialhjelp. Tenk på barna og deres fremtid. Hva er en person uten funksjon. Mange undersøkelser viser at over 40 % av elever i videregående skole faller fra. Hvem er de? Mange har barn i barnehage. Mange trenger støtte for å kunne virke ressurssterke for barna sine.”* (Mine understrekninger)

Det er altså nødvendig at ordningen går inn og støtter den enkelte deltaker så de kan virke ressurssterke for barna sine. Hva som menes med ressurssterk blir imidlertid ikke forklart, men å

være uten funksjon er i dette tilfellet det motsatte. Hvilke funksjoner det er snakk om, går heller ikke fram av historien. Imidlertid uttrykker koordinatoren en bekymring over at 40 % av ungdom ikke fullfører videregående skole, noe som også kan tolkes som at hun ser dette som en kausalsammenheng i forhold til foreldres (med en annen etnisk bakgrunn) passivitet.

Ettersom det er faktorene *personlighet* og *arbeidsmarked* som avgjør hvordan det går, er det noen typer av personlighet som er viktigere enn andre. Som neste eksempel viser, er kompetanse også her mindre relevant enn personlighet.

Eks.6.5.e.«Er man en blid og omgjengelig person får man kontakt. Man kan være analfabet, men man kan engasjere seg i forhold til barna, man trenger ikke ha noe utdanning for å vise de sidene. Det er store forskjeller på driftigheten. Man må informere om dette, det viktige er nettverksbygging. Alle vi har med unntak av ytterst få, de som får flyktningeguide, de får språkpraksisplass, de er villige til å brette opp armene. Å ringe rundt å skaffe praksisplasser er ikke den hyggeligste delen av jobben. Det er veldig ofte, nei, vi kan ikke ha en som ikke kan språket. Det har like mye med nordmenns holdninger å gjøre. De som har vært heldige å få praksisplass er folk veldig fornøyd med. De som får gode referanser, det sier seg selv at de er mer attraktive i forhold til å søke jobb.»

(Mine understrekninger)

Som vist er de fleste opptatt av verdiene *arbeid* og *bolig* for å kunne være et «forbilde for barna» sine. Også her trekker koordinatoren frem arbeidsmarkedet og «nordmenns holdninger» som et problem, i forhold til å inkludere deltakerne.

Eks.6.5.f.«Jeg har vært i samme situasjon og har oppnådd det og det og det (gir eksempel på at hun forteller historier om da hun selv kom til Norge). ” Han som var der da du kom, han er virkelig en stjerne. Han begynte programmet i fjor i september. Han har bestått IFT- test med 95 poeng, har bestått..., har jobb, i løpet av de siste ti måneder, og nå har han bestått vakt- kurs, og nå har de gitt garanti for jobbtilbud, jeg har snakket med dem, han har jobb hvis han skaffer seg førerkort. Jobb! Hvis du ser han, du tror ikke han er en innvandrere som kom for et år siden. Vi har flere sånne. Det er kapasitet hos personen. Han hadde en butikk i *stedsnavn*, men han hadde sikkert noen planer for å klare seg. Vi har folk som kommer hit etter to år og spør om å få tredje året. Jeg spør: hvorfor det? De vil ha sosialstønad. Det kommer an på hvilke mål de har foran seg. Vi har mange tilfeller, både positive og negative. Generelt vi skaper av og til en ulempe ved å skape forventinger. Vi skaper feil signaler, de tror slik hjelp varer evig. Da skaper vi problemer. Vi jobber av og til mot et sånt system. Vi gjør sånne ting av og til. Vi informerer ikke godt nok, vi er dumsnille og gjør tjenester.

Her er det også arbeidslinjen som vektlegges som målsetning. Denne koordinatoren viser at det er viktig at de kommer seg raskt i arbeid, og hun forteller også egen historie som innvandrere. Hun

viser også til at de avgjørelsene de må ta om å ikke gi sosialstønad dreier seg om å oppdra deltakeren. Hun kaller seg selv dumsnill hvis de ikke gjør informasjonsarbeidet godt nok og deltakeren bruker sosialhjelp.

Denne siste diskursive praksisen er en *moraliskurs* som gir regler og underliggende normative føringer for hvilken retning deltakerens utvikling bør ta. Her har jeg fokusert på arbeidslinjen, som ikke primært speiler egenskaper koordinatoren tillegger deltakeren, istedet viser diskursen hvilke normer og regler både deltakeren og koordinatoren må forholde seg til. Her kritiserer også koordinatorene arbeidsmarkedet, og «nordmenns holdninger» og etablerer dermed også sin anstendighet på grunnlag av dette. De forankrer her diskursen i en moralisering om hvilket ansvar også storsamfunnet må ta for integreringen, noe som både kan forankres i lovforarbeider, men også i en diskurs om hverdagsrasisme. I denne diskursen konstrueres deltakeren som en man har lave forventninger til, eksempelvis at det er imponerende at de kommer tidsnok til avtaler. Det forventes heller ikke at de skal ha noen formell kompetanse, kun at de skal ta vare på familien, være en rollemodell for barna sine og være selvforsørget. Slik gir det konnotasjoner til det Ylvisaker (2004) kaller annenrangs borgere, for som hun sier forventes det i større grad blant majoritetsbefolkningen at man realiserer seg selv framfor å være kun en omsorgsperson.

6.6 Oppsummerende refleksjoner. Fra ansvarliggjøring til umyndiggjøring

I det følgende vil jeg oppsummere hvordan de ulike diskursene er definert. Deretter vil jeg vise hvordan de på ulike måter gir koordinatoren et utgangspunkt for konstruksjonen av deltakeren. Til sist peker jeg på spenningsforholdet mellom ordningens målsettinger og ideologiske grunnlag, og den opprettholdelsen av skjeve maktbalanser som koordinatorenes konstruksjoner bidrar til. Dette innleder det neste kapittelet som gjennomgår noen av konstruksjonene i narrative.

6.6.1 De diskursive praksisene og hvordan de virker

For å avgrense diskursene var det viktig å se på hvilke praksiser som ble satt i spill eller avkreftet gjennom koordinatorens narrativer og utsagn. Diskurser er ikke naturlig avgrenset fra hverandre, men sosiale sekvenser som viser til ulike diskurser ettersom hvilket meningsinnhold de blir gitt av sine bærere (Neumann 2001:56). Som vist tidligere kan et utsagn ha en ordbruk som bærer preg av *myndighetsutøvelse* (å ta avgjørelser etc.), men narrative og konteksten utsagnet står i, gir at utsagnet oppleves og fortolkes som at det er basert på *omsorg*. I så måte har jeg latt narrative avgjøre hvilken *signified* som skal relateres til *signifier*, altså hvilken betydning utsagnet har relatert

til den situasjons- og kulturspesifikke intensjonen og fortolkningen utsagnet står i. Som nevnt har jeg begrenset meg til å tegne koordinatorens fortolkningsreportoier gjennom en antatt intensjon basert på profesjon, i stedet for eksempelvis til identitet.

Den overordnede *profesjonsdiskursen* var full av motsetninger og innbyrdes motstridende underdiskurser. Jeg avgrenset derfor profesjonsdiskursen mot andre profesjoner. Dette ble gjort på bakgrunn av at koordinatorene, gjennom beskrivelser av eget arbeid og fokus, ga uttrykk for at de skilte seg fra eksempelvis legenes eller sosialtjenestens fokus.

Den første underdiskursen, som relaterer seg til det *byråkratiske* ved koordinatorens arbeid, er avgrenset som følge av utsagn der koordinatoren utøver myndighet. Dette er den eneste underdiskursen som har myndighetsutøvelse som eksplisitt formål, her må koordinatoren fatte vedtak, styre deltakeren gjennom informasjon om plikter og ta avgjørelser. Koordinatorene snakker om denne delen av jobben på en måte som gir assosiasjoner til fremmedgjorthet og at denne delen av arbeidet er vanskelig å kombinere med andre aspekter ved arbeidet.

Den *faglige underdiskursen* avgrenses gjennom koordinatorens faglige argumentasjon, der idealet om blant annet empowerment trekkes inn. De trekkene som er felles for den *byråkratiske diskursen* og den *faglige diskursen* er koordinatorens myndighet, fordi koordinatoren kan gå inn og styre deltakerens virkelighetsforståelse. Imidlertid støtter de seg på fagdiskursen når de skal *realitetsorientere*, mens de støtter seg på lovverk når de skal *fatte vedtak*. Således har «reglene» forankring i to ulike sett av diskursive praksiser og koordinatorene argumenterer ut ifra ulike fortolkningsreportoier.

Den tredje underdiskursen er relatert til talemåter der koordinatoren bruker talemåter relatert til sine emosjonelle evner, og således har jeg referert til den som en *omsorgsdiskurs*. Et eksempel på det er når koordinatoren bruker *magefølelsen*, eller når de omtaler relasjonen mellom seg og deltakeren som «en far/mor». Det er, slik jeg ser det, i denne diskursen det gis rom for den grenseløsheten koordinatorene gir uttrykk for at preger arbeidet. Det er også her koordinatoren gir uttrykk for en viss fleksibilitet ved å hevde at det ikke nødvendigvis er av betydning at deltakeren kommer i arbeid, da de allikevel kan lære seg andre viktige ting ved å bo i Norge. Det er i *omsorgsdiskursen* koordinatoren har en hjelperrolle og får vist sin personlige egnethet, og dermed er mer human istedet for å være representanter for et system (Lipsky 1980). I diskursen om fag bruker koordinatoren faguttrykk (realitetsorientere, ansvarliggjøre), mens i denne bruker de uttrykk som gir konnotasjoner til nære relasjoner (som en far). Således virker de som ulike argumentasjonsmåter

som rettes mot den samme sosiale praksisen, ettersom begge talemåtene brukes for å ansvarliggjøre deltakeren.

Den siste underdiskursen som utkrystalliserte seg i materialet var en *diskurs om moral*. Denne diskursen gjenspeiler hvilke verdier koordinatoren baserer sine avgjørelser og prioriteringer på. Imidlertid gir den også «regler» om hvordan koordinatoren selv kan omtale deltakerne. Det er i denne diskursen tabuet om at koordinatorene ikke kan ha eksplisitte fordommer mot deltakerne blir bestemt. Således retter det moralske seg både mot koordinatoren og hennes holdninger, men også mot hvilke verdier som ligger til grunn for myndighetsutøvelsen. Især gir den moralske diskursen seg utslag i den nevnte arbeidslinjen, der kravet til at deltakerne er i arbeid er viktigere enn hva slags yrke det er. De søker også å plassere skyld på arbeidsmarkedet og «nordmenns holdninger». Den moralske diskursen er som nevnt normativ i forhold til et verdisyn. Det verdisynet som reflekteres er samsvarende med lovverk, ideologier og andre kommunale retningslinjer og instruksjoner. Således er intensjonene for de diskursive praksisene her dels sammenfallende med den byråkratiske diskursen. Den byråkratiske diskursen gir hjemmelsgrunnlaget for utøvelse av myndighet, mens den moralske diskursen gir argumentasjonen for hjemmelsgrunnlaget.

Koordinatoren har en mangesidig rolle overfor deltakeren. Det er en asymmetri i alle beskrivelsene av relasjoner, noe som kommer fram gjennom konstruksjonene koordinatoren gjør av deltakeren og hvilke subjektposisjoner de blir tildelt i narrative. Jeg oppfatter mangesidigheten i koordinatorens ulike måter å tilnærme seg deltakeren som et uttrykk for at koordinatoren beveger seg mellom disse diskursive praksisene, som alle er bestanddeler i profesjonsdiskursen. Koordinatorene bruker samtidig inntrykksforvaltning ved å vise sitt moralske verdisyn, eller å fremstille seg som at de har omsorg for deltakerne, mens de faktisk utøver myndighet.

6.6.2 Konstruksjonens utgangspunkt: Moralsk universalisme, doxa og symbolsk vold

Dette kapitlet vil bli brukt til å gå grundigere inn i hvordan konstruksjonene foregår. I neste kapittel vil jeg gjennomgå hvilke konstruksjoner koordinatoren gjør av *innvandrerkvinner* og til sist hvordan koordinatoren konstruerer *den andre*.

Som vist tidligere sier Ylvisaker (2004) at sosialarbeidere konstruerer klientene gjennom narrative de forteller om arbeidet sitt. Ifølge Smedby (2006) består profesjonstilhørighet i en større grad av refleksivitet i det at den profesjonelle bør forholde seg fortolkende til omgivelsene for å fortjene tilliten som følger med profesjonen. Den refleksiviteten Smedby viser til, kan gjøre at

koordinatoren er oppmerksom på hvordan han blir oppfattet, og dermed tar i bruk talemåter som justerer inntrykket av en inhuman og byråkratisk representant for et system.

Subjektposisjonen i narrativen gir et utgangspunkt for konstruksjonen av deltakeren og koordinatoren, gjennom å bestemme hva slags relasjon de to partene har. Ifølge Labov (1997) kan man finne subjektposisjonene ved elementet om ros eller bebreiding. Gjennom måten å snakke om deltakerne på, finner jeg blant annet at koordinatoren kan eksempelvis konstruere seg selv som hjelpeperson, sjef, venn, kollega, saksbehandler/ byråkrat eller far/mor. Konstruksjonen av deltakeren beskrives som motpolen: barnet, den som skal hjelpes, men noen ganger beskrives også deltakeren som et slags overmenneske. Koordinatoren viser noen ganger til en enorm beundring for hva deltakeren får til, hvordan de klarer seg ”mot alle odds”. Koordinatorene sier også at de ser på deltakeren som en kollega, og at de har forståelse for deres situasjon. Mitt inntrykk av koordinatorene er at de (riktignok noen mer enn andre) er oppriktig interesserte i at deltakeren skal klare seg, og i de tilfellene deltakerne «sluntrer unna» forpliktelsene i programmet, har koordinatorene også forståelse for dette. Relasjonen de to har er preget av gjentatte møter, og ifølge Lipsky (1980) vil dette føre til at man ikke utøver myndigheten på en slik måte at det kan rokke ved en god samtale. Slik bærer relasjonen mellom deltakeren og koordinatoren preg av vennskap, og det er også flere av koordinatorene som forteller om takknemmelighet fra deltakeren. Dette står i et motsetningsforhold til at koordinatoren, ved at de faktisk utøver makt for å få deltakeren til å tilpasse seg og innfinne seg med sin manglende kompetanse og begrensede muligheter på det norske arbeidsmarkedet. Dette setter også koordinatorene i et dilemma, de veksler derfor mellom å klandre arbeidsmarkedet og majoritetssamfunnet, samtidig som de forsøker å få deltakerne til å innse at de ikke kan komme inn på arbeidsmarkedet på lik linje med etnisk norske.

For å konstruere deltakeren, ikke bare gjennom narrative som fortelles, men også i objektiviseringen av konstruksjonen, er det derfor nødvendig at koordinatoren står i en maktposisjon i forhold til deltakeren. Abu-Lughod (1991) trekker fram at som tilhørende i en profesjon gis man definisjonsmakt innenfor et felt. Som del av en slik ekspertise skaper man et språk kjennetegnet av en viss «objektivitet». Ifølge Bourdieu innebærer all samhandling et potensielt maktforhold, og især dersom det er ulikhet i beholdningen av kapital. Det er gjennom den legitimiteten og myndigheten som er gitt av stillingen og tjenesten at koordinatoren kan innta den maktposisjonen som er nødvendig for å gjøre konstruksjonen. Som Bourdieu peker på er det legitime språket ulikt fordelt og monopolisert av noen få, og kompetansen fungerer differensierende. Slik kan koordinatoren forbli i den rådende posisjon ved å støtte seg på faguttrykk.

Som beskrevet tidligere, tar partene i en relasjon i bruk de posisjoner som er gitt av det relasjonelle forholdet (Bourdieu og Wacquant 1991).

Gjennom profesjonen har koordinatorene en forankring i en felles faglig, moralsk og sosial kodeks (Grimen 2006, Freidson 2001). Det faglige doksiske feltet gjør at koordinatoren beskriver at de går inn i en likestilt posisjon med deltakeren. Det sterkt moralske og verdibaserte arbeidet de gjør har forankring i «tunge» monumenter (Neumann 2001), så som lovverk, NOUer og andre dokumenter som reflekterer verdier som søkes etablert fra politisk hold. Disse monumentene bidrar til den moralske universalismen som preger sosialt arbeid. Den symbolske volden er dermed legitimert gjennom det arbeidet de skal utføre. Det fremstår som et uunngåelig faktum at det er deltakeren som må innordne seg. «Alle» forventer at koordinatorene skal utøve myndighet, men dette foregår i en form av veiledning og hjelp til selvhjelp (gjennom fagdiskursen) og blir dermed tolket som empowerment. Den symbolske volden vil dessuten også fortsette selv om den sterkeste parten forsøker å gi fra seg sin posisjon (Bourdieu og Wacquant 1991). Den symbolske volden gis legitimitet, især gjennom den diskursive praksisen i det byråkratiske arbeidet de utfører. Imidlertid tolker jeg koordinatorene som at de tar avstand fra det byråkratiske ved arbeidet. Isteden kan de tilnærme seg deltakeren gjennom den faglige diskursen, ettersom den er basert på ansvarliggjøring av deltakeren. Relasjonen fremstår dermed som mindre skjev. Ifølge Bourdieu (1991) vil imidlertid det å demonstrativt gi fra seg sin dominerende posisjon for å bli likestilt med en annen part faktisk føre til at den dominerende posisjonen blir stående ved at den fornektes (Bourdieu og Wacquant 1991).

6.6.3 Konstruksjonen av innvandrerkvinnen

Som jeg har vist ved gjennomgangen av de ulike diskursive praksisene finnes det flere eksempler på konstruksjoner av innvandrerkvinner, og særlig somaliske kvinner. Ylvisaker (2004) peker på at innvandrerkvinner gjerne vurderes i forhold til morsrollen, det er viktig at hun lærer språk så hun kan ta seg av barna sine. Som hun skriver, er innvandrerkvinnen konstruert som et ufullstendig menneske som har behov for læring og beskyttelse fra velferdsstaten (Ylvisaker 2004:36).

Flere av koordinatorene fremhever hvor gode erfaringer de har med de somaliske kvinnene. De beskrives som «at de aldri kommer for sent», «skaffet seg selv arbeid» eller «tar seg av familien». Det er innvandrerkvinnene som oftest er fremstilt som «helten» i narrativene. De blir omtalt med rosende ord og uttrykk, på tross av at deres faktiske situasjon befinner seg på et helt annet nivå enn

det man forventer av etnisk norske kvinner. Dette harmonerer med politikken eksplisitte mål, at mangfoldighet skal aksepteres, men like fullt medfører det en konstruert annenhet.

Slik jeg ser det, forsøker også koordinatorene å ikke bidra til en konstruksjon av innvandrerkvinner som undertrykte eller ressurssvake og plasserer dem dermed i en motpol innenfor en allerede etablert diskurs om svake innvandrerkvinner i sitt forsøk på å gi et annet bilde. Karakteristikkene gir imidlertid et inntrykk av somaliske kvinner som mennesker man stiller lave krav til. De somaliske kvinnene er konstruert som noen man forventer at skal komme for sent (men ikke gjør det), som har skaffet seg arbeid (selv om det ikke var forventet) og tatt seg av familien. Det snakkes ikke om kompetanse, spesiell kunnskap eller egenskaper. Beskrivelsene kretser rundt helt elementær kunnskap. Når jeg sier dette, er jeg imidlertid klar over at jeg selv bruker den samme målestokken, og at den relative kunnskapen er målt etter de samme kriteriene som koordinatoren bruker. Således ivaretar koordinatorene i noen grad en aksept for annerledeshet, men de kommer allikevel ikke bort fra at det blir annerledeshet som konstrueres i kontrast til majoritetsbefolkningen. Denne annerledesheten bærer preg av noen konnotasjoner som vurderes relativt i et hierarki som ikke er bestemt av deltakeren.

Ifølge Neumann (2001) kreves det en viss grad av lojalitet for å gå inn i en tilvist subjektposisjon. I de ulike eksemplene vises det også til at deltakeren må oppdras for å fungere innad i ordningen. Jeg mener en av årsakene til at koordinatoren oppfatter dette som suksesshistorier er at innvandrerkvinnene går inn i den posisjonen som tildeles dem. I de tilfellene koordinatoren har problemer med deltakerne, er dette knyttet til at deltakerne ikke inntar den posisjonen som er tilgjengelig. Eksempelvis er deltakerne med utdanning et problem fordi de ikke passer inn i den posisjonen som blir tildelt dem. Dette medfører at Introduksjonsordningen kun kan tilby et, ifølge koordinatorene, vellykket program dersom deltakerne har kompetanse opp til et visst nivå. Især vil innvandrerkvinnen, med sin lydighet, ambisjonsnivå og ønske om å øke kompetansen, passe bedre inn i det ordningen kan tilby enn en ressurssterk mann⁴⁷.

6.6.4 Konstruksjonen av «den andre»

Likhet er et sentralt norsk ideal, man ønsker dermed at ”den andre” skal være slik som ”oss”

⁴⁷Dette er imidlertid en hovedrepresentasjon, men det finnes også eksempler på de som beskriver dette på en annen måte: «*De vet jo ikke helt hvordan ting fungerer i Norge, noen har mekka på bil og tror at de kan jobbe som bilmekanikere. «Ok, du har 4 års skolegang, skal du mekke på bil blir det så så mange år.» Jeg synes de ofte er veldig fleksible i forhold til hva de ønsker å drive med. Men kvinner er mindre fleksible, kvinner er hjemme med barna. De har ikke kjennskap til arbeidslivet.* (pause). *Det er flott å se hva deltakere får til, altså. Det er mange som er veldig fokusert på å komme i jobb veldig fort, så de får familiegjenforening. Hvis de er her på humanitært grunnlag får de ikke familiegjenforening uten inntekt.*» Riktignok kan denne manglende fleksibiliteten også vise til at kvinner er en som skal være hjemme med barn, og at dette dermed like fullt kan sees som den uungøelige posisjonen de har som kvinne, konstruksjonen er dermed den samme.

(Gullestad 2002). Gjennom talemåter som skaper en distinksjon og en polarisering i fra den posisjonen vi gir oss selv, skapes ”den andre” i en kontrast til ”oss”. Gullestad (2002) refererer til klynger av begreper som karakteriserer innvandrere, der hun trekker fram hvordan ordene «inntrenger», «gjest» og «ubuden gjest» blir til en klynge av begreper som gir assosiasjoner til å være en tyv eller en okkupant. Talemåten til koordinatorene er en helt annen, og deres engasjement i innvandrerne er ikke så distansert som de diskusjonene Gullestad viser til. Imidlertid har koordinatorene også noen «klynger» av begreper, som gir andre assosiasjoner. De fleste begrepene de brukte til å omtale deltakerne var hovedsakelig positivt ladede ord, eksempelvis «ressursperson» og «standhaftige», og spørsmålet blir dermed hvordan disse klyngene med begreper viser til en *annenhet*.

Koordinatorene gir uttrykk for at de er likestilte med deltakeren, noe som er knyttet til et faglig ideal. Når koordinatorene forteller historier, sorterer de imidlertid virkeligheten inn etter noen kategorier gitt gjennom Introduksjonsordningens formelle retningslinjer. Foucaults begrep «biomakt» innebærer nettopp dette, hvordan staten gjør bruk av hjelpemidler for å kontrollere befolkningen (Danaher, Schirato og Webb 2000). Her dreier det seg om å kontrollere hvordan deltakelsen på Introduksjonsordningen skal gjennomføres for å sikre integrering, især i form av økonomisk selvstendighet for innvandrerne. Når koordinatoren skal vurdere den enkelte deltakers behov, er det ut ifra noen kategorier bestemt av ordningen og målsetningen for ordningen, som denne koordinatoren reflekterer over;

Eks.6.6.4.a.«*men vi må jo være våkne for at det er økonomiske velstandsflyktninger, det kan være økonomiske flyktninger. Men vi har ikke det som oppholdsgrunnlag i Norge. Vi har bare ”har du blitt pint og slått og voldtatt» eller et eller annet sånt (...latter..)*» (Mine understrekninger)

Denne koordinatoren forteller dette som en slags spøk, noe jeg tolker som en slags reparasjon av det han sier i henhold til tankegangen om inntrykksforvaltning. Han viser her at han er klar over at det kan være velstandsflyktninger, men mitt inntrykk var at han ikke nødvendigvis var fordømmende. Jeg ser heller utsagnet som et uttrykk for en bevissthet om at dersom deltakerne skal motta tjenesten må de oppfylle visse kriterier. Fortsettelsen på narrativen til denne koordinatoren viser nettopp at ordningen ikke er for alle:

Eks.6.6.4.b.«*Vi har noen som er helt ute, som egentlig ikke passer inn i programmet, kanskje. For de er for syke. Og så er det andre som trenger bare ett års tid. Toppen to år, så er de (...2) De er jo veldig glade.*

Slik vil «den andre», deltakeren, ikke bare være en mer stakkarslig person. De må også være et offer, hvis de skal kunne bruke tjenesten. Deltakerne vurderes aldri etter de samme kriterier som koordinatoren ville vurdert en etnisk norsk person eller en kollega etter, slik jeg tolker det. Deltakeren vurderes heller ikke etter hvilke verdier de selv fremmer, det er den norske politikken verdier som ligger til grunn for ordningens kategorier, og hvilke behov deltakerne må ha for å passe inn i ordningen.

Alle underdiskursene opprettholder konstruksjonen av deltakeren, og gir et inntrykk av deltakeren som en som «må hjelpes», selv om dette fremstilles på ulike måter. På den ene siden ønsker koordinatoren å fremstille deltakeren som en ressursperson. De er opptatt av at «flyktninger som stakkarslige asylsøkere» er en myte. På den andre siden er det de selv som trer en virkelighet nedover hodet på deltakeren gjennom å fortelle deltakeren hvordan de må leve livet sitt, og alt de må gjøre for å «bli norsk». Allikevel avviker det deltakerne må gjøre i forhold til hvilke krav man stiller til majoritetsbefolkningen. Således konstrueres deltakerne som annenrangs borgere etter norske standarder. Som vist tidligere med Lipsky gjør også bakkebyråkratene arbeid etter egne uformaliserte rutiner. Behovet for å skape rutiner, forenkle og differensiere sørger for å opprettholde de stereotypiene som gjennomsyrer samfunnet (Lipsky 1980). Dette samsvarer med koordinatorens arbeid, deltakerne kan kun konstrueres innenfor ordningens rammer.

7.0. Avslutning

Som jeg har vist tar en diskursteoretisk analyse utgangspunkt i et konstruktivistisk perspektiv, der det objektive og nøytrale ikke finnes. Således er også denne oppgaven en fremstilling basert på både min erfaring fra den undersøkte organisasjonen, men også koordinatorenes fremstillinger gitt på min forespørsel. Imidlertid har jeg funnet noen hovedrepresentasjoner i materialet, som reflekterer en virkelighetsoppfatning som går igjen. Jeg vil nå avslutningsvis gjennomgå noe av det som har skilt seg ut i empirien som de mest «høylydte» representasjonene. Til slutt vil jeg vise hvordan de diskursive tilnærmingene har bidratt til å gjennomføre denne analysen, og om den kan si noe om ordningen fungerer etter de nevnte idealene.

7.1. Oppsummering av funn: retten til å konstruere gyldig virkelighet

Koordinatoren representerer majoritetssamfunnet, ikke bare gjennom at de er ansatte i en politisk styrt organisasjon som legitim myndighetsutøver, men også ved å tilhøre en kultur og dermed se verden gjennom «kulturelle briller». Det jeg finner er at dette medfører en rekke doksiske felt hos koordinatorene, som dreier seg om at de tar sin virkelighetsoppfatning for gitt, samtidig som ikke

deltakerne har den samme virkelighetsoppfatningen.

Dette kommer til uttrykk på flere måter. Først og fremst beskriver de fleste koordinatorene arbeidet med deltakerne som helhetlig. Imidlertid finnes det flere eksempler på at deltakerne har ønsker og krav som ikke inngår i denne helheten, noe som tyder på at koordinatoren definerer helhet ut ifra andre kriterier enn det deltakeren gjør. Dette fremstår imidlertid som uproblematisk for koordinatorene. Det som oppleves som tyngre er de situasjonene deltakeren har en virkelighetsoppfatning som er så avvikende fra koordinatorens, at koordinatoren må realitetsorientere deltakerne. Dette dreier seg ofte om at deltakerne har ambisjoner, især i forhold til yrkesmuligheter, som er urealistiske. Koordinatoren, som representant for majoritetssamfunnet, må forklare deltakerne at de må justere sine forventninger og ambisjoner. Imidlertid opplever flere av koordinatorene at arbeidsmarkedet er et av de største hindre for deltakerne til en integrering i det norske samfunnet. Her fungerer de også som talspersoner for deltakerne, og deres beskrivelser av deltakerne er i så måte preget av en beundring for og et ønske om å formidle at deltakerne er ressurspersoner.

Det skiller seg også ut en konstruksjon som baserer seg på en diskurs om stakkarslige innvandrerkvinner, der koordinatorene inntar en posisjon som står i et motsetningsforhold til den fremstillingen som ofte gis av innvandrerkvinner. Flere av koordinatorene sier at det er en myte at innvandrere er svake, og at de er imponert over innvandrernes innsats for «å bli norsk». Innvandrerkvinnen, og især den somaliske kvinnen, blir beskrevet som ambisiøs og standhaftig, men det som gjør henne ambisiøs og standhaftig er et ønske om å arbeide, og å engasjere seg i barnas oppvekst.

Det neste jeg finner er at koordinatorene opplever det som frustrerende når ikke deltakerne går inn i den posisjonen som tilbys dem. Dersom de er ressurspersoner i hjemlandet sitt, finner de seg ikke til rette i «klient»- rollen, noe som skaper problemer for koordinatoren i sitt arbeid. For at ordningen skal kunne tilbys, må deltakeren ha visse egenskaper. Slik setter den ellers så fleksible og helhetlige ordningen noen grenser for hvem deltakeren kan være. Det er også et poeng med Introduksjonsordningen at den er en plikt for de deltakerne som kvalifiserer til ordning⁴⁸. Det er altså slik, i tråd med Lipskys teori om favorisering av klienten, at man foretrekker de som tilpasser seg systemet. Ifølge Lipsky er det slik at etterspørselen etter offentlige tjenester aldri vil ta slutt så

⁴⁸Rett og plikt til deltakelse i introduksjonsprogram gjelder for nyankommet utlending mellom 18 og 55 år som har behov for grunnleggende kvalifisering og som har fått a) asyl, jf. utlendingsloven §§ 17 og 18, b) oppholds- eller arbeidstillatelse etter innreisetilatelse som overføringsflyktning, jf. utlendingsloven § 22 fjerde ledd, c) fornybar oppholds- eller arbeidstillatelse etter utlendingsloven § 8 annet ledd på grunnlag av søknad om asyl, eller kollektiv beskyttelse i masseflyktsituasjon, jf. utlendingsloven § 8a, eller d) oppholds- eller arbeidstillatelse som familiemedlemmer til personer som nevnt i bokstav a, b og c, jf. utlendingsloven §§ 9 og 8 annet ledd. For å være omfattet av denne bestemmelsen er det et vilkår at personer som nevnt i bokstav a, b og c ikke har vært bosatt i en kommune i mer enn fem år før det søkes om familiegjenforening. (Lov om Introduksjonsordning av 04.07.2003. nr. 80)

lenge de tilbys, etterspørselen vil alltid øke i takt med økte tilbud. Det blir dermed den enkelte saksbehandler som skaper seg rutiner for å håndtere det konstante arbeidspresset, og de som ikke sørger for å beskytte seg selv ved slik kategorisering, ender opp som utbrente (Lipsky 1980). Dette peker dermed på den enkelte ansattes evne til å håndtere ulike typer utfordringer i sitt arbeid.

Videre finner jeg at dette også dreier seg om det Foucault kaller biomakt. Dette har ikke kun å gjøre med den enkelte saksbehandlers formelle eller uformelle kategoriseringer, men myndighetenes behov for å kontrollere befolkningen. Biomakten, det som skaper tjenesten og de løsninger som tilbys, er også det som former samfunnet og blir en del av vårt syn på hvordan problemer skal løses. Tjenesten skaper med andre ord deltakere med visse egenskaper.

Jeg finner at det er en bevissthet om dette hos koordinatorene. De søker alle å fremstille ordningen på en måte som tilsier at det er en helhetlig tjeneste preget av muligheter for tett oppfølging i deltakernes liv. De tar avstand fra det byråkratiske og vektlegger det fleksible. De gir deltakeren ansvaret når deltakeren lykkes på ordningen, mens det er «systemet» som er årsaken hvis deltakeren ikke lykkes. Slik iscenesetter de seg selv som betraktere av en ordning, der deltakeren fremstilles som ansvarlig for egen utvikling. Imidlertid definerer ordningen hvem som har behov for den, og for å kvalifisere konstrueres allerede deltakeren i henhold til ordningens kriterier.

Disse aspektene peker på mekanismene knyttet til selve ordningen, loven og forventningene til hva deltakeren skal oppnå etter to år på programmet. Det er også et aspekt der koordinatoren konstruerer innvandrerne som «den andre», mens intensjonen er å vise sin beundring. Spørsmålet blir dermed hvorvidt idealene om integrering eller inkludering lar seg forene med mangfold, og om samfunnets hierarkiske inndelinger er inkluderende nok. Dette leder videre til en gjennomgang av det diskursive perspektivet, for å undersøke hvorvidt det er et fruktbart hjelpemiddel i en slik analyse.

7.1. Å studere offentlige tjenester i et diskursivt perspektiv

Innledningsvis syntetiserte jeg det overordnede verdisynet gjennom begrepene *mangfold*, *inkludering* og *like muligheter*⁴⁹. Er det da slik at jeg kan undersøke om Introduksjonsordningen når disse målsetningene, og kan man undersøke dette ved å bruke de diskursive tilnærmingene jeg har brukt? Et annet spørsmål er også om det er nødvendig å bruke flere ulike diskursive tilnærminger?

For å begynne med det foucaultianske perspektivet, er noe av det problematiske med det hvordan

⁴⁹I disse begrepene ligger det riktignok to ulike ideologier til grunn, da Stoltenbergregjeringen var mer opptatt av et samfunn der innvandrere ikke havner i en underklasse, mens Bondevikregjeringen (som innførte ordningen) vektla aksept for mangfold, men at norske verdier bør kjennes og respekteres.

subjektet blir redusert til en «docile body» som styres av strukturer (Danaher, Schirato og Webb 2000). I denne oppgaven er koordinatoren representant for det rådende maktapparatet gjennom sin rolle som legitim myndighetsutøver. Jeg har ikke undersøkt koordinatorens avgrensning av egen identitet i denne oppgaven, men redusert den til en antakelse om en intensjon, basert på instruks og ideologi knyttet til profesjonen. Jeg kan dermed ikke ha kjennskap til koordinatorens *egentlige* motivasjon og målsetning for arbeidet, men jeg har kjennskap til deres beskrivelser av hva de gjør og hva de skal gjøre i henhold til regelverket for ordningen. Slik finner jeg støtte for at koordinatoren har en intensjon som samsvarer med de formelle målsetningene for arbeidet (inkludering, mangfold og like muligheter), selv om koordinatorene ofte gir uttrykk for større aksept for mangfoldighet enn det ordningen gir rom for. Måten arbeidet gjennomføres på er imidlertid et uttrykk for biomakt (Danaher, Schirato og Webb 2000) der Introduksjonsordningen gir visse løsninger som deltakeren må bruke for å bli norsk. Dette er koordinatorens doxa, på tross av gode intensjoner representerer de kategoriseringer som ikke deltakeren har definert. Ifølge Danaher, Schirato og Webb (2000) er imidlertid Foucaults døde subjekt overdrevent, det finnes en mulighet til å «bevege seg rundt i strukturene». Ifølge Foucault er det slik at dersom de diskursive praksiser setter i spill de samme virkningene i to diskurser, tilhører de i realiteten samme diskursive praksis (Neumann 2001). Dette er et argument for at alle de diskursive praksisene jeg finner knytter seg til den samme diskursen som igjen trekker på ulike hegemoniske diskurser. Imidlertid har jeg definert de ulike diskursive praksiser, som alle er en del av koordinatorenes måte å fortelle om arbeidet sitt overfor meg. Dette fører videre til Potter og Wetherells tilnærming.

I henhold til Potter og Wetherell vil nettopp koordinatoren forholde seg til ulike fortolkningsreportoirer ved bruk av disse diskursene, og dermed brukes flere ulike diskursive skjema. Subjektet gis i større grad et rom for fortolkning og bruk av kategorier og reportoirer i sin orientering, og det kompetente subjektets evne til å bruke regler, språk og symboler er dermed i større grad ivaretatt. Som de beskriver kan man flytte seg fra hverdagslig småprat (moralsk diskurs) til mer formaliserte talemåter (byråkratisk diskurs) dersom hensyn til maktutøvelse krever det (Potter og Wetherell 1987:93). Dermed vil de bruke en viss talemåte når de utøver myndighet, og en annen talemåte når de fremmer normative verdier. For koordinatorene er det dermed to ulike fortolkninger, mens virkningen av talemåtene ikke nødvendigvis er ulik. Det er altså slik at koordinatoren egentlig beskriver myndighetsutøvelse, når de selv oppfatter det som at de har *omsorg* for, eller knytter et overordnet *verdisyn* til arbeidet sitt. Koordinatorens (og mitt eget) doxa gir seg også utslag i hvordan vi tolker relasjonen mellom signifier og signified.

Slik jeg ser det bidrar de diskursteoretiske tilnærmingene på ulike måter til at den skjulte makten i større grad kan isoleres og gjenfinnes. Den gir seg til kjenne gjennom det formaliserte, men også når koordinatoren utøver omsorg. Potter og Wetherells tilnærming illustrerer at de faktisk gjør bruk av inntrykksforvaltning og dermed kan ivareta inntrykket av seg selv, selv om de utøver makt. Imidlertid gir analysen et bilde av at koordinatorene representerer den rådende virkelighetsforståelsen, og at det er flere eksempler på at deltakerne har en «gal» oppfatning av virkeligheten og må virkelighetsorienteres. Slik ivaretar også de to perspektivene ulike felt ved diskursen, Foucault beskriver i større grad hvordan samfunnet og særlig makten setter føringer for, og skaper virkeligheten til subjektet gjennom interesser og disiplineringer. Potter og Wetherell kan imidlertid brukes metodisk for å undersøke på hvilke måter den enkelte anvender språket og dermed dannes mønstre som kan brukes til å undersøke fortolkningsreportoirene.

Potter og Wetherell og Foucault tilhører ulike tradisjoner innenfor diskursteorien. Således kan dette teoriparet fremstå som et eklektisk forsøk på å beskrive den samme virkeligheten. Det er ifølge Weihe og Qureshi (2001) anvendt forskning som bør utvikle det sosiale arbeidet. Med dette mener de at det forskningen bør utvikles i samarbeid mellom den reflekterte praktiker og den reflekterte teoretiker ettersom teori i seg selv har sin begrensning. En slik tilnærming til vitenskapelig ståsted kan nettopp anses for å være eklektisk. Eklektisme har ulik status i ulike vitenskaper, men en vitenskap determinert av en praksis blir naturlig nok ofte eklektisk. Det er ikke vanskelig å argumentere mot å være dogmatisk eller vitenskapsteoretisk konsistent når man skal tilby tjenester til innbyggerne.

Så tilbake til målsetningene; mangfold, like muligheter og inkludering. Kan jeg finne ut noe om dette ved bruk av disse analysemetodene? Det jeg finner er kunnskap om, og aksept for mangfold blant koordinatorene. De uttrykker, i større grad enn det verdisynet jeg refererte helt innledningsvis, en forståelse for at andre levesett. Imidlertid havner dette idealet i et spenningsforhold mellom ønsket om likeverdighet og aksept for mangfold. Likeverdighet og like muligheter spiller på det samme, men viser allikevel til ulike idealer. Kritikken jeg har referert tidligere (Barth 1994, Gullestad 2002 et.al) mot å skape et kunstig skille mellom oss og de andre dreier seg, slik jeg ser det, om å akseptere alle kulturer som likeverdige, mens det ”norske idealet” om ”likhet” dreier seg om assimilering som nettopp innebærer å ikke anerkjenne en annens kultur. Fordi man måler seg i et hierarki som er definert av dem som har makt innenfor dette hierarkiet vil «like muligheter» vært utopisk så lenge samfunnet består av hierarkiske inndelinger. Det jeg imidlertid finner er at

koordinatorene ikke formidler håpløshet. De krever allikevel at deltakeren må innfinne seg, men deres inntrykksforvaltning gir ordningen, arbeidsmarkedet eller systemet (altså noe «ingen» råder over) ansvaret for dette uunngåelige faktum. Inkludering er imidlertid enklere å gjennomføre. De har alle en språkbruk som viser til inkludering, men allikevel bærer denne språkbruken preg av begreper hentet fra en idealisert instruks, altså deres fortolkingsreportoirer. Det er fortsatt opp til koordinatorene å kategorisere deltakerne innenfor et hierarki som ikke er definert av deltakeren selv, at de beskriver denne prosessen som inkludering er imidlertid først og fremst en beskrivelse, ikke nødvendigvis en gjengivelse av deltakernes opplevelser.

7.2. Introduksjonsordningen – en umulig oppgave?

Iris Young (2004) foreslår at enhver som er i en maktposisjon må spørre seg hvordan de fremstår for andre for å få en kontekstualisering av perspektiv, bare slik kan de få et inntrykk av hvordan de oppfattes. Enhver oppfatning er ifølge Young en misforståelse, og enhver slik misforståelse kan kun unngås i en diskusjon med noen med en annen situertethet (Young 2004). Når man befinner seg i en overordnet posisjon vil man i stor grad kunne leve i troen på at sin versjon av virkeligheten er den objektive. Jeg mener også Introduksjonsordningen er overbevist om sin egen virkelighetsfortreffelighet, også på tross av viljen til å se seg selv fra deltakerens perspektiv. I henhold til Weihe og Qureshi (2001) må imidlertid sosialt arbeid som fag regne med å være utgangspunkt for samfunnskritisk virksomhet med sikte på å endre et urettferdig samfunn.

Introduksjonsordningen og verdigrunnlaget til koordinatorene viser til «de beste intensjoner» der mangfold og inkludering er sentralt. Imidlertid springer disse verdiene ut i fra de rådende strukturer, og i praksis hindrer de integrering fordi integrering baserer seg på et likhetsideal. Selv om lovforarbeider og instruksjoner viser at aksept for mangfold er et ideal, er det likheten med majoritetsnormmenn som er en målestokk for hvorvidt en innvanderer lykkes i sin integrering. I koordinatorenes narrativer blir deltakeren konstruert med en rekke trekk som bærer preg av annenhet. Dette er også hensikten, da ordningen vektlegger at alle menneskers skal kunne velge alternative levemåter, eller som Barth hevder, at den vestlige levemåten bare blir sett på som en av mange mulige.

Gullestad foreslår at fragmentering i et samfunn ikke nødvendigvis er noe negativt, det må istedet fokuseres på å komme til enighet om hvordan det skal gjennomføres. Det er ikke nødvendigvis noen motsetning mellom partikularisme og universalisme, segregering eller integrasjon. Hun foreslår derfor større arenaer og nye former for konsensus, for som hun sier; det offentlige rom har aldri

vært, og kan aldri være et sted alle deltar samtidig (Gullestad 2002: 304). I påvente av slike arenaer for konsensus, må man fortsette å feste lit til koordinatorenes gode intensjoner og ønske om inkludering, for på tross av disse er systemet de representerer en bidragsyter til konstruert annenhet.

Litteraturliste

Bok:

Andersen, John og Siim, Birte (red) (2004). *The politics of inclusion and empowerment*. New York: Palgrave Macmillan.

Berger, Peter L. og Luckmann, Thomas (2004 (1966)). *Den samfunnsskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.

Bourdieu, Pierre og Wacquant, Loic J.D (1991) *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo :Det norske samlaget.

Bryman, Alan og Burgess, Robert G (1999). *Qualitative research*. London: Sage Publications..

Danaher, G., Schirato, T and Webb, J (2000). *Understanding Foucault*. London: Sage.

Eriksen, Thomas H (1998). *Små steder – store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*.Oslo: Universitetsforlaget.

Freidson, Eliot (2001). *Professionalism. The third logic*. Chicago : The University of Chicago Press

Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Gullestad, Marianne (2002). *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gullestad, Marianne (1984). *Kitchen-Table Society. A Case Study of the Family Life and Friendships of Young Working-Class Mothers in Urban Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.

Guneriussen, Willy (1996). *Aktør, handling og struktur. Grunnlagsproblemer i samfunnsvitenskapene*. Tano Ascehoug.

Hartmann., J (2001) *Grundad teori. Teorigenerering på empirisk grund*. Lund : Studentlitteratur.

Jun, Jong S. (2006). *The social construction of public administration. Interpretive and critical perspectives*. New York: State university of New York Press.

Lauclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985). *Hegemony and socialist strategy. Towards a radical democratic politics*. London: Verso.

Leer-Salvesen, Paul og Børre Nylehn (2002). *Profesjon og dannelse – en dialog. I : De profesjonelle: Relasjoner, identitet og utdanning*, red. Børre Nylehn og Anne Mari Støkken. Oslo: Universitetsforlaget.

Lorenz, Walter (1994) *Social Work in a Changing Europe*. London: Routledge.

Lipsky, Michael. *Street –level bureaucracy* (1980). *Dilemmas of the individual in public services*. New York :The Russell Sage Foundation.

Neumann, Iver B. (2001). *Mening, materialitet, makt. En innføring i diskursanalyse*. Bergen : Fagbokforlaget.

Polanyi, M (1962). *The republic of science*. Minerva

Potter, Jonathan og Wetherell, Margaret (1987). *Discourse and social psychology. Beyond attitudes and Behaviour*. London : Sage Publications.

Silverman, David (2001) . *Interpreting Qualitative Data* . Sage. London.

Silverman, David (2005). *Doing qualitative research. A practical handbook*. London: Sage Publications.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (1999) *Diskursanalyse som teori og metode*, Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur.

Widerberg, Karin (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Artikkel:

Abu-Lughod, Lila (1991). *Writing Against Culture*, Kap.8 i Richard G Fox (red.). *Recapturing Anthropology. Working in the Present*. Santa Fe: School of American research Press.

Barth, Fredrik (1994) *A personal view of present tasks and priorities in cultural and social anthropology*. (In: R. Borofsky (ed) *Assesing cultural anthropology*.). New York : Mc Graw Hill.

Derrida, Jacques (1988). Limited inc abc... i *Limited Inc*. Evanston, IL: Northwestern University Press

Fimreite, Anne Lise (2006). NPM Problemløser eller problemskaper.*Stat & Styling. Nr 1* (Intervju)

Fossestøl, Bjørg og Jensen, Karen (2005). Et språk for de gode gjerninger? Om sosialarbeiderstudenter og deres motivasjon. Nordisk sosialt arbeid. nr. 1

Fugelli, P (2003). Helse og frihet. 0-visjonen. I: *Essays om helse og frihet*. Oslo: Universitetsforlaget.
:11-18.

- Goffman, Erving (1959). *Introduction i "The presentation of self in everyday life"*. Hammondsworth: Penguin Books.
- Grimen, Harald (2006). *Profesjon og profesjonsmoral*. (Arbeidsnotat). Senter for profesjonsstudier. Høgskolen i Oslo.
- Gudmundsdottir, S (1990). *Curriculum stories: Four case studies of social studies teaching*. In C. Day, M. Pope & P. Denicolo (Eds.), *Insights into teachers' thinking and practice* (pp. 107-119). London: The Falmer Press.
- Hagelund, Anniken (2004). *Anstendighetens utside. "Rasisme" i norsk innvandringspolitisk diskurs*. Tidsskrift for samfunnsforskning. Oslo: Universitetsforlaget. Nr. 1.
- Hagelund, Anniken (2004). (Vinterseminaret 2004): *Debatter om debatter - Diskursanalyse og Norsk innvandringspolitikk*. Oslo :Sosiolog nytt. Nr.4.
- Hammer, Svein (2001). *Diskursbegrepet i sosiologisk relieff*. Oslo:Sosiologi i dag. Nr.4.
- Hammer, Svein (2004). *Diskurs, måling, liberalisme*. Oslo:Sosiologi nytt. Nr 4.
- Hansen, Allan Dreyer (2004). *Diskursteori i et vitenskapsteoretisk perspektiv*. I Fuglesang og Bitsch Olsen. *Vitenskapsteori i samfunnsvitenskapene på tvers av fagkulturer og paradigmer*. Fredriksberg :Roskilde Universitetsforlag.
- Haraway, Dona (1988). *Situated Knowledges. The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective*. *Feminist Studies* 14 (3).
- Hellesnes, Jon (2001) Sosial konstruktivisme i vitenskapsteorien. *Nytt norsk tidsskrift*, årg. 18, nr 2: s. 132–149. Med debattinnlegg fra: Enebakk, Vidar (2001) Lite konstruktivt om konstruktivisme. *Nytt norsk tidsskrift*, årg. 18, nr 3: s. 322–327.
- Hellesnes, Jon (2001) Konstruktivisme og antirealisme. *Nytt norsk tidsskrift*, årg. 18, nr 4: s. 430–432.
- Hernes, Helge (2002) Perspektiver på profesjoner. I: *De profesjonelle : Relasjoner, identitet og utdanning*, red. Børre Nylehn og Anne Marie Støkken, s. 38-43. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hood, Christopher (1995). *The New Public Management in the 1980's: Variations on a theme*. Accounting, Organizations and Society. Great Britain.
- Kjørup, Søren.(2000). *Er sandheten blot en social konstruktion? En kritisk præsentasjon og diskussion af diskursanalysen og især af dens socialkonstruktivistiske grunnlag*. Norsk medietidsskrift. Nr. 2/ 2000

<http://www.psy.ku.dk/bjerke/Er%20sandheden%20blot%20en%20social%20konstruktion.htm>

Koht, Harald (2004). Brukermedvirkning og modernisering i barnevernet. Fagseminaret i økonomi og styring. Høgskolen i Oslo. (<http://www.oks.hio.no/ou/fagseminar/artikler/harald-koht>)

Kaarhus, Randi (1992). *Diskurs som analytisk begrep*. Norsk antropologisk tidsskrift.Nr.2.

Kaarhus, Randi (2001). *En Foucault- inspirert diskursanalyse*. Sosiologi i dag. Nr 4.

Labov, William.(1997). *Some further steps in narrative analysis*. Journal of Narrative and Life History 7, s395-415.

Labov, William with Joshua Waletzky. *Narrative analysis*. In J. Helm (ed.), *Essays on the Verbal and Visual Arts*. Seattle. University of Washington Press. S. 12-44. Reprinted in *Journal of Narrative and Life History* 7:1-38.

Larsen, Tord (1999). *Antropologiens kulturbegrep* (I Gerrard, S. K. Medby og P. Repstad: Kulturforståelse i fagene). Kristiansand: Høgskoleforlaget.

Moi, Toril (2002 (1991)): Å tilegne seg Bourdieu. Feministisk teori og Pierre Bourdieus kultursosiologi. I Iversen, Irene (red) *Feministisk litteraturteori*. Oslo: Pax

Peet, R. *Unholy Trinity* (2003): *The IMF, World Bank and WTO*. London: Zed.

Phillips, D. C. (1994). *Telling it straight: issues in assessing narrative research*. *Educational Psychologist*, 29, 1, 13-21.

Phillips, D. C. (1997) *Teaching and Teacher Education*, 13, 1, 101-109. *Telling the truth about stories*.

Prilleltensky, I og Gonick, L (1996). *Politics change, oppression remains: on the psychology and politics of oppression*. *Polit Psychol*:17. 27–148.

Smedby, Jens- Christian (2006). *Professionalism in a knowledge society: The academic drift of professional education in the “new” professions*. Working paper no. 07/2006. Senter for profesjonsstudier. Høgskolen i Oslo.

Weihe , Hans-Jørgen Wallin og Qureshi , Naushad Ali (2001). *Det sosiale arbeidets identitet*. Trykket i Embla nr. 1 s. 49 – 53

Wilensky, H. L. (1964). The professionalization of everyone? *American journal of sociology* 70 (2), 137-158.

Ylvisaker, Signe (2004). *Når Omar, Sara og Samuel forteller...Diskurs, ideologi og handling i møtet mellom sosialarbeidere og sosialklienter med ikke-vestlig familiebakgrunn*. HiO- rapport 2004. nr.16. Høgskolen i Oslo..

Young, Iris Marion (2004) *Situated knowledges and democratic discussions*. I: Andersen, John og Siim, Birte (red) (2004). *The politics of inclusion and empowerment*. New York: Palgrave Macmillan.

Rundskriv

Rundskriv H-20/05: *Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven)*. Det kongelige kommunal og regionaldepartementet. 2005.

Rapport

Engebrigtsen, Ada og Farstad, Gunhild R (2004). *Somaliere i eksil i Norge. En kartlegging av erfaringer fra fem kommuner og åtte bydeler i Oslo*. Oslo: Nova.

INTRODUKSJONSORDNING I UTVIKLING - Statusrapport om kommuners arbeid med nyankomne innvandrere pr. 1. september. UDI (Utlendingsdirektoratet). 2005

Lien, Inger Lise (2004): *Ugripelig Ung. Kriminalitetsforebygging og gjengbekjempelse i innvandringsmiljøene*. Oslo. Norsk institutt for by- og regionsforskning. NIBR-rapport 2004:13

Stortingsmelding

Stortingsmelding nr. 17 (1996-1997) *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*. Tilråding fra Kommunal- og arbeidsdepartementet av 28. februar 1997, godkjent i statsråd samme dag.

Stortingsmelding nr. 49 (2003- 2004). *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse. Ansvar og frihet*. Tilråding fra Kommunal- og regionaldepartementet av 1. oktober 2004, godkjent i statsråd samme dag. (Regjeringen Bondevik II)

Proposisjoner

Ot.prp. nr. 28. (2002–2003). *Om lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere*. (introduksjonsloven). Det kongelige kommunal- og regionaldepartementet. Regjeringen Bondevik II.

St.prp.nr.1.(2006- 2007). For budsjettåret 2007.Tilråding fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet av 22. september 2006, godkjent i statsråd samme dag. (Regjeringen Stoltenberg II)

Nettressurser:

<http://www.aftenposten.no/>

<http://www.bufetat.no/kommstrat/?module=Articles;action=ArticleFolder.publicOpenFolder;ID=93>

http://www.bydel-alna.oslo.kommune.no/omsorg_og_sosial/integrering/article1713-1171.html

<http://www.hio.no/content/view/full/47975>

<http://www.ifsw.org/en/p38000293.html>

<http://www.lovdato.no/>

<http://www.regjeringen.no/>

<http://www.sivilombudsmannen.no/>

<http://www.ssb.no/>

<http://www.velkommenoslo.no/>

<http://www.udi.no/>

Vedlegg1. intervjuguide

Presentasjon	<ul style="list-style-type: none"> - Samfunnsplanlegging og kulturforståelse, - beskrivelser av hvordan koordinatorene opplever sin arbeidshverdag i møtet med deltakerne. - Ikke evaluering. - Jobber selv i Oslo kommune, bydel på østkanten i lavterskeltilbud for ungdom. - Har også studert på Høgskolen i Oslo - Interesse for Introduksjonsordningen etter å ha deltatt på Somaliakonferansen høsten 2005.
En typisk hverdag? (hele historien)	-Konkrete gjøremål, fra a- å.
Hva skjer i den konkrete samtalen mellom deg og deltakeren?	<ul style="list-style-type: none"> - Sikter til samtalen mellom koordinator og deltaker. - Forsøke å få konkrete referater så jeg kan finne ut hva som ikke fungerer eller hva som fungerer.
Hender det at noe går galt i programmet, og hva tror du dette skyldes? (Kausalsammenheng.)	<ul style="list-style-type: none"> - Er det noe koordinatoren selv kan gjøre som kan utgjøre en forskjell? - Er det noe ved organisasjonen eller ordningen som er årsaken? - Er det noe ved deltakeren?
Hvorfor går noe bra? (Kausalsammenheng.)	<ul style="list-style-type: none"> - Er det noe de selv kan gjøre som kan utgjøre en forskjell? - Er det noe ved organisasjonen eller ordningen som er årsaken? - Er det noe ved deltakeren?
Suksesshistorie	- Oppmuntre til å fortelle om deltakere det har gått bra med.
Ikke suksesshistorie	- Forsiktig, men spør om det hender av det går galt med noen og hva det skyldes?
Beskriv organisasjonen	<ul style="list-style-type: none"> - Hvem samarbeider dere med? hvordan fungerer det? - Hva innebærer samarbeidet? - Hvordan reagerer omverdenen på organisasjonen og tjenesten? - Arbeidspraksisplasser Sosialtjeneste, skole, helsetjeneste, andre.
Hvordan har organisasjonen utviklet seg?	- Har noe endret seg etter at ordningen ble innført?

	<ul style="list-style-type: none">- Hvordan er det sammenliknet med før?- Hva synes du selv om ordningen?
Konkrete hendelser som har skjedd som du vil fortelle om?	